ژبه

له بابا ادمه تر دې دمه

ډاکټر رحمت ربي زیرکیار، [illegible]

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه پېژندنه:

دکتاب نوم : ژبـــــه له بابا ادمـه تردې دمـه

ليکوال: ډاکټررحمت ربی زيرک يار، خپلواک څېړونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ لينده (قوس)، ۱۳۸۹ لمريز

زرخېړی (تَوزندأکس)، کليفورنيا، امريکا

انلاين چاري: مختاراحمد احسان – لراوبر کتابتون– http://larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیـــــــک

- ډالۍ ---------------------------------------
- مننه---------------------------------------
- ننتوځ---------------------------------------
- ۱—ژبه له کومه راغله؟------------------------------------
- ۲—د ځواب کاریکاتور:د ژبې د منشابحث ولې تم شو ؟-----------------
- ۳—د احمدشاه بابا بې کماله لمسیان--------------------------
- ۴—ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوار کې-----------------------
- ۵—پښتو په ارګ،جومات او اساسي قانون کې----------------------
- ۶—پښتو په ګوانتاناموکې او فارسي په ارګ کې--------------------
- ۷—ژب سیاست او ژب پلان-------------------------------
- ۸—دژبې سیاسي اقتصاد:«په اردو یې ګټم او په پښتو یې ختم»-------------
- پـــا یلــــه--------------------------------------
- دوه ملـونــــه--------------------------------------
- الف-هغه هېوادونه چی اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات لري--------
- ب-هغه هیوادونه چی اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات نه لري --------
- د کتاب پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

یوناني فیلسوف اپلاتون د غوره ټولنې (کمال مطلوب ټولنې) لپاره په فیلسوف واکمنانو را چاپیر و: په دې ډول چې یا دې پاچاهان فیلسوفان شي یا دې فیلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فیلسوف واکمن یا واکمن فیلسوف مینده نکړ. خو ما خپل فیلسوف واکمن مینده کړ: زما په زړه کې جناب ډاکټر صاحب عبدالصمد حامد هم پوه مشر دی او هم مشر پوه (سینیر سکالر) دی. زه دا کتاب خپل پوه مشر او مشر پوه منلي ډاکټر عبد الصمد حامد ته ډالۍ کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقیده او خپل هیواد یې په هیڅ نه دي پلورلي، په علمي موضوعګانو کې یې زما سره نیغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نیوکو او پوښتنو یې زما څیړنې غښتلې کړې دي. د بیلګې په ډول، زما په دې کتاب ګوتې کې د دهد وه پوښتنو زه لا زیاتې څیړنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمی ژبې او ملي ژبې د توپیر مثالونه به کوم وي؟(د دې کتاب اووم فصل). دوهم، په نولسمه پیړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشر پوه ډاکټر عبد الصمد حامد مفکورو زما په یوه بله انګریزي لیکنه کې هم ګټور رول لوبولی و، په دې سرلیک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپین سپیڅلی سړی ډاکټر عبدالصمد حامد یو پوهنتون دی چې سړی پکې د دین او دنیا منځګړتیا زده کولی شي. افغانستان داسې چاته کلکه اړتیا لري چې د دین او دنیا په منځ کې منځګړی(واسطه) شي. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ(قوس)/۱۳۸۹المریز

منننــــــــــه

ښاغلي ورور ابراهیم نعیمي دېته ملا تړلې ده چې د ژبې د اهمیت په اکله زما خورې ورې پرتې لیکنې د کتاب په بڼه ټایپ او خپرې کړي. له دې امله چې د پښتو ټایپ مې نه و زده کړی، د ژبې د اهمیت په اکله زما د لیکنو ستره برخه ناچاپه پاتې وه. (دوسیه، فایل) کې غلې شوې وه (یوائې دوه لیکنې مې په دې سرلیکونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې» ، او «پښتو په ارګ، جومات او اساسي قانون کې»). پاتې شپږ فصلونه، ننتوځ او پایله نوي او ناچاپه دي. زه د زړه له کومې د محترم ورور ابراهیم نعیمي د تخنیکي، کلتوري او پوهنیزو هڅو مننوی یم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاینه یې کوم. تود دې وي د دې ښاغلي او مبتکر ورور خپلواکه کلتوري ډېره !

ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/ د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/ لیندۍ (قوس) / ۱۳۸۹ المریز

زرخېږۍ (تَو زند اُکس) ، کلیفورنیا ، امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــــتـوځ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوښي (وسيلې) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتي-احساسي وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه(دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده.

دا کتاب د ژبې بېلا بېلې ديني، ازلي(ذاتي)،تاريخي-پرمختيايي، ،هويتي، ارتباطي (مراوده وي)،سياسي-ملي او اقتصادي څنډې څيړي،په بشري ټولنو کې د ژبې اهميت را سپړي، او هغې مشکلې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کومه راغله. بلهغته پوښتنه داده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا (اٍيوليوشنري ډيولپمينټ) واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نړدې يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځايېږي، تو پير نه لري چې له کومې څنډې ورته وګورو. که ژبه نه واى، دينونه به ناشونى واى، انسانان به يو بل ته پرديان واى، ...بې له ژبې به استعدادونه پټ واى او فکرونه به شړ واى. کمپيوټرنيټ (کمپيوټري جال) نن يوه اريانوونکې پرمختيا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيورى دى. په دې کتاب کى به لوستونکي د ژبې د بحث د ژورتيا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډ و ننداره به وکړي،او د امريکايي کمياګر او ژبپوه بن جمين لي וورف د فرضيې(هيپاتيزيس) سره به اشنا شي.

په دې کتاب کى سربيره په ډالۍ،مننې ، ننتوځ ، پايلې (نتيجې) او دوه ملونو اته پړکي (فصلونه) خوندي شوى دي. لومړى پړکى د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پړکى د ې پوښتنې ته ځواب لټوي چى په نولسمه پيړۍ کې په فرانسه کى د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړى و. دريم څپرکى زما په خوب ليدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸لمريز=۹ نومبر۱۹۹۲ زيبز) را چاپير دى چى په صحنه کى يې احمد شاه بابا ،پښتو بابا محمد ګل مومند ، ويد اند (علامه) سيد جمال الدين افغان،رام چند ، او محمد څرګند لوبغاړي دي. په څلورم پړکي کى د افغانستان د يوه کړکيچ په هغه توپير ګړيږم چى د سياسي هېوادوال(سياسي تبعه) اوکلتوري هيوادوال ترمنځ عملا په دولتي رسمي ادارو کې ليدل کيږي. په پنځم پړکي کى په ارګ(دولتي مرکز) ، جومات، او اساسي قانون کى د پښتو په چلن رڼا اچول شوى ده. په دى پړکي کې اروانباد وزير محمدګل مومند په شلمه پيړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څير معرفي شوى دى چى د ژبې په سياسي اقتصاد پوهيده. په شپږم پړکي کې دوه هيواد دوست پښتون ساپوهان(پوهاند سيد بهاالدين مجروح او ډاکټر کبير ستورى) معرفي شوى دي او په څنګ کى يې د طنز په ډول په ګوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلالت چېن حامد کرزي په ارګ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کيدنې ته ګوته نيول شوې ده. او وم پړکی د ژبې او عقل په اکله په يوه مهمه عربي مقوله پيل کيږي چې د ژبپوهنې ډاکټر نيکولس اُستلر پرې د خپل پنډه کتاب سريزه پيل کړې ده. په دې تر ټولو اوږده پړکي کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبني ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سياست (د ژبې د معياري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلګې په کې انځور شوي. په اتم پړکي کې په برتانوي پاکستان کې چې د افغانستان په خاوره يې خېټه اچولې ده او د پښتونخوا سره استعماري چلن کوي، د پښتو ژبې سياسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نيولې ده چې په پښتونخوا يانې افغانيه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هويت سازۍ کې اغيزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له برکته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د اووه عشاريه درې سلنو (۷،۳٪) وګړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جګه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه مېنده چې د قدرت په قلمرو کې د برخې خاونده شي. په پايله کی مې د بحث تنسته رالنډه کړې ده او په ښکېل شوي افغانستان کې د ژبې د کړکېچ د حل لپاره مې خپلې ماتې ګوډې سپا رښتنې وړاندې کړې دي.

ګوندې زما دا کتاب ګوتې په افغانستان کی د ژبې د احساسي مسلې منطقي بحث ته لار پرانيزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼاکې د حل لار ولټوله شي. وروري به کوو، حساب ترمنځ. «له کورا و کلي ووځه، خو له نرخه مه وځه!» افغانان بايد د نورو ملي ټولنو له واقعيتونو نه نوکې زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زېيز کال په پسرلي کې د اسلامي ايران ولسمشر محمد خاتمي د ايران په شمال کې د ګورګيانو غونډې ته په وينا کې په دې ټکي ټينګار وکړ چې: «درين دنيا نمی توان از کثرت صرف نظر کرد.» ولولئ: رحمت ربی زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان. خپروونکی: د پښتني کلتور د ودې ټولنه-جرمني، د خپرونو لړی ۱۲. چاپخي: ملت پريس، لاهور. د چاپ کال: ۱۳۸۰ لمريز/۲۰۰۰ زېيز، ۱۱۹ مخونه، دلته ۲ مخ

دسمبر /۱۲/ ۲۰۱۰= ۲۰ ليندۍ(قوس)/ ۱۳۸۹ زرخېږۍ، کليفورنيا، امريکا

ډاکټر زيرکيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه له کومه راغله؟

له فرعونه تر دی دمه «په علم کی خوراکلک مشکل» دی پوښتني ته دځواب میندل دی چی ژبه د کومه راغله؟ تراوسه انسانان یو اځینی ژوی دی چی دوینا پیرزوینه پری شوی ده. که له یوی خوا ژبه لوښی «وسیله» ده دپوهاوی راپوهاوی (افهام وتفهیم) لپاره، نوله بلی خوا ژبه تړون اوغوټه ده دپیژاند (هویت) لپاره. دوسیلی په ډول د ژبی وظیفه اسانه شوی ده. نن ناشونی نه ده چی دامریکی له راکی غرنه یوامریکایی په انګریزی ژبه دسپین غر دیوپښتون سره په پښتوژبه دهمزمان الکترونیک ژباړی په برکت مفاهمه وکړی بی له دی چی دواړو د یو بل ژبی زده کړی وی.

خو خبره د ژبی په هویتی – احساسی وظیفه کی ده ، او په یوه مشخصه سیمه کی د ژبی د سیاسی اقتصاد په ساحه[1] کی ده. هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړ کړی، رسمی ژبه نلری خو ملی ژبه لری. عموماً ملی ژبه دولتونه زیږوی، او بیا دولتونه رسمی ژبه ټاکی.

«قوة الانسان فی عقله ولسانه.» دډاکټر اولستر[2] دپنډ کتاب سریزه په دغه عربی مقوله پیل شوی ده.
(اوستلر، دلفظ امپراتوری: د ژبی یو تاریخ، نیویارک اولندن: هارپر ۲۰۰۶)

یو سل ودوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندی په (۱۸۸۲ز) کال کی، په پاریس کی د ژبپوهنی ټولنی د ژبی د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دی نه شپږ کلونه وروسته په (۱۸۷۲ز) کال، په لندن کی دلغت پوهنی ټولنی (فیلولوجیکل سوسایټی) عینی لارغوره کړه. د یوی پیړی لپاره د ژبی د پرمختیا په اکله بحثونو ته پاټک اچول شوی و. په (۱۹۷۰ز) کلونو کی، د ژبی د منشأ (پیل) او پرمختیا به اکله غلی شان بحثونه پیل شول، او ډیر ژر خلی به ورسره یوه بښنه هم مل شوی وه. پایله دا شوه چی دغه غلی بحثونه غلی پاتی نشول، بلکه دیوه درانه اواوږده ورښت په شان یی په تیرو (۳۰) کلونوکی دمضمونو، کتابونو اوغونډو خوړونه راوویستل. اوسني په بحثونو ډک اومنډلي حالت څه ناڅه انارشی (ګډوډی او خپل سری) رامنځته کړی ده چی په پایله کی یی ښایی ځینی خلک دپخوانی حالت خوبونه ووینی، او د ژبی
د منشأ او پرمختیا په اکله دبحثونو بندیز غوره وګڼی؟!

دچارپوهانو ډیره کیان په دی اند دی چی ژبه اساساًیو ځانګړی بشری استعداد دی. خو په وراثت پوهنه[3]، لرغون پوهنه (ارکیالوجی)، عصبی تن پوهنه (نیوروفیزیالوجی) او په کمپیوټری ماډلونو کی پرمختګونو غټواو کله ناکله

---

[1] - political economy of language

[2] . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

[3] - genetics

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکیچنو علاموا ولاربنودنو ته لارپرانیستلی ده. کریستن کینیلی[4] په خپل وتلی کتاب کی د ژبی د منشأ په اکله او سنی بحثونه راغونډ کړی دی.
لیکواله دعلوموتجربه کاره ژورنالسته ده اوله کمبریج پوهنتون نه یی په ژبپوهنه[5] کی ډاکتری ترلاسه کړی ده. ددې کفایتونو په مټ لیکواله ددی لایقه ده چی خپل کتاب (نن په علم کی دخوراکلک مشکل) په حل راوڅرخوی:[6]
ژبه نژدی یو «غیری قابل بیان معجزه» ده، تو پیرنلری چی له کومی څنډی نه ورته وکسو. ژبه هغه لوښی (وسیله) ده چی انسانان یی له سپیره ډاګ نه راوویستل تاریخ یی هسک کړ، اوموږته یی ددی وس راکړچی فکروکړو، دغه ډول ځیزونه په تصورکی انځورکړو او خپل مجرد[7] فکرونه په خورالیری واټنونوکی د یوبل په پوهاوی راپوهاوی (افهام او تفهیم) کی وکاروو. خوکوټلی پوښتنه داده چی پخپله ژبه له کومه راغله؟!! په دی اکله دوه نظریی شته
لومړی نظریه هغه یوه ده چی دامریکی دوتلی ژبپوه نوام چامسکی[8] له خوا راوتلی ده او له کلونوراهیسی برلاسی ده. په ساده وینا، د پوهاند چامسکی په اند:
۱- ژبه یوځانګړی بشری استعداد دی
۲- ژبی دانسانانو په پیدا ښت[9] کی کلک سیمونه غځولی دی.[10]
۳- ژبه دخپلو اجزأ تولپاره مخکی له مخکی ټاکل شوی (ازلی) ګرامری قواعد لری. په بله وینا، ماشومان دګرامری جوړښت په اکله ذاتی یا ازلی پوهه لری، اودغه ګرامری قواعد په ټولو بشری ژبوکی خوندی شوی دی. دغی ذاتی یا فطری[11] پوهی ته جهانی ګرامر[12] وایی. دنړی د ژبوتوپیرونه دانسانانو په مغزوکی دنصب شوو مشخصاتو[13] په څیرپراته دی. دپوهاند چامسکی په اند، دانسانانو ماغزه د شعوری او ادراکی فکرچینه ده. دلته ادراکی عملیی[14] روانی دی چی په فکر[15] (تعبیر، احساس)، تفسیر او تحلیل، حافظه.... او تصورراڅرخی. خوکیدای شی چی انسانان

[4] - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages
[5] - Linguistics
[6] - The hardest problem in science today.
[7] - abstract
[8] - Noam Chomsky
[9] - genes
[10] - Hardwired into our genes
[11] - innate
[12] - Universal grammar
[13] - Parameter settings in the brain
[14] - Cognitive processes
[15] - Perception

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته متوجه نه وي. د پوهاند چا مسکي له دغه ډول نظره سړی د اسي پوهيږي چې د ژبې تکاملي مفکوره لړتر لږه دشک لاندې ده. دليل يې دا دی چې د ژبې د تکاملي پرمختيا لپاره لا تر اوسه د اسې کلکې نښې نښانې[16] نه دي ميندل شوې چې د ډېرو زمانو په اوږدو کې د ژبې منشأ وښيي. په بله وينا ، مشکل دا دی چې پخوانۍ وينا (لومړی لفظونه يا لومړۍ وينا) جسمي نښې نښانې (فوسيلونه) نلري

د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پر مختيا (ايولوشنري ډيولپمنټ) را څرخي.

د ژبې د منشا د ميندلو لپاره د ادراک پوهانو ، ژوند پوهانو ، وراثت پوهانو ،او ژوپوهانو[17] څيړنې د سړی هيله غښتلې کوي چې د ژبې تکاملي پرمختيا به يو وخت راجوته(برسيره) شي. په دې اړوند کې د کريستين کينيلي کتاب[18] (لومړی ټکی: د ژبې د منشأ گانو لپاره څيړنه، نيويارک ۲۰۰۷) گټور معلومات وړاندې کوي. په دې کتاب کې ليکوالې کلکه هڅه کړې ده چې د ژبې د تکاملي پرمختيا تنسته را وسپړي، او په دې رڼا وا چوي چې څنگه د دغې پټېنې (قشري) عمليې په اوږدو کې يو غږېدونکی ژوی[19] را وتلی دی. بيلابيلې تجربې(لکه د اشاروپه واسطه د بيزو گانو وينا ، د توتيانو ادراک، په بيزو گانو کې د شميرنې او گرامر استعداد ، او په دولفين[20] کې ځان پيژندنه)[21] موږ دې ته رابلي چې د ژبې د رامنځته کيدلو په اکله په خپل نظر کې بدلون ته چمتو شو. د اسې معلوميږي چې ژبه زموږ په جينونو[22] کې د ناڅاپي، اريانونکې او ښتون له لارې نه ده زيږېدلې بلکې د يوې تدريجي عمليې په اوږدو کې رامنځته شوې ده چې جسمي، عصبي او کلتوري نوښتونه پکې شامل دي.

اوس انسانان کولای شي چې د کمپيوترونو نړيوال جال ته ورننوځي، او د يو ځوتنېو په ټومبلو سره د معلوماتو په نړۍ کې وگرځي، او د نا اشنا خلکو سره په يوه د اسې کچه راشه درشه(مراوده) کې اخته شي چې يو څه وړاندې يې چا تصور نشو کولای. د برېښنا ييز جال(کمپيوتر نيټ) را ويستل په تخنيکي پرمختيا کې يو محيرالعقول ټوپ و. خو په عيني حال کې دغه اريانوونکې پرمختيا د يو غټ او پخوانۍ څه سيوری و. د هغه څه سيوري چې موږ ورته ژبه وايو. په واقيعيت کې ژبه تر هرڅه د مخه او ستره معلوماتي شاهراه[23] ده يانې ژبه(نړۍ لومړی واقعي نړۍ)[24] ده. ژبه

---

[16] - Fossils

[17] - Animal researcher

[18] - The First word

[19] - Talking animal

[20] - Dolphins

[21] - Self-awareness

[22] - Genes

[23] - Information highway

[24] - The first virtual world

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعي جهانشمول جال[25] دی چې هرڅوک ورته لارلري (مخ ۳).

لیکل یوډول فوسیل(نښه، علامه) ده. لیک مورته دهغو ژبو په اړکله یوڅه ویلی شي چې پخپله لیک کې ثبت شوي وي. پخپله لیکل شپږزره(۲۰۰۰) کلنه مخنیه(سابقه) لري(مخ ۵). ژبه غیري جسمي، معنوي موجود دی، له دی امله الفاظ ډبرین، کلک موجودیت نشي لرلی. خود انسانانو په وجود کی د ژبی سره اړوند جسمي غړي د ژبی په تکاملي عملیه رڼا اچولی شي. ماغزه، ژبه، مري، سږي، پزه اووره ژبه (الکي ژبه) ټول«دقیقاً دغړپه تولید کی شامل دي»[26]:

دانسان په وجود کی پاسته نسجونه[27] زرله منځه درومي. وروسته له اوږدي زماني، انسان په دي بریالي شوي دي چې د ژبی سره داړوندوفوسیلونوچاپونه(اثرونه)[28] پیدا کړي. هغه چاپونه چې دلري پخوانیانو هډوکو پرېښي دي.

خود انسان دککري کچه(اندازه) یا د ورون هډوکی د ژبی د پرمختیا په اړکله زموږ پوهه همدومره غښتلي کولی شي.

دانسان دلري پخوانیانو دهډوکو دفوسیلونو دچاپونو(اثرونو) اندازه مورته نشي ویلای چې لومړي غږ[29] کله ویستل شوي و. دغه چاپونه یا اثرونه مورته نشي ویلای چې لومړي ټکي یونوم و(لکه ځرمن، زمري، تیږه)، یوصفت و(لکه ګلالي، غوریالي، توریالي)، یوفعل و(لکه ځښل، خوړل، وهل، ځملاستل، ځغاستل)..... اوکه یو امرو(لکه ودانګه، وځښه، وخوره). زموږد پخوانیانو هډوکي مورته نشي ویلای چې لومړي غږچا ویستلي ویاچا اوریدلي و.

ایا ژبه دځان سره په غږیدلو[30] پیل شوه، اوکه د ژبی اساسي فطرت دادی چې اړیکمنه[31] یاني ارتباطي وي؟

خبري(محاوره، صحبت) لږترلږه دوه انسانانو ته اړتیالري. سړی ځنګه یوداسي ژبه خلق کولای اوراویستلی شي چې په عیني وخت کی یې بل سړی په مطلب پوه شي؟ په بله وینا، که یو سړي ژبه(لومړي وینا) راوویستله، هغه دخپلي وینا په مطلب پوهیده. هغه دوهم سړي چې لومړي اوریدونکي و، دلومړي وینا کوونکي په مطلب ځنګه پوه شو؟ په ساده ژبه: وینا خود شفر(رمز) په شان وه. (هغه رمزو چې پخپله ویونکي یې کیلي لرله اوپري پوهیده)، هغه اوریدونکي د شفر کیلي ځنګه مینده کړه. هغه کیلي چې دوینا ډکون(متن، مطلب) راوسپړي[32]؟ فوسیلونه[33] دغه

---

[25] - Real worldwide web

[26] - Are all intimately involved in speech production

[27] - Tissues

[28] - impressions

[29] - first word

[30] - Soliloquy

[31] - communicative

[32] - decode

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې ته ځواب نشي ويلای. کوم آينشتاين[34] به هم پيدا نشي چې د ژبې تکاملي پرمختيا ته يو ځنې ارت او برلاسي نظر واچوي. دلغتونو او جملو ډيرې پخوانې منشأګانې رابرسيره کول ديته اړتيالري چې يو شمير بيلابيل علوم، په سلګونو ژمنوال(متعهد) او زيرک چارپوهان، او يو شمير سترګوراو او وړدفکره وګړي[35] ګډ کار ته ملاوتړي.او ګډ معلومات راوباسي. په دې پوهيدل چې ژبه څنګه پيل شوه، هغې ټکنالوجي ته اړتيالري چې «تيره اونۍ راوتلې وي، او هغو تجربو ته اړتيالري چې پرون اجرأشوي وي.»[36]

دلته وينو چې دشفر کيلي ژباړې ته ورته ده. که ښه زيرشو، ديته به مو پام را وګرځي چې ښايي بيله ژبې به انسانان يو وبل ته پرديان واى: بې له ژبې به انسانان ديو بل په احساس نه پوهيدلای، بيله ژبې به ديو بل په ګټه نه پوهيدلای، بې له ژبې به يې استعدادونه پټ وای، بې له ژبې به يې فکرونه شړ وای، بې له ژبې به انسانان بې برکته وای، بې له ژبې به دينونه ناشوني وای، بې له ژبې به تاريخونه ورک وای!

يوه غټه پوښتنه داده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي، او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟[37]

ډاکټر کريستين کينيلي «لومړی وينا»[38] په نوم کتاب ورو ستنی وينا نه ده. په دغه سرليک هغه چارپوهان بې برخې پاتې شوي دي چې په علامت ژبه[39] کې يې نوم ويستلی دی[40]. داسې بريښي چې د «لومړی وينا» په نوم کتاب کې، ژبې ته يواځې دوينا ژبې[41] په سترګه کتل شوي دي. پخپله د کتاب ليکوال ډاکتر کريستين کينيلي کاږي چې ويناد ژبې لپاره «حياتي» يانې زښته ډيره مهمه[42] ده. سره له دې هم، ژبه د لاسونو په خوځولو او دمخ په څيره کولو[43] کې

---

[33] - Fossils

[34] - Einstein

[35] - Visionary individuals

[36] - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

[37] - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

[38] - The first word

[39] - sign language

[40] - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokoe

[41] - speech language

[42] - crucial to language

[43] - expressions

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شان غږ ځیدلی ده لکه په غږونو[44] کی چی خوندی شوی ده. بنا یی ژبه به په لومړی پړاو کی دعلامت ژبی په ډیر را منځته شوی وی ، او ورپسی به یی دغږ ژبی او وینا ژبی په ډیر پرمختیا کړی وی. اوس هم وینو چی لاسی حرکتونه زموږ په وینا کی او بدل شوی دی. د زیاتو معلوماتو لپاره ولولی د امریکی په او کلند پوهنتون کی د ساه پوهنی د پوهاند کتاب:[45]

د مغزو او ژبی اړیکی په هغو انسانانو کی هم لید ل کیږی چی حمله(سکته) پری راغلی وی ، یانی(سټروک ویکټمز)[46] وی. سکته وهلی انسانان د وینا قدرت له لاسه ورکوی چی افوزیا[47] ورته ویل کیږی. په دغسی حالت کی هغوی نه یوازی داچی په راشه درشه (مراوده ، کمونیکیشن) کی مشکلات لری ، بلکه دا هم ورته ډیره سخته وی چی معلومات رده بندی[48] کړی، په یاد کی یی وساتی او تنظیم یی کړی. دډاکټرې کریستی کینیلی په کتاب(لومړی وینا) کی یو پام وړ پوښتنه خوندی شوی ده: څه به پیښ شی چی که یو بیزو چی علامت ژبه[49] یی زده کړی وی لومړی ځل یو بل بیزو ووینې چی په عین اندازه یې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخي پایله دا شوه چی په علامت ژبه کی د دواړو همسویه بیزوګانو ترمنځ راشه درشه(مراوده) ونشوه ، بلکه پرځای یی د دواړو ترمنځ د «علامت چغوجګړه» را پورته شوه:[50]

دا تجربه یو ځل بیا په سړی کی دا فکر غښتلی کوی چی ژبه یوه انسانی ځانګړتیا ده.

یونانی تاریخ پوه هیرودت[51] لومړی انسان برېښی چی نژدی دوه نیم زره کلونه وړاندی به یی د ژبپوهنی[52] یوغټ ټکی ته ګوته نیولی وی. دغه شان مصری واکمن، فرعون سمیتیکاس[53] (۲۲۴ تر ۲۱۰ قبل المیلاد) لومړی سړی برېښی چی څه د پاسه دوه نیم زره کلونه وړاندی به یی د ژبپوهنی ډیره ترخه تجربه بشپړه کړی وی. هیرودوت(۴۸۵ تر ۴۲۵ قبل

---

44 - vocalizations

45 - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press,2002

46 - stroke victims

47 - aphasia

48 - categories

49 - sign language

50 - "What resulted was a sign-shouting match,neither ape was willing to(isten), Dr.Kennaeally reports.

51 - Herodotus

52 - Linguistics

53 - Psammeticus

(c) ketabton.com: The Digital Library

المیلاد) په مصرکی دخپل سفرپه اوږدو کی په یوه اریانونکی تجربه خبرشو۔ په هغه تجربه چی دفرعون سمیتیکاس په امربشپړه شوی وه. هیرودوت کاږی چی دغه فرعون په دوه(۲) ماشوم هلکانو په یوه لرې اوپټ ځای کی دیوالونه راتاوکړل اوپه دی ډول یی له بهرنی تماس نه ګوښی اوبیل کړل. فرعون سمیتیکاس په دی اند وه چی هرڅه د دغو هلکانو له خولی را ووځی دانسان د ژبی پیل(منشأ) به وی اودنوروژبولپاره به کیلی وی. دتاریخپوه هیرودوت په وینا په انزواکی ساتل شوو هلکانو په فریګیان[54] ژبه کی دډوډی لپاره لفظ (بیکس)[55] راوویست.

فریګیاداوسنی ترکیی په منځ کی یوه پاچهی وه. مسیدونیا(مکدونیا) دجنوب ختیز یوروپ هغه سیمه وه چی دیونان، بلغاریا اویوګوسلاویا ځینی برخی پکی شاملی وی. مکدونیادیونان په شمال کی دیوی لرغونی پاچهی نوم هم و. فریګیانو[56] په لرغونو وختونو کی په مکدونیاکی ژوند کاوه. هغوی په پیل کی دبروګیس[57] یا بریګیس[58] په نومونو یادیدل. ورپسی دفروګیس[59] اوبیا د فریګیس[60] په نومونو یاد شول. داهغه مهال وچی په لرغونی یونان کی یونانی ژبه ملی(هیوادنی) مقام ته نوه رسیدلی. دتروی[61] دښاری دولت په مهال ځینی فریګیان دتروجانو په تلګرتیا[62] اوحمایت سره اناتولیا(اوسنی ترکیی) ته لاړل. تروی[63] په شمال لویدیزه کوچنی اسیاکی د داردانیلس په شاوخواکی لرغونی ښاروا ود تروجن جګړې[64] سیمه وه. پخپله تروجن ژبی دمړینې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چې په ډاډ سره د تروجن ژبې اوفریګی ژبی اړیکی راوسپړل شی. لاتراوسه داهم نه ده جوته شوی چی فریګیان به کله په ترکیه کی هتیت امپراتوری[65] ته ورغلی وی اوددغی واکمنی سره به یی څه ډول اړیکی ساتلی وی. معمولاً

---

54 - Phrygian

55 - Bekos

56 - Phrygian people

57 - Bruges

58 - Bryges

59 - Phruges

60 - Phryges

61 - Troy

62 - Trojan allies

63 - troy

64 - Trojan war

65 - Hattite

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسی اټکل کیږي چې هتیت واکمنی به له نن نه دری زره دوه سوه(۳۲۰۰) کلونه وړاندی ددولس سوه(۱۲۰۰) قبل المیلاد په شاوخواکی خوبیالی شوی اومرګونی شوی. هو، په دااړ سره ویل کیږي چې فریګیا[66] دهتیت په خاوره کی رامنځته شوی وه، اودفریګیا دولت په اتمه(۸) قبل المیلادپیړی کی راجګ شوی و. فریګی ژبه دشپږمی زیږی پیړی پوری یانی نږدی ددیارلس سوه(۱۳۰۰) کلونولپاره ژوندی پاتی شوی وه. په بالکان کی فریګیان په یونانی مکدونیاکی مدغم شوی وو. دیونان لرغونی حماسی شاعر هومر[67](اتمه یااووه مه قبل المیلادپیړی) په خپل ایلیاد[68] نومی اثرکی تروجن جګړي ته ګوته نیولی ده. تاریخپوهان وایی چې هومرشاعرو، نه مورخ. له دی امله دنوموړي له خوا وړاندی شوی تاریخی معلومات باید په احتیاط سره وکارول شی، که څه هم ځینی تفصیلات یی دلرغون پوهانو(ارکیالوجستانو) له خوامنل شوی دی. فریګیانو یوه اینډو-اروپایی[69] ژبه ویله، او هغه پتی(الفبا) یی منلی وه چې اصلاً فونیشیانو[70] راویستلی وه. پخپله فونیشی پتی دوه ویشت(۲۲) توری لرل چې له کنعانی وزمه یاسینایی وزمه ژبی[71] نه راوتلی وه. د کنعانی وزمه ژبی پتی لومړنۍ غلی(صامت، بی غږه) الفباوه. کنعان یاسیناپه اتلسمه(۱۸) یااووه لسمه(۱۷) قبل المیلادپیړی کی دمصریانولخوا نیول شوی وه. که دکنعانی وزمه یانی مخکنی کنعانی ژبی پتی ته یوځغلنده نظرواچوو، وبه وینوچې په اصل کی له مصری تصویرلیک[72] نه راوتلی ده. په لنډه وینا: دمصری اغیزپه مخکنۍ کنعانی ژبه[73] پریوتلی و، مخکنی کنعانی ژبی په فونیشی ژبی اغیزاچولی واو فونیشی ژبی په خپل وارسره فریګی ژبه[74] تراغیزلاندی نیولی وه.

دفرعون سمیتیکاس ربړونکی اوغونی زیګوونکی تجربی وښودله چې که څه هم ماشومان ځانله(منزوی) پریښودل شی، هغوی کولی شی چې په خپل منځ کی ژبه راوباسی. یونانی تاریخپوه هیرودوت له دغی تجربی نه دی پایلی ته ورسید چې انسانان دخبرو استعداد سره زیږیدلی دی. دفرعون سمیتیکاس له تجربی راهیسی،

[66] - Phrygia

[67] - Homer

[68] - Iliad

[69] - Indo - European

[70] - Phoenicians

[71] - Proto-canaanite or proto – sinaite

[72] - hieroglyphic signs

[73] - Proto – Canaanite

[74] - Phrygian

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لګیا شول او په دې ارمان وو چې که دفرعون سمیتیکاس تجربه تکرار کړای شي. خو اخلاقي معیارونو دې اجازه نه ورکوله چې ماشومان په یوه لرې او ځانله جزیره کې په خپل منځ کې پرېږدي او وګوري چې د کومې اصلي ژبې په راویستلو به بریالي شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوي ماشومان اصلي (لومړنۍ) ژبه را وباسي، موجوده ژبو ته به څومره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ویشت کلونه (۲۵) وړاندې په نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) کلونو کې، ژبپوهانو یوه وړه خزانه ومیندله:

دفرعون سمیتیکاس تجربه بیله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې د اخل د لاتین امریکې په نیکاراګوا کې تکرار شوه. اته ویشت (۲۸) کلونه وړاندې په (۱۹۷۹ ز) کال کې په نیکاراګوا کې انقلاب رامنځته شو:

نوې رامنځته شوې واکمنۍ په خپل هیواد کې د لومړي ځل لپاره د کڼو[75] ماشومانو د روزلو پروژه پرانیستله. په سلونو ماشومان په ماناګوا کې په ښوونځیو کې ومنل شول. کاڼه زده کوونکي د نړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت ژبو[76] نه بې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او څښاک لپاره بیلا بیلې او ډېرې ماتې ګوډې ژبوزمه څیرې پیښې[77] زده کړې وې، خو خپل منځه پوهاوی ناشوني و. کله چې کاڼه ماشومان په ښوونځي کې راټول شول، د یوبل په محدودو اشاراو او څیرو پیښو یې ژبنی ودانۍ پیل کړه او په خپل منځ کې یې ګډه علامت ژبه رامنځته کړه.

په دغه نوې علامت ژبه کې چې د نیکاراګوا یي علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنیو ژبپوهانو هغه څه ولیدل چې د امریکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي[78] ورته نړیوال ګرامر[79] ویلی و. په دې ډول ژبپوهانو ولیدل چې ژبه پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لویانو په واسطه. د کڼو زده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې سره یعنې د ښوونکو له ژبې سره تو پیر لاره. ښوونکي وایي چې په ښوونځي کې د دوی موجودیت د کڼو زده کوونکو په نوې ژبه باندې اغیزه لاره. د ساندینیستاس[80] تعلیمي مامورین په پیل کې د شوروي اتحاد د چار پوهانو د مشورې په واسطه تیروتل. شوروي چار پوهانو ورته ویلي وو چې «ګوت املا» (فینګر سپیلینګ)[81] دې

---

[75] - deaf

[76] - sign language

[77] - mimics

[78] - Noam Chomsky

[79] - universal grammar

[80] - Sandinistas

[81] - Finger spelling

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکڼو ماشو په ښوونځی کی وکاروله شی. ګوت املا د ویناژبې پټی یانی الفباد ساده اشاروپواسطه انځوروی. ګوت املا په واقعیت کی لاس پټې، ده چی د لاس دګوتو د اشاروله لاری دټکی(لفظ) توری(حرفونه) ښیي. دبیلګی په ډول:
توری تمثیلوی، خورلاس(د لاس تلی اوټولی ګوتیAدلاس موټی یا سوک د
توری ښیی، د اشاری ګوته او منځنی ګوته چیB ولاړی او دیو بل په څنګ کی) د
توری معرفی کوی، بی له غټی او کوچنی Vولاړی اوله یو بل نه لری وی د
توری په نښه کوی[82] Wګوتی نه دری نوری ګوتی ولاړی اوله یو بل نه لری د
دپخوانی شوروی اتحاد د چارپوهانو سپارښتنه چی دنیکاراګوا دکڼو ماشومانو په ښوونځی کی دی ګوت املا وکاروله شی، ګټوره نشوه. دلیل یی دا وچی کڼو ماشومانو چی د الفاظو فکر نه لاره[83]، څنګه به په پټی(الفبا) پوه شوی وای. دتدریس ناکامی ستراتیجی کانه ماشومان دی ته اړکړل چی پخپله لاروباسی او دخپلی ژبی ابادی[84] په خپلو لاسو نو او مخونو هسکه کړی. دماناګوا ښوونکی په دی پوه شول چی کڼو ماشومانو خپله ګډه ژبنی راشه درشه راوویستله –هغسی راشه درشه(مراوده) چی پخپله ښوونکی پری نه پوهیدل. دا نو څه وو؟!
له نن نه دوه ویشت(۲۲) کلونه وړاندی د(۱۹۸۲ز) کال په نیمایی کی، دنیکاراګوا دپوهنی وزارت دامریکایی پوهاندی جودی کیګل[85] سره تماس ونیو چی په شمال ختیزپوهنتون کی د ژبپوهنی چارپوهه وه او په نیکاراګوا کی رامنځته شوی انقلاب(۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوندورکاوه. هغی ته بلنه ورکړل شوه چی دنیکاراګوا په مرکزمناګواکی دکڼو ماشومانو دښوونځی معما راوسپړی. پوهانده جودی کیګل هلته لاړه او وروسته له نږدی دری اونیویی د لس کلنو او تنکو ماشومانو دعلامت ژبی دشفرکیلی ومیندله. هغی سوکه سوکه دنوی علامت ژبی ګرامری نظام هم راوسپړه او په دی ډول یی دامریکی د نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکی نظریه لاپسی راجوته(څرګنده) کړه چی«د ګرامربیالوجی»[86] ورته ویل کیږی او په مغزو کی پرته ده. دامریکی په رود ایلیند کی په براون پوهنتون کی د فلسفی پوهاندې فیلیشا اکرمن[87] د ژبپوهنی په پوهاندی جودی کیګل باندی نیوکه کوی او په

---

[82] - " The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15,2008)
http://www.lifeprint.com/asl101/finger spelling.htm

[83] - Concept of words

[84] - Linguistic structure

[85] - Judy Kegel

[86] - biology of Grammar

[87] - Felicia Ackerman

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه اړوندکې دامریکایي لیکوال لاورینس اسبورن[88] مضمون ته ګوته نیسي (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ زېیز کال داکتوبرپه میاشت په نیویارک ټایمزکې خپورکړی و، او په هغه کې یې د نیکاراګوادکڼوماشومانوپه علامت ژبه رڼا اچولې وه). لاورینس اسبورن کاږي چې د ژبې د اصالت لپاره په ماشومانو باندې دفرعون سمیتیکاس[89] بوګونکې تجربه، نن سبا یوازې هغه څوک زغملای شي چې «دجوزیف مینګیلې ضمیر» ولري:[90]

” Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment.” (Lawrence Osborne, ”A Linguistic Big Bang”, New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), http//www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm

ډاکټرجوزیف مینګیلې(۱۹۱۱ – ۱۹۷۹) په جرمنی کې د ادولف هیټلرپه مهال داوشویتخ په اجبارتون کې[91] په بندیانو، په ځانګړې توګه په غبرګونو[92] طبي تجربې کولې. پوهانده فیلیشا اکرمن په لیکوال لاورینس اسبورن هم ټونګه وهي چې متأسفانه دپوهاندې جودې کیګل په ضمیریې نیوکه نه ده کړې.

دفلسفې پوهانده فیلیشا اکرمن لیکي چې که د ژبپوهنې پوهاندې جودې کیګل[93] په نیکاراګواکې دخپل تجربوي ښوونځي کڼوماشومانو اوتنکوځوانانوته دامریکې علامت ژبه[94] ورښودلې وای، هغوی به دنوروکڼوسره د راشې درشې یانې مراودې وسیله درلودلای. په دې ډول-د پوهاندې فیلیشا اکرمن په وینا-ژبپوهاندې جودې کیګل لکه چې «ښکاري»د ذکرشوو کڼو «دبریالیتوب امکانونه شنډکړل». [95]

ژبپوهاندې جودې کیګل[96] نه غوښتل چې دنیکاراګواپه تجربوي ښوونځي[97] کې «اصلي بومي ژبه شنډه» کړي.[98]

دامریکې نامتوژبپوهاند نوام چامسکی[99] هم دنیکاراګواتجربه یوه اثتثنایي«طبیعي» تجربه وګڼله.[100]

---

[88] - Osborne
[89] - Psammeticus
[90] - Nazi concentration Camp Auschwitz
[91] - twins
[91] - Kegel

[94] - American sign language
[95] - «Evidently, She(linguist judy kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman. « A linguistic Big Bang» pubished November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).
[96] - Kegel
[97] - Bluefields
[98] - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهاندی جودی کیګل په وینا کی(چی د «اصلی بومی ژبې» و ژل یې نه غوښتل) موږ اتکلوو چی د راشی په کچه ژبه په پیژاند (هویت) کی هم غټ اهمیت لری؟ ! ۳۱ می ۲۰۰۸ زکال زیرکیا ر د زرخیرېو ښار، کلیفورنیا، امریکا

[99] - Chomsky

[100] - (a remarkable natural experiment), quoted in ibid., p.7 of 8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱می۲۰۰۸زییز) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکترعبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې می لیکلي ووچې له نن نه یو سل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندې په(۱۸۶۶زکال) کې، په پاریس کی
د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکترحامد رانه دجون په لومړئ نیټه پوښتنه وکړه چې ذکرشوې ټولنې ولې د ژبې د مشأ په اکله د بحثونو دړه وتړله؟ دغې پوښتنې ته ځواب دهمدې لیکنې چورلیز(محور) جوړکړی دی.
یو امریکایي ټولنپوه لیکلي ووچې څیړونکی(محقق، ریسرچر) اوجنابیې پولیس د خپلو پلټنو لپاره لرډېر پریوشان ګامونه پورته کوي. ماد ځواب د میندلو لپاره د اسې لار غوره کړه چې د نولسمې(۱۹) پیړۍ په ګاونډ یو پیړیو کې د ژبې د منشأ په اکله بحثونو ته غوږ ونیسم او بیا پخپله په نولسمه پیړۍ کې فکرې اوښتنو ته راوګرځم.
«ډیر پخوا انسانانو، ژوو او پیریانو[101] ټولو به یوشان راشه دارشه کوله. بیا یو څه پیښ شول. وروسته له دې انسانان مجبورشول چې د یو بل سره په بیلا بیلو ژبو وغږیږي. خو هغوی هغه«پخواني ژبه» په خوبونو کې او د پیریانو او ژوو سره په راشه دارشه کې وساتله.»[102]

داهغه افسانه ده چې د چایینې[103] په نوم امریکایي سورپوټکو له یوې قبیلې نه راپاتې ده، او لوستونکوته ددې مجال ورکوي چې د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکي او د ژبې د مرموزو څنډو په کټارو کې پاپې واخلي. چایینې سورپوټکې اصلا د امریکې په هغو سیمو کې استوګن وو استوګن ووچې اوس ورته کالرادو او ویامینګ ویل کیږي. وروسته له دې چې هغوی له خپل اصلي ټاټوبې نه په نولسمه(۱۹) پیړۍ کې وشړل شول، په مونتانا او

[101] - spirits

[102] - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2,fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

[103] - Cheynne

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکلاهوما ایالتونوکی یی واړول. لیکوال الفورد[104] په خپله پورتنی لیکنه کی کاړی چی دغه افسانه یی له جی ینگ بلډ هیندرسن[105] نه اوریدلی وه چی په برکلی کی دکلفورنیاپه پوهنتون(یو.سي.بي) کی د بومی امریکایی مطالعاتوپوهندوی و. پخپله الفورد چی په پورتنی پوهنتون کی په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټرپوهیدونکی[106] و ، د ډاکټری څه د پاسه درې کلن تیزس یې په شعورکی د وینا او واټن پوهنې[107] (ذهنی ارتباط ، دوراگاهی) په ژوروا ړیکیوراڅرخیده. واټن پوهنی یاذهنی ارتباط ته دماناجریان[108] ویلی شوچی بی له وینا چلیږی. یانی واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یاهغه ذهنی اړیکتیاده چی واټن(فاصله) اووینا[109] پکی نه دی شامل.

د سورپوټکوپه قبیلوی پوهه کی دهغه واقعیت تصورغلی شوی دی چی لوستونکي د بن جمین لی وورف[110] گنني(فرضیی، هیپاتیزس) ته بدرگه کولی شی اوهغوی ته له«عدن باغ» نه دلومړی انسان(ادم بابا) دویستلواو«دبابل برج» دناکامیدلوانجیلی کیسی ورپه زړه کولای شی؟ ! بن جمین لی وورف(۱۸۹۷-۱۹۴۱زکال)[111] دشلمی پیړی په لومړی نیمایی کی هغه وتلی امریکایی ژبپوه وچی گننی(فرضیی) یی په شلمه پیړی کی د ژبپوهنی دبحثونودیره توده ساتلی وه. دبن جمین وورف په اند ، هغه ډول چی انسانان غږیږی دهغه په فکراغیزی اچوی، یعنی د ژبی جوړښت[112] د انسان پوهه(ادراک)[113] داغیزی لاندی نیسی.

په بله وینا په یوه کلتورکی د ژبی جوړښت ټاکی چی همهغه کلتوردی نړی څنگه ووینی. په ساده وینا ، د انسان نړی لید[114] دهغه د ژبی په جوړښت کی غلی شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثردهغه له مړینی(۱۹۴۱زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲زکال)کی په دی سرلیک خپورشو: ژبه، فکراوواقعیت(۱۹۵۲اوبیا۱۹۲۴زکال):[115]

پوهاند جان بیسل کارول(۱۹۱۲تر۲۰۰۳زکال) امریکایی تربیوی ساه پوه ، څیړونکی اوژبپوه وه. دغه شان ولولی دپوهاندپیټررالینس اثر:[116]

---

[104] - Alford
[105] - J. Youngblood Henderson
[106] - pre – doctor student
[107] - telepathy
[108] - flow of meaning
[109] - Speech
[110] - whorf
[111] - Benjamin Lee Whorf
[112] - Structure
[113] - cognition
[114] - world view
[115] - John Bissel Carrol(ed), (1956), Language,Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf . Combridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964
[116] - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Generation theories of mind, language, and religion. Ann Arbor, Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیټرالینس د انګریزي او امریکایي فلمي مطالعاتو پوهاند ، او فلم جوړوونکی و. او س متقاعد پوهاند دی.
بن جمین لي وو روف د خپلې مړینې پورې(۱۹۴۱ ز کال) هغه ټکر کړولی وچې په (۱۹۲۰ لسیزه او ۱۹۳۰ لسیزه) کې دعلم او دین ترمنځ چلیده. د اسې بریښي چې دغه عالم به د دین او علم په همسا زی او انډولتوب کې لګیا وه.
لویدیزد خپلو ژبود جوړښت په مټ په علم او ټکنالوجي (دعلم په استعمال) کې سترګامونه پورته کړي دي. د دې په مقابل کې امریکایي سورپوټکود واقعیت د روحیي عناصرو سره راشه درشه(کمونیکشن) لرله ځکه چې هغوی په خپلو ژبو کې دځانګړي غیرلویدیز استعداد خاوندان وو. نوموړي عالم په دې عقیده وچې هسک ښتن په کایناتو کې ځانګړي مقام لري. بن جمین لي وو روف په خپل فکر کې پروت تشنج په دې ډول ارام کړچې دلویدیز فکر په محدودیت رڼا واچوي
بن جمین لي وو روف د فیلسوفانو په هغه اوږده لړۍ کې ولاړدی چې له جرمني ایمانویل کنټ[117] (۱۷۲۴ تر ۱۸۰۴ زکلونه) نه تر امریکایي رالف والدو ایمرسن[118] (۱۸۰۳ تر ۱۸۸۲) .... تر امریکایي ویلیم جیمس[119] (۱۸۴۲ تر ۱۹۱۰ زکلونو) پورې ټولو سا ، الهام(شهود)[120] ته اهمیت ورکاوه.
په بن جمین لي وو روف باندې په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو او عارفانو[121] اغیز کړی و: یو یې فرانسوي انتوان فبري دي اولیویت[122] (۱۷۴۷ تر ۱۸۲۵) و ، او دوهم یې جرمني مکس میولر [123] (۱۸۲۳ تر ۱۹۰۰) و. مکس میولر هغه نامتو ختیزپوه وچې د سانسکریت ، لغت پوهنې(فیلالوجي) ، او دهندي دینونوسره یې ځانګړې علاقمندي لرله.دی په مقایسوي ژبه ، دین او افسانه پوهنه[124] کې دغټ لاس خاوندو. فرانسوی فبرې دې اولیویت لیکوال ، شاعر او غږساز(کمپوزر) و. د هغه انجیلي او فلسفوي تفسیرپوهنې[125] په ډیرو پټ ګرانو[126] (مخفي ګرانو ، سری ګرانو) اغیزلاره. هغه هڅه وکړه چې د زاړه انجیل(تورات) لومړي سپاره[127] (پیل ، خلقت ، منشا) په یو بل ډول تفسیر کړي. دغه تفسیر په دې مفکوره ولاړوچې دعبري(یهودي) ژبې پټې(الفبا) او د لرغوني مصرتصویري حروف[128] د یو بل سره اړیکمن دي.

---

117 - kant
118 - Emerson
119 - James
120 - Spirat and intuition
121 - theosophists
122 - Antoine Fabre d`Olivet
123 - Friedrich Max Muller
124 - mythology
125 - hermeneutics
126 - Occutltists
127 - Genesis
128 - hieroglyphs

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي له دی امله به فابرېدې اوليويت دفرانسوی واکمن ناپليون بوناپارت (۱۷۶۹تر۱۸۲۱زکلونو) له خوا «غيری شخص»(خوشی سړی)[129]کڼل شوی وی اودعيسويانو مشرپاپ[130] به هم محکوم کړی وي. دجرمن فيلسوف ايمانويل کنټ[131] غټه پوښتنه داوه چی«موږ په څه پوهيدلی شو؟» ساده ځواب يی دا دی چی زموږپوهه درياضياتو اودطبيعی تجربوی نړی په پوهه لنډه شوی ده. کنټ وايی چی داناشونی ده چی خپله پوهه د حد سی ماورای طبيعت علومو[132] خورا حساس قلمروته وروغځوواوغير تجربی، شهودی پوهی ته وروړسيږو. دايمانول کنټ دالهيات.متمرکزی مفکوری دخيړنی لپاره ووينی:[133]

کنټ «د ختيز سپيڅلی کتابونه» راوويستلی ووچی بيلابيلو ختيزوعالمانو ژباړلی وو، اوبيافريدريښ مکس ميولر رويستلی وو.[134]

پوهاند بيمال کريشناماتيلال(۱۹۳۵تر۱۹۹۱زکلونو) دلرغونې هندي- ساسکريتي فلسفې اومعرفت پوهنی(ايپيستيمالوجی) يوه وتلی علمی کوپړی وه، اوليکنی يی «ژړی نړی ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپورشوی اثرداو: (لفظ اونړی).[135]

داتلسمی پيړی په پای کی، دايمانويل کنټ لاندينی ليکنه را ووتله:«دين يوازې دعقل دبريدونوپه دننه کی» ، ۱۷۹۳زکال.[136]

ددی ليکنی له امله يوحکومتی فرمان راووت چی ددين په اکله دی له نوروخپرونو لاس واخيستل شی.

په دی سرليک«ژبه، فکراوواقعيت»[137] دبن جمين وروستنی ليکنه[138] په (تيوسوفيست)نومې خپرونه کې خپره شوه.

هلته يی هڅه کړی وه چی دژبپوهنی الفاظ دهندی درويش ګری(تصوف، عرفان) دمقولوسره پيوندکړی(رالينس،

---

[129] -non - person

[130] -Pope

[131] - Kant

[132] - speculative metaphysics

[133] -«kant`s theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. <stevepq@hkbu.edu.hk>, (june 19, 2008)

[134] -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarenden Press, 1879 – 1910), 50 volumes.

[135] - Bimal K.Matilal, the word and the world.
Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Esays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002

[136] -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.

[137] - language, mind and Reality

[138] - Theosophist

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۸۰ زکال، مخ۸۱). د بن جمین ووروف په اند یوګا[139] شعور ارتولي او روڼ کولی شي. که څه هم علم د بن جمین وورروف لپاره یو لوښی(وسیله) وه، نوموړی په هغو تکاملي نظریو کې شک لاره چې مروجو دیني ارزښتونو ته یې بلنه(چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین وورف همسازي او غبرګون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیټر رالینس[140] په اند، اصلاً کمیاګر بن جمین وورروف ژبپوهنې ته کډوال شو په دې هڅه چې که د محرمانه او عارفانه پوهنو[141] له کړکې نه د کایناتو قواعد وويني (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). دغه شان وولولی:[142]

دشلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې وتلی کمیاګر ژبپوه بن جمین لي وورروف، د ژبپوهنې سره د(۱۹) پیړۍ دمفکرینو د اثارو له لارې مخامخ شوی و، او د ژبې سره پخپله د دغو مفکرینو علاقه مندی «واضحاً» په دین راتاوېدله.[143]

خو په نولسمه پیړۍ کې کیڼ ګرو انقلابي مفکورو هم زور و میند. د «کمونیزم»[144] تکي له نن نه یو سل اته شپیته(۱۲۸) کلونه وړاندې په(۱۸۴۰ زکال) کې داروپا په سیاسي اصطلاحاتو کې ورننوت. دری-څلور کلونه وروسته کارل مارکس (۱۸۱۸-۱۸۸۳ زکلونه)[145] دین «دخلکو اپین»[146] وګاڼه:[147]

فرانسوی پیری جوزیف پرودو[148] (۱۸۰۹تر۱۸۲۵ زکلونه) چې انارشیست[149] او یوتوپیان[150] سوشلیست و، هیڅ ډول قدرت، نظام او ملکیت یې نشو زغملای. هغه هم په دین ډیر کلکې ټونګې ووهلې او د ډیرو سپورو ستو غوشی یې پری وورول: «خدای حماقت دی او ډارنتوب، خدای دوه مختوب(تزویر) دی او دروغجنی، خدای استبداد دی او غربت، خدای شر یردی، تر هغه چې انسان محرابونو ته سرونه ټیټوی، بشریت به لعنتي پاتی وی.

---

139 -yoga
140 - Rollins
141 - Esoteric Knowledge
142 - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Pulished by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , http://www.jstor.org/pss/2711660
143 - Whorf`s first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined-but he never repudiated-the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.
144 - Communism
145 - karl Marx
146 - The opium of the people
147 - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.
148 - Proudhon
149 - Anarchist
150 - Utopian

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاچاهانو اوروحانیانومریی به وی.»[151]

په روم کې پاپ(دعیسویانو دینی مشر) په ګړندی اوکلک ډول کمونیزم«ملعون» وګاڼه ځکه چې ټول نظام «په بل مخ اړوي»:[152]

دنولسمې زیږیزی پیړی په نیمایی کې د(۱۸۴۸زکال) په فبوری کې کارل مارکس اودهغه پانګه وال اوفکری ملګری فریدریښ اینګلز[153](۱۸۲۰تر۱۸۹۵زکلونه) «کمونیستی اعلامیه»[154] خپره کړه چې دسریزی لومړی جمله یې داسی پیل شوی ده: « دکمیونیزم واهمی» یورپ نیولی دی. په دوهمه جمله کې یې راغلی دی: «زاړه یورپ ټولوقدرتونو یوه سپیڅلی ټلواله جوړه کړې ده چې دغه واهمه[155] ورنه وباسی: پاپ اوتزار، میتونیښ اوګیزو ، فرانسوی افراطیان اوجرمنی پولیسی مخبران.» شهزاده میترنیښ[156] (۱۷۷۳ـ ۱۸۵۹) داتریش واکیالی(دولتمدار) او دیپلومات وه. دهغه کورد(۱۸۴۸) په پاڅون کې وسوځیده ، اوپخپله وتښتید ه. فرانسواګیزو[157] (۱۷۸۷ـ۱۸۷۴) فرانسوی مورخ اوکلک ښیګیری[158] واکیالی و ، اوهغه مهال چې دفرانس دبهرنیو چاروو زیرو ، کارل مارکس یې په زیږکال ۱۸۴۵کې دفرانسی څخه وشاړه.

دکمونیستی مانیفیست(اعلامیی) نه یولس(۱۱) کلونه وروسته په زیږکال ۱۸۵۹ کې دبرتانوی عالم چارلزډاروین[159] (۱۸۰۹–۱۸۸۲) کتاب راووت، په دی سرلیک :[160](دنوع پیل).

په دی کتاب کې ډاروین طبعی نړی داسی انځورکړی ده چې په بې پای مبارزه کې لګیاده.په هغه مبارزه کې چې قوی پکې ژوندی پاتی کیږی، [161]. دې کتاب ته دکارل مارکس خوله ګوړی ګوړی شوه. کارل مارکس خپل یوملګری فردینانت لاسال[162] (۱۸۲۵ـ ۱۸۶۴) ته د(۱۸۶۱) په جنوری کې لیکی: « د ډاروین کتاب ډیرمهم دی اودطبعی علومو دیو بنسټ په څیرپه تاریخ کې دطبقاتی پرځنګ[163] لپاره ګټوردی.» دډاروین د کتاب دلوستلو سره جوخت،

---

[151] - …The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions(1846), vol.1, p.384.

[152] - " The execrable doctrine called communism….is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself." Pope Pius IX, Qui Pluribus(encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6

[153] - Friedrich Engels

[154] - Communist Manifesto

[155] - Spectre

[156] - Metternich

[157] - Guizot

[158] - Right - Wing

[159] - Darwin

[160] - The Origin of species

[161] - survival of the fittest

[162] - Lassalle

[163] - Class struggle

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل مارکس خپل غټ علمي ملګری فرید ریښ اینګلز[164] ته هم دچارلزډاروین دلیاقت په اکله ولیکل:« دا دکلک پام وړده[165] چې ډاروین دنباتاتو او ژوو په منځ کې څنګه خپله انګریزي ټولنه پیژني چې دکار په ویش، سیالۍ، دنوو بازارونو په رامنځته کولو ، اختراعونو او د ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږي.» دتامس رابرټ ملتوز[166] (۱۷۶۶تر۱۸۳۴) برتانوي اقتصادپوه وه. مالتوزخپل مهم اثر په دې سرلیک راوویست[167]

په دې کتاب کې مالتوز په اقتصادي پرمختیا باندې دنفوسو دګړندي زیاتید لو اغیزد بحث لاندې نیولی دی.

دچالزډاروین دکتاب په اکله دکارل مارکس دا اقتباسات تولپاره ولولی (هیسټري آف کووټيشنز)[168]. په نیو لیفت رویو[169] کې د والنتینو ګیراتانا[170] دوینا له مخې چې د مارکس او اینګلزپه غورو اثارو (لندن ۱۹۷۸، ۴۳۵مخ) یې حواله ورکړې ده، فرید ریښ اینګلز«دلومړۍ ځل لپاره د خپل سترمتوفي ملګری (کارل مارکس) نوم دچارلزډاروین دنوم سره ورغبرګ کړ.» فرید ریښ اینګلزخپل ملګری مارکس د ډاروین سره داسې پرتله کړی و: « لکه څنګه چې ډاروین دعضوي طبعیت د پرمختیا قوانین ومیندل، همهغسې مارکس دبشري تاریخ دپرمختیا قوانین ومیندل.» ولولی:[171]

فرید ریښ اینګلزدغه مطلب په خپله هغه سریزه کې هم تکرار کړی دی چې په ۱۸۸۸کې یې د «کمونیستی مانیفیست» (اعلامیی) په انګریزه ژباړه لیکلی وه. چارلزډاروین دا نسان دوینا او دمرغیو او بیزوګانو دغږونو ورته والی ته هم ګوته نیولی وه، او داسې فکریې کاوه چې ژبې « په سوکه او غیری شعوری ډول دډیرو ګامونو په واسطه پرمختیا کړې ده»[172]

چارلزډاروین، دانسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. ډاروین خپل دغه کتاب په زیږکال ۱۸۷۱ کې راوویستلی واو په هغه کې یې دخپل لومړۍ کتاب (۱۸۵۹) په کچه ژبې ته ډیرزیات پام کړی و. دډاروین په اند، دانسانانو اونورو ژوو ترمنځ توپیر دا انسان په دې ظرفیت کې پروت دی چې غږونه په مفکوری سره ترکیبولی شی، اودغه غبنتلتیا یې دلوړفکرښکارندوی ده.

---

164 - Engels
165 - Remarkable
166 - Malthus
167 - Thomas Malthus, Essay on the principle of population(1798).
168 - History in Quotations, p.565, no.4
169 - New left Review
170 - Gerratana
171 -Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels< and Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)
172 - « Slowly and uncounsciously.....by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21
from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر مارتین لوتر کینګ[173] (۱۹۲۹-۱۹۶۸) په امریکه کې هغه روڼ اندی دینی او روحانی شخصیت وچې له بل هرچانه زیات یې خپل دین د خپلې ټولنې د سمولو لپاره وکاراوه. ډاکټر کینګ په امریکه کې د تور پوټکو مشر، روښان ضمیره مبلغ، او د مدنی حقوقو د بې تشدده پرځنګ وتلی لاربښود و. ډاکټر کینګ شپږ پنځوس (۵۲) کاله وړاندې په خپله تحصیلی دوره کې یوه لنډه لیکنه کښلې وه (می –جولای ۱۹۵۲)، په دې سرلیک: د ازموینې ځوابونه، دنوی فلسفی تاریخ[174]

ددغې لیکنې د سرلیک دوهمه برخه (دنوی فلسفی تاریخ) د درسی کورس موضوع وه. ډاکټر کینګ کاږی: «لکه څنګه چې هامپلټن تشریحوی، دفلسفی محدودیت د الهیاتو مشروعیت دی».[175] محصل کینګ په کارل مارکس نیوکه کوی چې په «چابکه جبرګری» [176] زور اچوی او په دې ډول ازادی له منځه وړی. د درسی کورس موضوع (دنوی فلسفی تاریخ)، محصل کینګ ته ددې چانس ورکړ چې د دغه کورس د پای سره جوخت، په اتلانتا ایالت کې په ایبی نیزر کلیسا کې[177] خپل وعظ ته چمتو شی، په دې سرلیک: «عیسویت ته د کمونیزم بلنه»[178]:

محصل مارتین لوتر کینګ څلور (۴) لاملونو ته ګوته نیسی چې ولې د چارلز ډاروین نظریې د ټولنې غضب راوپاراوه:

۱- د چارلز ډاروین نظریه د بشر د نوعې د ثبات په اکله د رواجی تفکر سره ټکرلری.

۲- د ډاروین نظریه د هغه چا سره په ټکر کې راځی چې د انجیل په یوه تحت اللفظی کیسه باور لری (ښایی کینګ د لته په زاړه انجیل کې[179] په تورات کې لومړی سپاری ته ګوته نیسی چې جینیزیس =پیل یا خلقت نومیږی).

۳- د ډاروین نظریه پای پوهنه[180] یانی پایان شناسی له کایناتو نه شړی.

۴- د ډاروین نظریه د انسان مقام راټیټوی. په لنډډول: د ډاروین نظریه د تاریخ په یوه نګه (خالصه) خاورینه مفکوره ولاړه ده او دعلوماو دین ترمنځ جګړه راپاروی، نه دعقیدې او علم په منځ کې همسازی. بریښنا یزه چینه ولولئ:[181]

د دینی قدرتمندانو او مدعیانو له ویرې، فرانسوی عالم ژان ژاک روسو هم د ژبې د منشأ په اړوند کې د تکاملی پرمختیا په خواکې په زاړه انجیل (تورات) کې د ژبې د خلقت[182] بحث ته هم غوږنیولی دی، او په دې ډول یې له دینه ډډه کړې ده چې په دغه موضوع کې د دین او علم ترمنځ تربګنی او ګوندی ته لاره پرانیزی.

---

[173] - Martin Luter King

[174] - Examination Answers, History of recent philosophy

[175] - The Limitation of philosophy is the justification of the theology

[176] - rig(g)ed determinism

[177] - Ebenezer Baptist church

[178] - The challenge of communism to christianity

[179] - Genesis

[180] Teleology

[181] -< http:« www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)

[182] - Creation

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اتلسمه زېيزه پېړۍ کې فرانسوي فیلسوف ژان ژاک روسو[183] (۱۷۱۲-۱۷۸۷) هم په خپل پېر کې د ژبې د تکاملي پرمختیا په بحث کې یو، وتلی استازی و. که څه هم هغه یو سیاسي متفکرو، ښایسته ښه اندازه وخت یې د ژبې د منشأ په لټه لګولی و، او هغه په دې فکر کې ډوب شو چې انسانان مخکې د ژبې له زده کړې نه څه ډول وو. روسو په خپله لیکنه کې چې د ژبې د منشأ په بحث را چاپېره ده، خپل دریځ څرګند کړی دی:[184]

ژان ژاک روسو یو لرغونی ځنګل انځور کړی دی چې انسانان پکې اخوا دیخوا ګرځي. کله چې نارینه او ښځې دیو بل سره مخامخ شي، خپلې جنسي اړتیاوې پوره کوي او بیا هر یو خپله لاره نیسي. میندې او زوزات ځانونه له یو بله په ګړندي ډول خلاصوي، بیا خپله لاروهي، او یو بل نه پیژني. کله چې دغه لاروي او منزوي انسانان دیو بل سره په راشه درشه کې شول، زړې کوکې به یې ویستلې چې له ژوونه یې زده کړې وې. ښېرې پیښې به یې هم کارولې. وروسته له دې چې انسانانو ډېرې کوکې (چیغې) او ښېرې پیښې زده کړې، لومړي الفاظ یې را ویستل.

ژان ژاک روسو په دې اند و چې ژبه اصلاً د بحران او افت په مهال را ووتله[185]

د دې لپاره چې د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له شور ماشور او تاوتریخوالي نه ځان لیرې وساتي، ژان ژاک روسو داسې دریځ هم ومانه چې لومړۍ ژبه د هسک ښبتن لخوا آدم (ع) ته ورکړل شوې وه. یانې ژان ژاک روسو د خلقت[186] او تکاملي

پرمختیا په نړیو رسیو پاپې وا خیستلې. ولولې د پوهاندې جین اتچیسن کتاب: د وینا زړې: د ژبې منشأ او تکامل، کیمبریج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ ۶:[187]

دیهودانو په سپیڅلي کتاب تورات یا زاړه انجیل کې لومړۍ سپاره «جېنېسیز»[188] نومېږي چې په خلقت (پیل، منشأ) یې ژبا ړلی شو. په انجیل کې بشري ژوند دا ړیکیو په ښېرپیل کیږي. هسک ښبتن[189] انسان له خاورې نه جوړ کړ، ژوند یې پکې ورپو که، او بیا یې د عدن باغ[190] ته ورننویست. په تورات کې د عدن باغ په زمکه کې پروت ښودل شوی دی چې څلور سیندونه پکې بهیدل: دجله، فرات او دوه نور. له دینه سړی داسې پوهیدلی شي چې عدن باغ په اوسني

---

183 - Rousseau
184 - Essay on the origin of language
185 - «Man`s first language is.....the cry of nature.... Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the replies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.
186 - Creation
187 - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6
188 - Genesis
189 - The Lord
190 - Garden of Eden

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنوبی عراق کی یانی په لرغونی میزوپوتامیا[191] کی پروت و. دعدن باغ په منځ کی دوه ونی ولاړی وی: دیوی نوم و «د ژوند ونه»[192] او دوهمه یی «دښه او بد دپوهی ونه» نومیدله[193]

هسک څښتن ادم(ع)[194] (لومړی سړی) په نړدی تولوا زادیوونازاوه، اوموظف یی کړچی عدن باغ سمبال کړی او په ژوواوالوتونکونومونه کیږدی. خوهسک څښتن ادم(ع) له دینه منع کړچی ددوهمی ونی، یانی «دښه اوبد دپوهی له ونی» نه دی میوه وخوری. ادم(ع) ځانله و. هسک څښتن نه غوښتل چی سړی دی ځانله وی. له دی امله یی ادم(ع) خوبیالی کړ، اودهغه له اړخ(ښایی پوښتی) نه یی ښځه خلق کړه چی[195] حوا یی نوم و. په عدم باغ کی لومړي سړي اولومړئ ښځی، یانی ادم(ع) اوبی بی حوا «دوا ړو لغړ ژوند» کاوه. بی له دی چی و شرمیږی.[196]

په دی ایت کی له غوښی[197] نه سړی وجود اونفس پوهیدلی شی. دلته د «یووجود کیدنی» یا «یوروح کیدنی»[198] مطلب دپام وړ دی: که څه هم پخپله ادم(ع) اوبی بی حوا موراوپلار نلرل، له دوه و نه دیوه وجود کیدنی یا روح کیدنی مطلب په تورات کی خوندی شوی دی. د ژبپوهنی له نظره دغه ډول مجرده مفکوره[199] ارزښتمنه ده. ادم(ع) اوبی بی حوا دواړه لغړوو:[200]

ادم(ع) خپله میرمن بی بی حوا[201] ګڼله ځکه چی هغه «دټول ژوند موروه»:[202]

دزاړه انجیل(تورات) په خلقت[203] نومی لومړی سپاره کی دشیطان تکی نه دی راغلی. خوداسی بریښی چی شیطان دمار[204] په شکل بی بی حواتیرویستلی وه. اوبیاد هغی دتیروتنی له لاری یی میړه ادم(ع) هم دشیطان په لوموکی ونښت. په نوی انجیل کی، یانی دعیسویانو په سپیڅلی کتاب[205] کی «لرغونی مار»[206] ته دشیطان اوپلید روح په نوم

---

[191] - Mesopotamia
[192] -The tree of life
[193] - The tree of knowledge of GOOD and Evil
[194] - Adam
[195] - Eve
[196] - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .
[197] - flesh

[198] - Become one flesh
[199] - Abstract idea
[200] - «And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed. » (Genesis 2: 25)
[201] - Eve
[202] - «And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).
[203] - Genesis
[204] - Serpent
[205] - New Testament
[206] - Serpent

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیول شوی ده. ولولی:[207] نوی انجیل، وحی، ۲۰:۲ دتورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «ډیر مکار ځناور»[208] ګڼل شوی دی:[209]

په دی ډول دغه چالاک، وسوسه ګر او غولوونکي مار ته شیطان-مار[210] ویلی شو. شیطان – مار په ماهرانه ژبه بی بی حوا وغوله چی د عدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «دښه او بد دپوهی له ونی» نه میوه وخوری. شیطان – مار بی بی حواته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه وخوری، سترګی به یی بیرته شی او د هسک څښتن په شان به په ښه او بد وپوهیږی. هغی له ذکر شوی ونی نه میوه وخوړله او ادم(ع) ته یی هم ورکړه چی و یی خوری، او په ګډه سره د نوی تجربی خوند وڅکی. ادم(ع) هم میوه وخوړله. د میوی په خوړلو سره وضع په بل مخ شوه. ادم(ع) او بی بی حوا دلومړی ځل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغړوو. دواړه بوټو او ونوته ورو ځغاستل او د اینځر په پاڼو یی ځانونه پټ کړل چی که هسک څښتن یی لغړ و نه وینی. یانی دلته وینو چی دلومړی ځل لپاره په هغوی کی د شرم او حیا احساس پیدا شو.
د هسک څښتن په وړاندی به ادم(ع) خپله ګناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، او پخپله هغی به خپله پړه په شیطان – مار ور غورځوله. د دغی ګناه له امله چی د هسک څښتن امر یی مات کړی وا و د ښه او بد په توپیر کی ناکام شوی وو، دواړه (د بشر د استازو په څیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه (د بشر د ممثلینو په څیر) په عدن باغ کی له ټولو نعمتونو نه محروم شول، او د بهرنی نړی په کړاوونو اخته شول. د ادم(ع) او بی بی حوا یو ځوی وزیږیده چی کین[211] نومیده. او دوهم ځوی یی ابیل[212] نومیده. مشر ځوی کین په کرهڼه بوخت شو، او د ده ورور ابیل د څاروو په ساتنه کی:[213]
کین قهرجن او خپل ورور ابیل یی وواژه. هسک څښتن کین وراټه[214]
له کین او میرمنی نه یی یو ځوی پیدا شو چی اینوک[215] نومیده. له اینوک نه ایراد[216] پیدا شو، او له ده نه میتوشایل، او له میتوشایل نه لامیک[217] پیدا شو.
د ادم(ع) بل ځوی د سیت[218] په نوم وزیږید، او له ده نه اینوش[219] پیدا شو. د خلقت د سپاری په پنځم سورت کی راغلی

---

[207] - (New Testament, Revelation 20:2)
[208] - more cunning beast
[209] - Genesis 3:1
[210] - Satan - Serpent
[211] - Cain
[212]- Abel
[213] - «….. Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground.» (Genesis 4:2)
[214] - «You are cursed from the earth…… A fugitive and a vagabond you shall be on earth.» (Genesis 4: 8 – 12)
[215] - Enoch
[216] - Irad
[217] - Lamech
[218] - Seth

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چی ادم(ع) یو سل دیرش(۱۳۰) کاله ژوند وکړ. خو په ورپسی دوه ایتونو کی(څلورم او پنځم) کی راغلی دی چی د سیت له زوکړی وروسته د ادم(ع) «ورځی اته سوه کلونه وی):[220]

سیت یو سل پنځه(۱۰۵) کاله ژوندی و. وروسته د اینوش له زوکړی نه، سیت اته سوه اوه(۸۰۷) کلونه«ژوندوکړ». په دی ډول د سیت «ټولی ورځی» نه سوه دولس(۹۱۲) کلونه وی. (خلقت۵ :۲ تر ۸).

وروسته له ادم(ع)، بی بی حوا، کین او ابیل نه په تورات کی ورپسی مهم شخصیت نواح[221] و. د ادم(ع) ډیر لرې لامیک نومیده چی د ادم(ع) د کړوسی ایراد[222] کړوسی و. د لامیک ځوی نواح[223] نومیده چی په اسلام کی ورته نوح(ع) وایی. د نواح له زوکړی نه وروسته، لامیک نږدی شپږ سوه(۵۹۵) کلونه ژوندی و. د لامیک «ټولی ورځی» اوه سوه اوه اویا(۷۷۷) کلونو ته رسیدلی. « نواح عادل سړی و، د خپل وخت بشپړ[224] سړی و.» خو « زمکه فاسده شوی وه»[225] او «له تاوتریخوالی نه ډکه شوی وه.» هسک څښتن نواح یانی نوح(ع) ته د دغه فساد د مخنیوی لپاره وویل چی یوه بیړی په دی څنډه جوړه کړی: اوږدوالی نږدی یو سل پنځوس ګزه، سوریانی پلنوالی پنځه ویشت ګزه، او لوړوالی پنځلس ګزه(د تورات په ژبه دری سوه کوبیته، پنځوس کوبیته، او دیرش کوبیته. هر کوبیت[226] مساوی دی په یو نیم فټ، یانی اتلس اینچونو). هسک څښتن نوح(ع) ته وویل چی په بیړی کی دی د خپلی کورنی د غړو سره د هر ژوندی موجود نارینه او ښځینه جوړی ځای په ځای کړی:[227]

وروسته له جاکړ(طوفان) نه نوح(ع) دری نیم سوه کلونه ژوندی و، د هغه د ژوند «ټولی ورځی» نهه سوه کلونه وی(خلقت ۹: ۲۸تر ۲۹). د هغه دری(۳) ځامن شیم، هم او جافیت[228] له بیړی نه راووتل، او له هغوی نه یانی د هغوی له زوزات

نه ټوله نړی ډکه شوه:[229] له جاکړنه وروسته د ادنوح(ع) د زامنو کورنی وی، او له هغوی نه «قومونه په نړی کی تیت شول»

---

[219] - Enosh

[220] - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

[221] - Noah

[222] - Irad

[223] - Noah

[224] - Perfect

[225] - Corrupt

[226] - Cubit

[227] - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15

[228] - Shem, Ham, Japhet

[229] - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال«ټولې زمکې(نړۍ) یوه ژبه لرله، یوه وینا»[230] له هغوی نه یو قوم په دې پسې ملا وتړله چې په بابل[231] کې یو دومره هسک برج جوړ کړي چې څوکه به یې«جنت» ته رسیږي، او له دې امله به په نړۍ کې نوم وباسي:[232]

خو هسک څښتن چې د چا د نوم ویستلو او غرور پلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه و نیوله: داځل د جاکړ(طوفان) له لارې نه، بلکې دیوې ژبې په ځای د ډېرو ژبو د رامنځته کولو له لارې. د ژبو د ګڼ والي له امله خلک دیو بل په وینا نه پوهېدل. د پوهاوي د نشته والي پایله دا شوه چې د هغوی ګډه پروژه چې د هسک برج په جوړولو راچاپېره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وویل چې:[233]

د تورات په ورپسې ایات کې راغلي دي چې هسک څښتن[234] هغوی «د زمکې په ټول مخ تیت کړل» او د هغوی د پروژې مخه یې ونیوله. په تورات کې د «بابل برج»[235] نوم نه دی راغلی. یوازې د بابل نوم[236] پکې ذکرشوی دی. دغه ځای چې پورتنۍ پروژه پکې ناکامه شوه، بابل[237] نومیده. بابل ښایي د هیبرو[238] یانې عبري ژبې یو ټکی وي چې د «مغشوش»[239] مانا لري. دغه شان د بابل[240] نوم په عبري ژبه کې بابیلون[241] ته ویل کیږي. د لرغوني بابیلونیا[242] مرکز بابیلون نومیده چې د یوفرات او دجلې سیندونو په شاوخوا کې د اوسني عراق خاوره ده. دغه ځای په انجیلي تاریخ کې مهم رول لوبولی و، لوبوي یې، او و به یې لوبوي. له تورات نه واورئ:[243]

بابل برج له کیسې نه وروسته یوه بله نسب نامه(شجره) په زاړه انجیل(تورات) کې پیل کیږي چې په تیرا، ابراهیم(ع)، سارا، او لوت راڅرخي:[244]

[230]- Genesis 11:1

[231] - Babel

[232] - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)

[233] - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)

[234]- Lord

[235]- Tower of Babel

[236] - Babel

[237] - Babel

[238] - Hebrew

[239] - Confused

[240] - Babel

[241] - Babylon

[242] - Babylonia

[243] - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth» (Genesis 11:9)

[244] - Terah, Abraham, Sara, Lot

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې بريښي چې په عدن باغ کې له ګناه نه وروسته، هسک ښښتن د ژووپه ژبه کې بدلون راوست، او د بابل برج په کيسه کې يې د انسانانو په ژبه کې بدلون راوست. ياني ديوې ژبې په ځاى يې ګڼ شمير ژبې راوستلې.
په عدن باغ کې شيطان مار[245] د بي بي حوا سره خبرې کولې، او هغه يې د خپلې وينا له لارې وغولوله چې هلته له منع شوې ونې نه ميوه وخوري، د دغه نافرماني له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتونو نه محروم شوا و په بهرني نړۍ کې په زحمتونو واوښت.
د زاړه انجيل ياني تورات يو بله سپاره «شميرنه»[246] نوميږي. د دغې سپارې په دوه ويشتم (۲۲) سورت کې راغلي دي چې بلام[247] نومې پيغمبر او د هغه د خره[248] ترمنځ خبرې شوې وې: بلام په خپل خر سور شو چې يو چيرې لاړ شي. خو هسک ښښتن د دغه تګ سره مخالف و. يوې ملکې[249] په يو تنګ ځاى کې د بلام مخه ونيوله، خر ملکه وليد له او په خيټه ځملاست چې لار بنده کړي. بلام خپل خر وواهه چې روان شي خو ر ته ګيله وکړه چې ولې يې وواهه. خرور زيا ته کړه چې دې خوتل د بلام په خدمت کې وا و کوم بل وخت يې د غسې څه نه وو کړي، په د غه مهال هسک ښښتن د بلام پيغمبر سترګې بيرته کړې. بلام ملکه وليد له او په موضوع پوه شو.[250]
لرغوني يهودي مورخ جوزيفوس فلاويوس[251] (۳۷ تر ۱۰۰ زيږ کال) په يوه واعظه کورني کې زيږيدلى وا و پخپله هم واعظ و. نوموړي په خپله ليکنه[252] کې ويلي وو چې «ټول ژوندي مخلوق يوه ژبه لرله».[253]
جوزيفوس دې ته هم ګوته نيولې ده چې په عدن باغ کې ادم(ع)، بي بي حوا، او ژووعيني ژبه کارو له
ادم(ع) او بي بي حوا نه خپل ماشوم متوب ليدلى و، او نه يې نور انسانان ليدلي وو چې زده کړه يې ورنه کړې کړې واى. ايا ژبه د دوى سره غبرګه زيږيدلې وه، که له هغوى نه مخکې يا وروسته؟! ايا بي بي حوا د هغې ژبې سره زيږيدلې وه چې ادم(ع) پرې پوهيده؟ ايا هغې ژبه له ادم(ع) نه زده کړې وه؟ ايا ادم(ع) ژبه د ژوو له ژبې نه مخکې زيږيدلې وه، که سرچپه؟ ايا انسان له ژوو نه ژبه زده کړه، که سرچپه؟ ايا ادم(ع) او بي بي حوا په دې پوهيدل چې «ښه او بد»[254] څه ته وايي؟ ما په تورات کې داسې څه ونه ليدل چې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي. دا عمل چې ادم(ع) او بي بي
حوا وروسته له ګناه نه له عدن باغ نه وويستل شول، داسې تعبيريدلى شي چې دواړه په «ښه او بد» پوهيدل او دواړه

---

[245] - Satan-serpent
[246] - Numbers
[247] - Balaam
[248] - Donkey
[249] - Angel
[250] - Number 22: 21-35
[251] - Jasephus Flavius
[252] - Antiquities
[253]- All the living creatures had one language
[254] - Good and evil

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادوو چې څه وکړي او له څه نه ځان وساتي. که نه پرې پوهید لای او ازاد نه وای، نو بیا خو به بې ګناه وای، او له عدن باغ نه به یې ویستل شوي نه وای؟!

په پنځمه قبل المیلاد پیړۍ کې یوناني مورخ هیرودوت لیکي چې فرعون سامیتیکاس[255] دوه ماشومان په انزوا کې وساتل چې د ژبې منشا پرې معلومه کړي. یو څه وخت وروسته دغو ماشومانو د «بیکاس»[256] په غږ یو لفظ راوویست چې په فریګي ژبه[257] کې د «ډوډۍ» مانا لري. فرعون دې پایلې ته ورسید چې فریګي لومړۍ یا اصلي ژبه ده.

د فرعون سامیتیکاس تجربه دوه ځلې تکرار شوه: د هوهین شتاوفین دوهم فرید ریک[258] د روم سپیڅلي امپراتورو. نو موړي عسکر، دیپلومات او عالم وا او ویل کیږي چې په لاتین، عربي، فرانسوي، عبري، جرمني، ایټالوي او یوناني کې د رواني وینا خاوند و. د منځنیو پیړیو په پیل کې دغه امپراتور هم دوه ماشومان په یو ځانله ځای کې پرېښودل. مخکې له دې چې هغوی کوم لفظ راوویستلی وی، دواړه مړه شول. له دینه دوه سوه کلونه وروسته د سکاټلنډ پاچا شپږم جمیز[259] (۱۵۲۷تر ۱۲۲۵) دوه سکاټلنډۍ ماشومان بندي کړل. داسې بریښي چې هغوی به په نتیجه کې عبري ویلې وی.[260]

کلیسا د پیړیو لپاره په دې باور شوه چې عبري[261] لومړۍ ژبه وه، خو پوهانو ډیرو نورو سیالو ژبو ته ګوته ونیوله. په پنځلسمه زیږه پیړۍ کې مهندس او عالم جان ویب[262] د چینایي ژبې په برلاستیا ټینګار وکړ. د جان ویب استدلال دا و چې له جان کړ (طوفان) نه وروسته انجیلي نواح[263] یاني نوح (ع) په چین کې کوز شوی و. چایني ژبې د یو څو پیړیو لپاره د لومړۍ ژبې مقام خپل کړی و. جوزیف ایدکینس[264] په خپله لیکنه کې (۱۸۸۷) کاږي چې چایني ژبه باید د خپل لرغونتوب په مټ د نړۍ لومړۍ ژبه وي.[265] امریکایي قاموس لیکونکی نواح وبستر[266] چې یو بله (۱۷۵۸تر ۱۸۴۳) په زیږ کال ۱۸۳۰ کې په دې باور شو چې یوه بله سیمیټک[267] ژبه یاني ارمایک[268] اصلي یا لومړۍ

[255] - Sammetichus
[256] - Bekos
[257] - Phrygian
[258] - Frederick 2 of Hohenstaufen
[259] - King James 6 of Scotland
[260] - «Spak very guid Ebrew»
[261] - Hebrew
[262] - John webb
[263] - Noah
[264] - Joseph Edkins
[265] - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.
[266] - Noah Webster
[267] - Semetic
[268] - Armaic

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه وه.[269] ارمیک د عیسی(ع) هیوادنئ-اصلي ژبه وه. دنولسمی(۱۹) پیړۍ په دوهمه نیمایي کې
دانګریزچارلزډاروین له تکاملي تحلیل نه وړاندې، داسې فکربرلاسی وچې د قبل البشر موجودیت د نشتوالی له
امله قبل السان بشری[270] تجربه هم ناشونې وه. ددغه ډول فکرپایله داشوه چې د ژبې لومړی ظهورتهول تال په الهی
الهام ودرید. لرغونې مصریان په دې اند ووچې د توت[271] په نوم خدای ژبه خلق کړې وه. بابیلیانو یانې لرغونو
عراقیانو هم ژبه خپل نبو نومې خدای[272] ته منسوبه کړې وه. نبو «دپوهې اولیکلو» خدای و. ولولئ:[273]
د نبو نوم په تورات کې هم ذکرشوی دی[274] دهندوانو په دین (هیندوییزم)[275] کې براهما[276] لومړی یا اصلي خدای دی.
دخدایانو اودبشرخدای دی. هغه له خپل ځان نه خپله میرمن خلق کړه چې سراسواتي[277] نومیدله. دغه شان براهماله
ځان نه دخپلی میرمنې په شان، دوه خدایان هم خلق کړل: یو یې ویشنو[278] نومیده چې ساتونکی یانې محافظ خدای و.
دوهم خدای سیوا[279] نومیده چې ویجاړونکی[280] خدای و. دلته دپام وړتکی دوه دي:
«یو» براهمادخپلی میرمنې په خلق کولوکې تقریباً هغسې رول لوبولی و، لکه دادم(ع) له اړخ نه چې هسک څښتن
بي بي حوا خلق کړې وه.
«دوه» دبرهمااود دوه نورو خدایانو(ویشنو، اوسیوا) اړیکې څه ناڅه هغه څه ته ورته بریښي چې په عیسویت کې
ورته یانې دری ګونتوب[281] ویل کیږي (پلار، ځوی، اوسپیڅلی روح). د براهما میرمنې سراسواتي بشرته ژبه لیکنه،
اوهنرورکړل. دنولسمې پیړۍ په نیمایي کې انګریزچارلزډاروین دطبیعي تکامل نظراوویست(دنوع منشأ). په
ورته ډول، کارل مارکس اوفرید ریښ انګلزدټولنیزتکامل نظرانځورکړ. په دې ډول: لومړئ (ابتدایي) ټولنه،
مریيتوب(غلامي)، فیوډالیزم، بورژوازي، اوکمونیزم
په مارکسیزم کې دین«دخلکواپین» وګڼل شو. دین دایډیالوجي، دولت، کلتور، قانون اوژبې په شان به
بنسټ(اقتصاد) ولاړو. داسې جوتیږي چې دچارلزډاروین اوکارل مارکس تحلیلونوبه د ژبې د منشأ په اکله مروجه

---

269 - Kenneally, op.cit, pp.19-20.
270 - Human experience pre- linguistic
271 - Thoth
272 - Nabu
273 - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyirologique international, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version,(july 1, 2008).
274 - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1
275 - Hinduism
276 - Brahma
277 - Sarasvati
278 - Vishnu
279 - Siva
280 - Destroyer
281 - Trinity

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینی مفکوره لړزولی وی. له نن نه یو سل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په زیږکال(۱۸۶۶) کی دپاریس دژبپوهنی ټولنی[282] د ژبی دمنشأاودیوی نړیوالی ژبی درامنځته کولو په اکله بحث حرام وګڼه! پخپله ددغی علمی موسیسی په وینا:[283]
پخوانی راهبه اواوسنی لیکواله کارین ارمسټرانګ دعلوموا والهاتو په اړوندکی کاږی چی که الهیات دعلوموخیری پیښنی وکړی«یوائی دمنطقی بحث کاریکاتور تولیدولی شی....»[284]

پای:۱جولای ۲۰۰۸ توزند اوکس، کلیفورنیا، امریکا ډاکټر زیرکیار

---

[282] - Societe de Linguistique of Paris

[283] - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates(Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

[284] - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې

مخکې له دې چې د یوې حساسې ملي موضوع په اکله خپل لیدلی خوب را وسپړم، سمه به وي چې د خوب لیدنې په اکله د ساه پوهنې څېړنو ته یو ځغلند نظر واچوم.په دري(۳) دلیلونو: (۱) د خپل خوب د لیدلو مسوولیت د خپلو اوږو څخه لرې کړم.
(۲) د لیدلي خوب په پوهیدلو کې نوکې اسانتیا راولم، (۳) د رټې(جدي) موضوع سره د حساسیت غابښونه یو څه پڅ کړم.
د ساه څېړنې پلار جرمن ژبی زیګموند فرویید[285] وایي:
«خوب لیدل مره ورشعور[286] ته شاهي سړک دی.»
انسانانو له ډېر پخوا راهیسې خوب لیدنې ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکر کاوه چې په خوب لیدنې کې الهي الهام خوندي شوي دي او دغه الهام په رڼا کې انسانان خپل راتلونکې بدې سمولی شي. اټکل څلور زره(۴۰۰۰) کاله وړاندې، مصریانو د خوب لیدنې تعبیرونه په لیستونو کې تنظیم کړي وو. چینایي فیلسوف ژوانګزي[287] اټکل دوه زره دري سوه(۲۳۰۰) کاله وړاندې ویلي و: «نه پوهیږم زه هغه ماهال یو سړی وم چې ځان مې په خوب کې پتنګ لیدلو، او که اوس یو پتنګ یم چې ځان په خپل خوب کې سړی وینم.» یو ملي انګریزي لیکوال او نقاد ویلیم هازلیت[288](۱۷۷۸ –۱۸۳۰) لیکي چې «مونږ په خپل خوب کې دوه مخې نه یو.» اټکل یو سل(۱۰۰) کاله وړاندې د نولسمې(۱۹) پیړۍ په پای کې، زیګمو فرویید د لومړي ځل لپاره د خوب لیدلو منظمې او علمي څېړنې پیل کړې. د نوموړي ساه پوه دغه څېړنې په یو کتاب کې خوندي شوې چې(۹۲) کاله وړاندې په جرمني ژبې[289] کې او وروسته(۱۳) کاله وروسته په انګریزي[290] ژبه کې خپور شو. د زیګموند فرویید په فکر، په خوب لیدلو کې د خوب لیدونکې هیلې پټې شوې وي[291] دغه هیلې عموماً په اوښتلې موني یانې بدل شکل[292]، په خوب لیدنې کې منعکسې کیږي چې «د خوب لیدنې ژبه» یې هم بولي.

---

[285] - Freud
[286] - Unconscious
[287] - Zhuangzi/ Chuangtse
[288] - William Hazlitt
[289] - Die Traumdeutung, 1900
[290] - The interpretation of dream, 1913
[291] - Latent content
[292] - disguise

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساه پوهنی څېړنی ښيي چی د اویاکلنی پوری د انسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ویدیدلو (خوب کولو) کی تیریږی، او خوب لیدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوی. خوډیری ځلی د اسی پیښیږی چی د خوب څخه د راویښیدلو سره سم، لیدلی خوب د هیر تیا سمځی ته غورځول کیږی. په خوب لیدلوکی کله ناکله مره ورفکرونه د ویښ ژوند د واقعیتونو سره پوخلاکیږی. لکه د کمپیوتر د بڅرکی[293] په شان، په خوب لیدلوکی د انسان د ویښ ژوند پټ معلومات خوندی کیږی. د خوب لیدلو په حالت کی ډیره پټ خود الهام څخه ډکه خواله (ډیالوګ) د انسان د ویښ او مره ورفکر[294] په مینځ کی چلیږی. ولولی:[295]

خوب لیدل د انسان د فکری ژوند پټه خزانه ده. بیګا (۱۸ / ۸ / لمریز ۱۳۷۵ = نوامبر ۹ / ۱۹۹۲) می یو خوب ولیده چی غتې برخی را څخه هیری شوی نه دی، او راسپړل یې په ټول افغانستان کی د ملی ګرتوب (نیشنلیزم) د مباحثی د ژوروالی د پاره ارزښتناک بریښی. په ویده حالت کی د ویښ ژوند لیدلو ته خوب لیدل[296] ویل کیږی. له دی امله زه د خپل خوب د لیدلو مسولیت نه شم منلی.

اوس به نو راشم زما لیدلی خوب ته:

د مزارشریف د (تروې غونډې) څخه یو سترګور، زړه وراو غوریالی شخصیت چی د روغی پوهی خاوندوه، راروان و. دی په فکرونو کی ډوب واو ځان یې کابل ته رساوه چی د احمد شابابا سره ووینی، په چاریکارکی د لمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چی راووت، نو د هغه ځای د مامورینو ګڼه ګوڼه او ښه راغلاست پیل شول. یو ځوان چی په چاریکارکی زیږیدلی او سترشوی و په هغه مجلس کی یو اځنی افغان وچی د (پښتوبابا) سره په پښتو ګړیده، او نوروشیراګانو، بیراګانو او چاراګانو ته به یې د بابانغوږی (نصیحتونه) ژباړلی. د خوالی په پای کی، پښتوبابا د غه ښاغلی ژباړن ته وویل: «رښتیا پښتون یې، کورموودان!» ځوان ژباړن په ډیرد رناوی ورغبرګه کړه چی: «باباډیره مننه! زه (رام چند) یم، د (کومارچند) ځوی او د (چترام چند) لمسی یم. زمانیکه چی د کابل په چنداول بازارکی غوړوله (حلوا) او ورپسی تودنۍ (بخارۍ) خرڅولی ستاسی نوم په ډیرد رنښت سره یادولو.»

پښتوبابا کله یوی خواد (رام چند) په افغانیت خوښ شو، نو له بلی خوا به د ځان سره ګوریدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷کی په لری خواکی (سیکوډیرۍ) پریښودله او د بری خواپه کابل کی میشت شو. په خپله چترام چند، ځوی یې او لمسی یې پښتوټینګه و ساتله. خو سرداران او همزادانو چی د پیړیو راهیسی یې په افغانستان کی خاپوړی کړی دی، د پښتو سره پښتوونه کړه!؟»

پښتوبابا کابل ته راننوت او په پښتونستان واټ کی یې دمه وکړه. ناڅاپه یې سترګی په سید جمال الدین افغانی

---

[293] - Chip

[294] - Conscious and unconscious mind

[295] - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995

[296] - Dreaming

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولګيدلي چي په ډيرتلوار سره راروان و. ديو بل سره يې روغبړ وکړاو دواړه څنګ په څنګ د احمدشاباباد ليدني دپاره دارګ دکيږدې په لوري ورروان شول. دارګ دکيږدې څخه يو تنکی ځوان راووت. پښتوباباپري ږغ وکړ: «بابکه ! نيکه موچيري دی؟» دغه ځوان چې محمدخرګند نوميده په منډه کې ځواب ورکړ: «قتی قومای خودشسته !» احمدشابابادخپل لمسی دځواب داوريدلو سره سم دارګ له خيمي څخه راووت، د دواړو سره يې په غاړه ستړي مشی وکړل، او ټول په ډيرتلوار سره دارګ خيمي ته ورننوتل ځکه هلته دنورو سيمومشران دخپل تاريخ سره جرګه شوي وو. علامه سيدجماالدين افغان ډيراندېښمن معلوميده. هغه په ولاړه کې احمدشاباباته وويل: «زه چې ژوندي وم نوځان مي (افغان) ونوماوه، خو اوس چې مړيم ايرانيان مي ايراني ګڼي ! څه وکړم؟» احمدشاباباد سترپوه سيدجماالدين افغان په حال ډيرخواشيني شو، او سمدلاسه يې پښتوباباته نغوته (اشاره) وکړه چې څه نظرلري. پښتوبابالومړي دعلامه سيدجماالدين افغان سره ډيرزړه سواندي وښوداوبيا يې احمدشاباباته خپل نظرداسي جوت کړ: «بابا ! که ويداند (علامه) سيدجماالدين افغان يوڅوټکي پښتوليکلای وای، ايرانيانوبه يې هويت نه وای يرغمل کړای. هسک څښتن دې موږټول په نياو (انصاف) غښتلي کړي ! دپښتو سره پښتوکول دهرافغان ملي هويت ټينګولي شي او دين ښکلا يې خوندي کولی شي.»

ويداند (علامه) سيدجماالدين افغان دخپل سرپه خوځولو سره وښودل چې دخبرلوڅ غوږن (باخبره)،

سترګوراوباندېيسي څيړاند پښتوباباپه درانه ږغ وويل:

نوري ژبې زده کول که دې کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

دپښتوباباد شعرداوريدلو سره سم، احمدشابابادخپل بې کماله لمسي په لټي کې شواو زه له درانه خوبه راويښ شوم. ګورم چې په وړاندې مې دپښتوبابا (محمدګل مومند) په اکله دښاغلواسماعيل يون او هميش خليل کتابونه غوړيدلي دي. له بدې مرغې وينم چې لاتراوسه پوري دميرويس نيکه کوديان اواحمدشاباباکړوسيان له همدغې بې کمالي څخه الهام اخلي او دملي ژبې دغه سپکاوی په ډيري سپين سترګی سره د ژبنی تبعيض دنشتوالي په نامه هم خرڅوي.

هسک څښتن دې هيچاته ددې وس ورنکړي چې دټول افغانستان دملي هويت د ټينګولو اغيزمن اوپوخ مورچل ړنګ کړي ! پای

زيرک يار ١٩ / ١١ / ١٩٩٦

داليکنه په مجاهد ولس (ناروې) او افغان ملت (يورپ) کې خپره شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوار کې!

دافغانستان ځینې سیاسي هیوادوالان(سیاسي اتباع) عملاً نه یوازې له دې نه ډېره کوي چې کلتوري هیوادوالان(کلتوري اتباع) شي، بلکې حساب هم نه مني. څوک چې حساب نه مني د مساوات په منلو کې یې هم شک دی. دایران پخواني ولسمشر محمد خاتمي اووه(۷) کالو نه وړاندې دایران په شمال کې دګرګیانو غونډې ته په خپله ویناکې په دې ټینګار وکړچې:«دراین دنیا نمی توان ازکثرت صرفنظرکرد» (ولولئ: زیرکیار، ملي ستم، ملیت اوخراسان، لاهور، ملت پریس، ۱۳۸۰لمریز، اپریل۲۰۰۱ زیږ. خپروونکی: دپښتني کولتوردودې ټولنه، جرمنی).

دافغانستان مفکر، غیرتمن اوفقیرو زیرمحمد ګل مومندچې دکابل ښارپه(اندرابیو) کې زیږېدلی وا او په اتیاکلنۍ کې دهمدغه ښارد(بریکوټ) دسیمې په یوعادي ختین کرایي کورکې په حق ورسید(۱۳۴۳لمریز، ۱۹۶۴زیږ)، په خپل یوشعرکې د نبني منځ ویشتلی دی:

نوري ژبې زده کول که دې کمال خپله ژبه هیرول بې کمالي ده

زماپه نیمګړې اند، په ورورستني شاهي اساسي قانون(تله ۱۳۴۳، اکتوبر۱۹۶۴) کې دفارسي په ځای دري ټکې خوندي شو، ددې لپاره چې دشاهي کورنۍ لپاره اسانتیا راولي. شاهي خیل اودرباریان په پښتوکې امیږ(نالوستي، بې سواده)وو. په خپله پاچامحمدظاهرشاه اودکورنۍ نورغړي یې دلږ زاندهویت په کړاواخته ووچې په ساپوهنه یاني سایکلوجي کې ورته[297](سرحدي سړی) وایي. بس پاچاغټ(چم) وکړاوځان یې له رسمي شرم نه په دې خلاص کړچې فارسي ته په اساسي قانون کې دري و وایي. دپاچالپاره درسمي شرم رفع کول مهم وو، نه دملي شرم. اوس خو افغانستان چې د(۹۱۱) له بخولۍ(فاجعی) سره جوخت پرې امپریالیستي سقاوي نازله شوې ده، له ملي شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملي لاړل اودریمه سقاوي راغله.[298](دمسعوداوربانی سرک الطوایفي ته دوهمه سقاوي ویل کیږي، اپریل ۱۹۹۲ سپټمبر۱۹۹۶. ولولئ: سمسور افغان، دویمه سقاوي. دویم چاپ. خپرندوی:د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ۱۳۷۹ل،۲۰۰۱ زییز).

هغه مهال چې زه دبرلین په ازادپوهنتون[299] کې دواکپوهنې(سیاسي علومو) استادوم، یوانګریزچې په همدغه پوهنتون کې په کلک ګومان سره دهڼپوهنې (ایتنولوجي) استاد و راته ځان راوپیژاند: زه دپروان

[297] - marginal man

[298] - everything national-out, Third Saqawi-in

[299] - FUB

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت په یوه ځانګړې سیمه کې ښایسته ډیر وخت په څیړنه تیر کړی و. (زه دلته د دغې سیمې نوم نه اخلم هسې نه چې چاته د سرومال زیان ورسیږي). دغه څیړونکې دیوجومات د مُلاله خولې چې د بچه سقاو دوره یې لیدلې وه، یو شعر ټیپ کړی وه. زمانه یې هیله وکړه چې که د دغه مُلا د غږله مخې دغه شعر و لیکم او بیا یې ورته په جرمنې و ژباړم. هم دغسې مې وکړل. د دغه شعر سریزبیتونه داسې وو:

سقاو نو مې یوغل و جوړ کړی یې سره چل و

بسته پرې کو هد امان شو پارسیوانو خوبا یې وه

څوورځې پاچاهې وه

سرداران په تصادفي لحاظ (په وینه) پښتانه وو، خو په ارادي (کولتوري) لحاظ ورنه د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان جوړ شوي وو. هغوی د پښتنو د کاریکاتور په څیر وو. وزیر محمد ګل مومند به شلخیانو (لمبر بدلو) او په پښتو کې لټانو ته داسې نغوړه (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردار کیږه مه! د پښتو سره پښتو کړه!» د سترګه ورا و غوږن (باخبره) محمد ګل مومند په اند، باید ملي ژبه (د ملت د اکثریت ژبه او د ټول افغانستان د ملي پیژاند [هویت] په ټینګولو کې اغیزمنه ژبه) په ښوونځي، پوهنځي، دولت او اقتصاد کې چلن پیدا کړي. د هغه د کشرورور عبد الکریم مومند په حواله داسې راغلي دي: یوه ورځ د محمد ګل مومند سره په ایبکو (سمنګان) کې، د یو ملاقات په وخت کې د افغانستان پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په فارسي غږیده. خو محمد ګل مومند ورسره پښتو ویله. پاچا ورته وویل چې «زه په پښتو پوهیږم خو ویلې یې نه شم» محمد ګل مومند ورغبرګه کړه چې: «صاحبه! زه هم په فارسي پوهیږم خو ویلې نه شم». ولولی زماد **۵۵** لیکنو ټولګه: زیرکي وینا وې. خپرندوی: پښتویون، نیو یارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پریټینګ پریس ۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، **۵۲۵** مخونه، دلته ۳۴۱ مخ،

کولتوري امپړتیا (بې سوادي) ددې وس لري چې د یوه ملت د ټولنیزې تنستې مزې وشلوي. د افغانستان یوغټ کړکیچ په هغه توپیر راڅرخي چې د سیاسي هیوادوال (تبعه) او کولتوري هیوادوال ترمنځ عملاً په دولتي رسمي ادارو کې لیدل کیږي.

د هیوادوالۍ (تابعیت)[300] مفهوم په حقوقي برید ونو کې خاپوړې کوي، په دې ډول چې څوک په سیاسي ټولنه کې شامل دی او څوک ورنه محروم. د کال **۱۹۲۳** په اکتوبر (تله **۱۳۰۲** المریز) کې د افغانستان لومړی لیکلی اساسي قانون (نظامنامه) راووتله. په دغه اساسي قانون او ورپسې د افغانستان په هر لیکلي اساسي قانون کې هیوادوال (افغان تبعه) ته ددې موقع ورکړه شوې ده چې په خپله ټولنه کې د سیاسي هیوادوال (سیاسي تبعه) مقام ته ورسیږي. خو په افغانستان کې له بدې مرغې ټول ټال غیري پښتون سیاسي هیوادوالان کولتوري هیوادوالان نه

---

[300] - Citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په افغانستان کی کړکیچ په دی کی دی چی سیاسی هیوادوال ته حقوق خوند ورکوی خو له مسولیت نه ډډه کوی او په رسمی دولتی مقامونو کی په عمل کی ملی رسمی کفایت نه منی. په بله وینا ، په رسمی موسساتی ډګر(دولت) کی یوه ډله بشپړ امتیاز لری چی په دولت کی دخپلی ژبی(فارسی دری) انحصار ټینګ کړی او مقابل اړخ(اکثریت) له دی نه محروم کړی چی خپله ژبه(پښتو) عملاً لږ ترلږه د فارسی سره مساوی مقام ته جګه کړی.

ژبه له دی نه ډیره جګه ده چی یو اځی او یو اځی د پوهاوی(افهام و تفهیم) وسیلی ته راټیټه شی. دسپی غپل یا سونګیدل سړی په خطر یا خوښی پوهوی، خو د هغه غپلو او یا سونګیدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه د انسان د معنوی(غیری مادی) کولتور چینه ده، د زړه او فکر ارمانونه او رازونه په الفاظو کی رانغاړی او راتلونکو نسلونو ته یی رسوی. لکه په اینه کی چی د انسان مونه لید له کیږی، په ژبه کی د مغزو او زړه بی جسمه موجودیت(فکر او احساس) ځلیږی. هو ، ژبه د پوهاوی(افهام او تفهیم) لوښی هم دی.

د امریکی د نیواک په چاپیریال کی په افغانستان باندی په ورتپل شوی اساسی قانون(۱۳۸۲ لمریز، ۲۰۰۳ زییږ) کی «پښتو او دری د دولت رسمی ژبی دی»(ماده ۱۶)

دلته د(او)ټکی د کلک پام وړ دی. د «او» ټکی مساوی په «یا» نه دی. یانی د اساسی قانون د شپاړسمی(۱۶) مادی پورتنی جمله مساوی په دی جمله نه ده: پښتو یا دری د دولت رسمی ژبه ده؟! خو غیر-پښتون افغانان د رسمی دولتی وظیفی په اجرا کولو کی له سپین سترګی نه کار اخلی، د اساسی قانون د شپاړسمی مادی په ذکر شوی جمله کی د «او» له ټکی نه سترګی پټوی، او په دی ډول په خپله رسمی ملی بی کفایتی څپونی غوړوی. به کال ۲۰۰۵ کی یو پښتون افغان امریکی ته د ژور نالیستی زده کړو لپاره راغلی و. ماټلفونی روغبړ او پیژندګلوی نه وروسته هغه و پوښته چی په کابل کی یی څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یی کړه چی د یو لوړ مقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما(زیرک یار) په ګومان د غه لوړ مقامه افغان یو مرستیال ولسمشرو. د غه لوړ مقامه فارسیوان افغان یو سیاسی هیوادوال دی چی حقوق خوند ورکوی، خو کولتوری هیوادوال نه دی چی زړونه کوشیر کړی

موخه(هدف) دا نه دی چی په دولتی ادارو کی یو مامور په یوه رسمی ژبه بسنه کوی ؛ موخه دا نه ده چی په دولتی ادارو کی به ملی کفایت یا په دې ژبه کی ښودل کیږی یا په هغه بله کی؛ موخه دا نه ده چی په دولتی ادارو کی دی ملی کفایت په کلتوری بی کفایتی او امتیاز و چلیږی. موخه دا نه ده چی په کلتوری لحاظ بی کفایته یا کم کفایته رسمی مامور دې ژباړن ولری، او په دې ډول دې ملی بی کفایتی د پیسود لګښت په واسطه تامینه شی.

موخه دا ده چی ځنځیرونه دی غوڅ شی.هغه ځنځیرونه چی ماشومان د ملی ټولنی له جوړ ولو نه محروموی، هغه ځنځیرونه چی د متقابل درناوی(احترام) او عملی و رورولی ارمان یی شنډ کړی هغه ځنځیرونه چی ملی پیژاند(هویت) او ملی شعور ته یی پاټکونه اچولی دی. کولتوری هیوادوالی(تابعیت) واقعی پوهاوی(افهام) ته ښه راغلاست وایی.هغه پوهاوی ته چی د «خپل» او د «بل» احساس کوشیروی، متقابل احترام رامنځته کوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروروڵی غښتلی کوی، اوملی ټولنی په جوړولوکی کواند (فغال) رول لوبوی. په ملی ټولنه کی به هم د سیاسي- حقوقی هیوادوال(تبعه) چغه اوریدل کیږی اوهم به د کولتوری هیوادوال[301] وروری به په حساب چلیږی تر هغه چی د سیاسی هیوادوال اوکولتوری هیوادوال ترمنځ امتیاز پای ته ورسیږي. ۱۸ / ۴ / ۲۰۰۷

[301] - Cultural Citizen

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ارګ، جومات، او اساسي قانون کې

د پښتنو واکمنان(که زرین زي وو او که ختین زي، که بریښنا خیل وو او که تورتم خیل) عموماً ټول لړوړ یرپه دې بې کمالۍ کې سرتیري ووچې په خپل دربار کې خپلې ژبې ته پاملرنه ونیسي او په خپل ټاټوبي کې د ملت د معنوي کلتور د اړه ماران شي. دغسي ناوړه اعمال نور د زغم وړنه دي. شلخي تجربې ښیې چې شلخیان د پښتانه حیثیت نه شي ساتلی.

باچاخان د ننګرهار ولایت په یوه ولسوالۍ کې میلمه شوی و. یوه سړي ورسره سترې مشې په پارسي وکړل. په ځنګ کې یو بل سړي ورته وویل چې باچاخان خو پښتون دی، په پښتو به دې ورسره سترې مشې کړې وای. هغه خپل ځواب په دې ډول ورغبرګ کړ: زموږ غټان په کابل کې پارسي وایي. مافکروکړچې باچاخان(فخر افغان) به لکه د نورو غټانو په شان پښتو پریښې وي او په پارسي به اخته شوی وي!

(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمریز هجري(۱۹۴۴ زېږیز) کې په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې وه.

اټکل ۳۵ کاله وروسته ښاغلي غلام حضرت کوشان د دې فرصت ومینده چې «د پښتو سره د مینې» له امله د(پټې خزانې) انګریزي ژباړه تکمیله کړي. پټه خزانه په انګریزي ژبه کې هغه مهال په کابل کې چاپ(۱۳۵۸لمریز، ۱۹۷۹ زېږیز) شوه چې رټلی نورمحمد تره کی ارګ په پښتو چلاوه. په دې ډول ښاغلي کوشان ظاهراً د پښتو ژبې خدمت وکړ، په باطن کې به پرې هسک ځښتن پوهیږي. په افغانستان کې به چې د استقلال په جشن پسې جوخت د پښتونستان جشن نمانځل کیده، نو د کابل ښاروال(پارسي ژبی افغان ورور) به د کاغذ له مخې خپله وینا په پښتو اوروله، خو په کابل کې به د ارګ مشرانو په پښتو تلپاتي روژه نیولې وه او ټولې ویناګانې به یې په پارسي کولې. دغه طرزالعمل داسي هم تعبیریدلای شي چې پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وه او فارسي د ارګ رسمي ژبه وه. په نورو الفاظو: د کابل ښاروال ښاغلي ډاکټر سهیل پښتو د کابل ښار په چاپیریال کې له ښاغلي عبدالمنان دردمند زده کړه ترڅو د یوه افغان په حیث خپل ورسپارلې شوې رسمي تمثیلي وظیفه د پښتونستان په جشن کې سرته ورسوي، خود «برادران ارګ» معذرت به داسي معلومیده چې د کابل ښاروالې بې پښتو کړې دی(عذر بدتر ازګناه!).

مکناټن[302] د اړتیا له مخې پښتو زده کړې وه، خو برادران ارګ په خپل ارګ کې پښتو ته د اړتیا احساس نه درلود، او چې په ارګ کې پښتو ته اړتیا نه وه نو د دربار په دولت کې به ورته ولې اړتیا وی! حمید کشمیري په خپله «اکبرنامه» (۱۲۷۰ هجري سپوږمیز کال) کې وایي:

شنید این سخن لات جنګی تمام که اموخته بود پشتو کلام

[302] - William McNaughten

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کې د وزیر محمد اکبرخان او مکناټن ترمنځ د خبرو په جریان کې د مکناټن له خوا د وزیر محمد اکبر تیاری انځور شوی دی، او «لات» د لوړ[303] یا سرداریانی مکناټن په مفهوم استعمال شوی دی(ولولی: غوث خیبری، «د برنس او مکناټن د وژل کید و پیښې» ، دعوت، پرله پسی ۷۲-۷۱ ګڼه، د ۱۳۷۵ مرغومی، د سمبر۱۹۹۲) .

اتکل څلورنیم کاله وړاندې په(۱۹۹۳) زییږ کال کې یوه سپین ږیری پښتون د امریکې د(لاس انجلس) دښار په«افغانستان ږغ راډیو» کې مرکه لرله. (او ریدونکو به د ټلیفون له لاری پوښتنې او تبصرې کولې او د راډیو له لاری به یې ځوابونه اوریدل) . په ارګ کې د پښتنو د قومیانو یو لړ ې قومی(یو سپین ږیری سردار صاحب چې پخوا یې په کابل کې «کارهای فرهنگی و ادبی» سر ته رسولی وو) په افغانستان ږغ راډیو کې د پښتو(«افغانی») په اوریدلو سره یوڅه بې حوصلې شو. «این مرد فاضل»(سردار صاحب) هغه بل سپین ږیری افغان ته چې په«افغانی» (پښتو) یې په افغانستان ږغ راډیو کې توضیحات ورکول، په دې الفاظو واګوابنیده: «اغای(و) چې پوف میکنی ما نمی فهمیم، مردم نمی فهمند، این رادیو مردم است و شما پوف کرده راهی استین».دلته لکه چې فاضل سردار صاحب د افغانستان د وګړو د اکثریت ژبه(پښتو) د «مردم» ژبه نه ګڼې(«مردم نمی فهمند»)، او نری احتمال لری چې د سردار صاحب د شعور په تل کې به پښتو د پښتونستان رسمی ژبه وی او افغانی به د افغانستان غیری مردمی(یانی درباری) ژبه وی؟ ! ښاغلي«و» [«و» می د پښتنو مره کچی د نوم د مخفف په څیر استعمال کړی دی] د سردار صاحب په ناروا غوښتنې«پوف»(پښتو) زندی کړه، خپلو خبروته یې په«رادیو مردم» کې په فارسی ادامه ورکړه، او د فاضل سردار صاحب په خپله ژبه یې د سردار صاحب شعور د حافظ شیرازی په دې شعر ټکور کړ:

پدرم روضه رضوان بیک خوشه گندم بفروخت

ناخلف باشم اگر منش به جوی نفروشم

(د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ: نصر الله نیازی، «اهانت به پشتو و پشتون» ، ایینه افغانستان شماره مسلسل ۳۴ ،مخونه ۱۵۷ـ ۱۵۸) .

اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کې څلویښت(۴۰) کاله واکمن و (۱۹۳۳ زییږ تر ۱۹۷۳). که هغه په کال کې یو ځلې(د استقلال د جشن، د پښتونستان د جشن، د نجات د جشن، د کوچنی اختر او یا د لوی اختر په مناسبت) په پښتو وینا کړې وای، نو ډیر ګومان کوم چې د اعلیحضرت صدر اعظمانو، وزیرانو، جنرالانو، سفیرانو او.... به هم د غه لار خپله کړې وای او په دې ډول به له پورته څخه کښته[304] د پښتنو د زده کړې عملیه په دربار کې له برمتې (یرغمل) څخه خلاصه شوې وای. په دربار کې د پښتو یرغمل کیدل او له دربار څخه بهر د پارسی وانو خویندو او وروڼو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د یو بل سره په کلک ټکر کښې وو. ملی ژبې پښتو په(پښتوټولنه) کې رسمیت و مینده

---

[303] - Lord

[304] - Top - down

(c) ketabton.com: The Digital Library

او درباراو د درباردولت بالعمل پارسي ټولنه وګرځیدل. په دی عملیه کی د پښتانه بچیان په خپل هیواد ، په خپل پایتخت، او په خپل دربارکی د بی پښتوشویو د بارخیلو په لاس بی پښتوشول.. او دلرې پښتونخوادیوه تکړه ځیرونکی په الفاظو «پښتون په دریم نسل کی ختم» شو. په پارسي وانوخویندو او وروڼو چی غیرتمن افغانان دي خپله ژبه ګرانه ده. پښتانه باید له دوی څخه زده کړه وکړی. رټ (کلک ، وتلی ، جدي) پښتانه باید هغو پښتنوته کلکه پاملرنه وکړی چی د دربارپه بازارکی یی پښتوخرڅه کړی ده او دلستونی ماران ګرځیدلی دی.
په شلمه پیړی کی افغانستان یو پښتون و زیردرلود چی غیرتمن مسلمان او دتکړه فکرخاوندو. له دی کبله به روغه وی چی د پښتو (ژبی او پښتونوالی) په هکله دده نظرپه لنډډول دروپیژنم :
«پښتوبابا» (محمدګل مومند) د کابل ښارپه(اندرابیو) کی زیږیدلی واو ددغه ښارد (بریکوټ) په سیمه کی په یوه خټین کرایی کورکی داتیاکلنی په عمرپه حق ورسید (۱۳۴۳لمریز ، ۱۹۶۴زیږیځ). دی سربیره پردی چی وزیرو ، اولسی ژوندیی لاره ، دتکړه فکرخاوند و ، اوعمل یی له نظرڅخه نه پټیده. وزیرمحدګل مومندوایی چی «دپښتودترویج اوتعمیم دپاره په هرډول چی لازم اوممکن وی په یومنظم طور پښتو وخوځوله شی ، پښتانه وینښ کړی شي.» دلته د «منظم طور» ټکی د ډیرپام وړ دی. مفکرمحمدګل مومند داسی سپارښتنه کوی چی دپښتنو پوهان دی اهمی چاری لومړی، معمولی چاری ورپسی ، او کیفی اوذوقی شیانوته دی په پای کی پام وکړی پوهان باید ترهرڅه دمخه «سمد لاسه درسی کتابونه» دښونځیو او مدرسو دپاره «تالیف اوترجمه کړی». په درسی کتابونوکی دی د زده کوونکوپام «دین، اخلاق، اداب، خپلو خصایلو او ملی خصایصوته وشی. دماشومتیانه دی داشیان په زړه او دماغ کی ځای ونیسی ، او د پښتانه بچی دی پښتانه شی». دپښتوبابا په اند دعلم د زده کړی لپاره مورنی ژبه ډیرارزښت لری. ځکه خودی ټینګارکوی چی «علوم او فنون درست په پښتو واړوو». محمدګل مومند پښتانه بیزوګان نه ګڼی چی «په هرڅه کی به د نوروپیښی کوو». دی زیاتوی چی «موږ بی نومه او بی نښی نه یو ، ورکوټی ولس هم نه یو. موږ د اسیا په مینځ کی دنامه خاوندان یو.... اومهم جغرافیایی موقعیت لرو». محمدګل مومند په دی واقعیت پوهیږی چی «د فن اوصنایعوله پلوه» پښتانه لوید یزو هیوادونوته د زده کړی لپاره اړدي: «ځمونږ دین هم مونږته امرکوی چی (الحکمهَ ضالهَ المومن اینما وجده اخذه). خوپرته له دغه نه ددوی نورڅه ته اړنه یو اونه ښایی چی په هرڅه کی ددوی پیښی وکړو... اوددوی هرڅه په پټو سترګو ومنو». محمدګل مومند دحکومت په ماهیت پوه دی او په ډاګه وایی چی « حکومت دبی پښتوګی له امله اریان دی، اولاره یی ورکه کړی ده ! او اولس دبی پښتوګی له لاسه بی پته، خوار، زاراو ورک دی؟ ټول دبی پښتوګی په اورسوی یو...» اوس نو پوښتنه داده چی پښتوبابا (محمدګل مومند) «پښتو» څه ته وایی؟ دده په فکرپښتوکه له یوی خوا دپښتوژبه ده نوله بلی خوا دپښتنود ژوند طرز یانی «پښتونولی» ده. «پښتو وییل ، پښتوکول، پښتوچلول دی» اولکه «روح په کالبد کی» دپښتنوپه ټولنه کی ارزښت لری. «پښتودین ، وطن اوپښتانه اولس ته خدمت دی؟» دمحمدګل مومند په اند « پښتوزړه وړتوب دی، ځکه پښتانه په دی خبره ایمان لری چی ګټه اوتاوان، عزت اوذلت هرڅه دخدای نه دی. بی دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارادی نه هیڅوک هیڅ عمل نشی کولای». محمدګل مومند هسک ښبتن ته په زاری دی چی پښتانه« په رښتیا سره دخپل کاله او ملک واکمن کړي، دکارسړي په کی شته کړي او دغی بدحالی نه نجات ورکاندي».
محمدګل مومند په دی فکرد ی چی د یوه ملت د ژبی لری او بری دهغه د ژوند دبد مرغۍ او نیکمرغۍ سره اړوند لري.
« که دیو ملت ژبه دبل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نو مانایی داده چی« په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب او پردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یی ، اغوستنه، خواړه یی، څواک اوژوند یی بشپړیا نیمګړی دپردی او دبل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅو چی محوه شی». په«لنډ» ډول:« ژبه دملی موجودیت، هوساتوب او سعادت، دلوړوالی اوجګوالی ستهده».
ددغه اهمیت له کبله« ژبه باید وساتله شی، وپالله شی، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحیث سره دملتو درستوا ړینوته» ځواب وو ایی. د مفکر محمدګل مومند په فکر«پوه سړی خپل او دبل مال پیژنی... غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی او خلک یی ښکاریا په غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړي» او دنو کرپه شان« کونډۍ ختې. غیرتمن سړی خپله وچه دپردی په لندو ښه بولی». خو سره له خپلوډیروهڅو، پښتو بابا(محمدګل مومند) دامشروع ارمان دځانه سره ګورته ویوړچی« په درستی پښتون یانې(افغانستان) کی پښتو، د پښتانه دحکومت رسمی ژبه شی».
(داقتباساتو لپاره ولولی: محمدګل مومند، لنډکی پښتو او پښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، ۱۳۳۷ لمریز= ۱۹۵۸/۱۹۵۹م؛ محمدګل خان مومند، مرتب همیش خلیل، پیښور، دسمبر ۱۹۹۵، محمدګل مومند، دپښتود ژبی لیاره لیا پښتوصرف اونحو، دبلخ شرکت(رښتیا) له خوا په لاهورکی چاپ شو. بلخ ۱۳۱۷لمریزچی ۱۹۳۸ زییځ کیږی).

څه باید وشي؟

۱- تکړه پښتانه باید یو علمی او سیاسی سازمان ولری چی دمحمدګل مومند په وینا«پښتو په منظم طور روخوځوله شی» او«پښتانه وینښ کړی شی». زما په وړاندیزدغه ډول سازمان ته«دپښتو عمل جرګه»[305] ویلی شو. ددغه سازمان غړو وظیفه به داوی چی دپښتو سره پښتو وکړی، په ملی ژبه پښتو تنګ وکړي. په دغه چوکاټ کی باید دهغو افغانانو، په تیره دهغو پښتنو کړنو ته کلکه پاملرنه وشی چی په شعوری یاغیری شعوری ډول دملی ژبی پښتو(داکثریت ژبی اودټول افغانستان دملی هویت دساتلو پوخ مورچل) سره بی انصافی کوی.

[305] - Pashto Action Council

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – په تعلیمي نصاب کې د دیني او دنیوي علوموترمینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیاده، ترڅو د افغان ملت ملي او دیني هویت خوندي شي او د زماني د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وګرځي.
۳ – پښتونه یوازې په دولتي میچن کې چلن ته کلکه اړتیالري، بلکه په جومات کې هم باید غښتلي شي. طالبان د ګلستان او بوستان کتابونه د اخلاقیاتو د زده کړې له کبله لولي. باید بوستان او ګلستان په پښتو واړول شي. د پېښور په پښتو اکېډیمي کې د «ګلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوې ده. ودې شي چې د روغې ژباړنې په لوري ګټوره وګرځي؟ د «پښتو بوستان او ګلستان» په اکله دې د استاد حبیب الله رفیع سره خبرې وشي.
۴ – مسلکي اشخاص دې دې ته راوبلل شي چې په خپل مسلک کې په پښتو ژبه د پوهنتون د استعمال لپاره درسي کتابونه او نور مواد برابر کړي.
۵ –پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونونو کې د تدریس ژبه وي ترڅو په دولت کې د کار او دعوامو د خدمت لپاره هیڅوک د ژبې د مشکل سره مخامخ نه شي. د پښتو د علمي کیدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انګریزي په ښوونځي کې زده کړي.
۶ –د پښتو کلتوري.هنري اړخ یانې ټنګ ټکور (موسیقي) ، ملي اتڼ، انځورونو ، اوډرامو ته پاملرنه حتمي ده.
۷.د دولت او حکومت مشران باید رسمي وینا ګانې او مرکې په پښتو وکړي او په تړونونو (قراردادونو) کې دې د پښتو متن هم د اتبار وړ وښودل شي.
۸.د پښتو لیک یا لیک لارې یو کولو (املایي یوشان والی) ته کلکه اړتیاده. که هر څوک په خپل سر د خپل کلي یا سیمې پښتو لیکي، نو د نورو لپاره به ناشوني وي چې د یوې پښتو پرځای «پښتو ګانې» زده کړي. د هرچاخوښه چې یو ټکی څنګه تلفظ کوي، خو غټه خبره داده چې ذکرشوي ټکي په یوه شکل ولیکل شي. یانې: ویل یې ستاخو لیکل یې د ټولو !
د بیلګې په توګه «زموږ، زمونږ، څموږ، زمنګ، څمنګ» ټکو ته ستاسې پام راګرځوم: «زومږ» ، «څموږ»،«زمنګ»او «څمنګ» هریو ټکی څلور(۴) توري لري او لیکل یې (د «زمونږ» او «څمونږ» په تناسب) لږځای او لږوخت نیسي، یانې د لیک لارې د اقتصاد له نظره اغیزمن دی. که د ټایپ او چاپ لپاره د کمپیوټر د توروړه[306] په کارولو یې، نو ګومان کوم چې د «زمنګ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وي؟ زه دومره وایم چې پښتو دې د کمپیوتر سره پوخلا شي. ودې شي چې په دې اکله د پښتو د ژبې او د کمپیوټر د متخصصینو له خوا کلک او غبرګ ګامونه واخیستل شي.
۹ - «د پښتو عمل جرګه» باید زرتر زره «د پښتو د تفکر بانک»[307] جوړ کړي او په بیلا بیلو چارو کې دې ور څخه نظریې او مشورې وغوښتل شي. پښتانه له بل هر چا څخه دې ته ډیر اړ دي چې د زماني د شرایطو په کچ وینښ شي او د فکر په

[306] - Keyboard
[307] - Pashto think Tank

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګرکی سیالۍ ته چمتو شي.

۱۰ –په اساسي قانون کی د يوی ژبی «ملي» يا «رسمي» حيثيت خوندي کول يو قانوني – رسمي ټينګار دی چی د دولت په اداري، تعليمي، اقتصادي، او تبليغاتو عملياتو کی د هغی ژبی د چلن لپاره ديو ليکلی سند اهميت لرلی شي. په اساسي قانون کی بايد پښتو د افغانستان رسمي ژبه وبلل شي او حکومت دی ته اړ شي چی په دغه لارکی عملي ګامونه واخلي. خو که په عين وخت کښی «د پښتو عمل جرګه» فعاله نه وی، نو د اساسي قانون ټينګار به هغسی پنچر شي لکه پخوا چی يوی تشې خبری ته راټيټ شوی و.

که په پای کی زما څخه پوښتنه وشي چی په ټول افغانستان کی د پښتو په رسمي کيدا باندی په اساسي قانون کی ټينګار غواړم او که د پښتو چلن په ارګ کی؟ د تيرو ترخو تجربو څخه د زړه کړی په مټ زما (زيرک يار) ځواب دا سی دی:

«زه پښتو په ارګ کی غواړم ځکه بی پښتو ارګ د پښتو مرګ دی؟!»

دربار (حکومتي مرکز) چی بی پښتو وی، نو پښتو به د رسمي کيدا په لوری له ټولنيز اتبار[308] څخه لويدلی وی او ډيره به ناشونی وی چی د دربار دفتر، مطبوعات، د زده کړی موسسی، بازار او نور را شه درشه[309] د ملي ژبی د پرمختګ لپاره روغ چاپيريال جوړ کړی شي.

پـــای

ډاکټرزيرک يار

د نومبر ۱۲، ۱۹۹۷ زيږيځ کال

---

308 - Prestige

309 - Communication

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ګوانتانامو کي او فارسي په ارګ کي

سروکار د خلګو دی له ژبې د سرکار سره
کله به غریبه پښتو ژبه د سرکار شي
(ګومان کوم دا روانښاد استاذ «ګل پاچا الفت» شعر دی. زیرکیار)

زما په اند ،ترن پوری دوه پښتون ساپوهان د پښتو نازولی دي: یو یې پوهاند بها الدین مجروح دی چې د ساپوهنی او فلسفي په برید ونو کی د نیمی شپې لاروی شوی و ، او ما به ورته شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندې د کال(۱۹۸۰) په می کی په پیښور کی غلي غلي شان امیر المنورین وایه. د امریکی یو تیز فکری ټوکی لیکوال پی جی اورورک[310] له نن نه(۲۹/۴/۲۰۰۲) پنځلس کالونه وړاندې په کال(۱۹۹۱) کی لیکلی وو چی امریکی بهرنی سیاست نه لاره. خودلومړی ځل لپاره یې بهرنی سیاست د افغانانو په جهاد کی ومیند. د دی لپاره چی د امریکی بهرنی سیاست له نږدې ووینې، باید اورورک[311] په خپله جهاد ووینی چی څرنګه چلیده. په کال (۱۹۸۹) کی یې جهاد په پیښور/پښتونخوا کی ولید او دې پایلې ته ورسید چی افغانستان تقریباً یو روڼ اندی «منور» لاره خو هغه هم وو ژل شو «او داسی نور».(ولولی زما د چاپ لاندی کتاب، په دی سرلیک: «د نوی سیاست الجبره»).[312]
دویم پښتون ساپوه ډاکټر ماما و چی زه یې د ساپوهنی او پښتو نوالی خان ګڼم. په پښتنی ټولنه کی خان د پګړی خاوند او وتلی سړی ته هم وای. کیدای شی له همدی امله به خوشحال خټک بابا د پګړی سړی په شمار ګڼلی وی. له نن نږدی شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندې د کال نولس سوه اتیا(۱۹۸۰) په نیمایی کی، زه له پیښور نه فرانکفورت ښار(د هغه مهال لوید یز جرمنی) ته کډوال شوم. یوڅو ورځی وروسته ډاکټر ماماله ستوری له کولن ښار نه فرانکفورت ښار ته زما د سترې مشی لپاره راغی. زمونږ په ښایسته اوږده خواله کی، دلته د ډاکټر ماما دوه(۲) پوښتنی او زما دوه ځوابونه پام وړ ګڼم: و یې پوښتلم چی باچاخان څه ویل؟ ورغبرګه می کړه چی د باچاخان په وینا «داد روس او امریکن جنګ دی.» و یې پوښتلم چی زه ولی له کابل نه پیښور ته لاړم او بیا د یوی میاشتی په اوږدو کی له پیښور نه لوید یز جرمنی ته کډوال شوم؟ ورته و می ویل چی له کابل نه مې تن راخلاص کړ او له پیښور نه مې

---

[310] - P.J.O`Rourke
[311] - O`Rourke
[312] - Algebra of New politics, 1989 - 2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر(دا هغه مهال وچې نږدې شپږمیاشتې وړاندې د کال ۱۹۷۹ په پای کې شوروي پوځونو په افغانستان یرغل کړی وا و په پېښور کې هم سیاسي خیرات مخ په تود یدلو و). له نن نه اټکل اته دېرش(۳۸) کالونه وړاندې ، د کال ۱۹۲۸ په شاوخوا کې ما د افغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپي ډول «ماما» وو ایه. ده هم سمدلاسه په خوږیو ونا زولم. دا هغه مهال وچې موږ د وا ړه د لوید یزجرمنۍ په ګوټینګ پو هنتون کې پو هید ونکی (محصلین) وو. له همغې ورځې را هیسې زه یې خوږیې یم او دی مې ماما. کـله چـې کبیر ماما د ساپوهنې ډاکترشو ، ما هم پریکړه وکړه چې خپل د رناوی ورته په «ډاکټر ماما» وړاندې کړم. ډاکټر ماما (کبیر مرد ادخیل ستوری) یو دېرش (۳۱) کالونه وړاندې ، په زیبېږ کال ۱۹۷۵ کې د کړنې د ساپوهنې د نړۍ والې ټولنې (انیټرنیشل اسوسییشن اف اپلاید سایکلوجي) غړیتوب لاسته راوړ.

ما د ډاکټر ماما ستوري درې(۳) کتابونه لوستلي دي: « د قلم توره» ، «دهوښیارتیاتـله» او «ژب سا پو هنه». درې واړه کتابونه په پېښور کې «د پښتو نخوا د پو هنې دېرې» له خوا خپاره شوي دي. دهوښیارتیاتله او ژب ساپو هنه د ډاکټر ماما هغه پوهنیز کتابونه دي چې د لو مړي ځل لپاره یې پکې ساپو هنه(سایکالوجي) د پښتو ژبې د بډا ینې بهیرته ورننویستلی ده.

زما د معلوماتو له مخې ، ډاکټرماما ستوري په لره پښتونخوا کې لږترلږه هغومره اغیزمن دو ستان لري لکه په بره پښتونخوا کې چې یې لري.

ډاکتر ماما ستوري د غه سرپیتوب د هغه د سیاسي سترګه ورتیا غته ځانګړتیا ښیي. د شورویانو له یرغل راوروسته ترنن پورې شپږویشت(۲۲) کلن پیرد جاکړ په شان پښتون وهلي دي. ډاکټر ماما ستوري د ملي سیاست هغه ګوربت وچې دلراو بر پښتون د یو والي په کلکوالي یې وزرې غوړولي وي. «د قلم توره» د ډاکټر ماما ستوري د شعرونو ټولګه ده ، په ما باندې یې د «یو ټبر» شعر ډیر اغیزوکړ ، ځکه په دې شعر کې ډاکتر ماما سیاست ته د ساپوهنې چلونه(مینه، خپلوي، هویت) وربښیي:

یـوه ورځـې چـا ویـلـې چې اسمان ته مې کتلې
یوه غـټه وریځـه راغـلـه دوه وړې یې ښکـلـولې
وړې شوې غټې کې غیبې بـیامو سـترګونه لید لې
ښکارې داوې کوچنۍ وریځې چـې د مورغیږې ته تللې
دیـوکورد یـو ټـبر وی د یـوبل نـه ځـارید لې
چې همجنس وې جمع کیږي عـقـل کـله بیـلـولې
په ویـشلي پښتون قام یـې ستوري او ښکې تو یولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیرکال(۲۰۰۵) می د ډاکټرماما ستوری سره ټلفونی خواله وکړه. غږیې غړند څرګند یده. راته ویې ویل چې زړه یې بې وسه شوی و. ددی لپاره چې په زړه یې زوررانشی، له سیاسی خوالې می نوکې ډډه وکړه. د ده شـعری ټولـګه می وستایله، په تیره د «یوټبر» شعر. ورزیاته می کړه چې دغه شعرزما د سایـیزوپـیښودوا ړه مرکزونه(ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکټرماماراته په خنداکی وویل چې که زه ورته هغه یوه«لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولګه راکړي. له هغی لنډی جملی نه یې مطلب زمادا چغه(شعار) وه:
«بې پښتوارګ د پښتنومرګ دی !» ورغبرګه می کړه چې ګوره ماما «دغتې کتې د ماستو» چل راسره ونکړې. «دغتې کاتې ماسته» هغه ټکي ووچې ډاکټرماما یې د زړه له کومی د خندا امیلمه کړ. ډاکټرماما راته په جرمنی کی دغتې کتې د ماستو کیسه داسی کړې وه:
یوې کونړۍ موربه خپلو هغوماشومانوته چې په کورکی به یې چغې او کوکې ویستلې، ټینګ ماسته ورکول. خوهلته یې یوبل غلی ځوی هم و. نورو ماشومانو چې ماسته خوړل، موربه هغه غلی ځوی ته په لوړغږوویل چې هغه ته به دغتې کتې ماسته ورکوي ! غلي ځوی له ښایسته اوږدی مودی وروسته پوه شو چې ماسته یې نه ووخوړلی، بلکه شلومبې (تروې) یې څښلی وې. بله ورځ غلي ځوی وچولی تریونیولی و. موررپری پوه شوه. سم د لاسه یې له ټینګوماستویوغټ کنډولی ورکړ، خوغلي ځوی یې په ژړا لاس پورې کړ. موریې دځان سره ګوریدله چې غلي ځوی یې ولې ژړل. غلي ځوی په تیره ژړاکی هغې ته وویل چې د ټینګوماستو د کنډولي سره دې دغتې کتې نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینګوماستود کتې واکمن شواوهغو نورو خویندو وروڼو ته یې دغتې کتې ماسته ورپرېښودل. په ټلیفوني خواله کی می ډاکټرماماته وویل چې اوس امریکه پښتنوته په افغانستان کی دغتې کتې ماسته («کوچنی مشر» جلالت چپن حامد کرزی + «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.
زماله هغی«لنډی جملې» نه چې ډاکټر ماما ستوری راسره په خپله شعري ټولګه مارچه کوله، زه پوه شوم چې زمامنلی دوست ډاکټر کبیر میرداد خیل ستوری دناروغی په حال کی هم د پښتوپتنګ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچا او حامد کرزی وایی چې دوی خوخلکیا ن نه دی چې په ارګ کی یې هم پښتو ویله او هم یې پکی اتڼونه کول ! ډاکټرماما وپوښتلم چې څه به کیږي؟ ورغبرګه می کړه چې پښتـو له ارګ نه شړل شوی ده، خو په ګوا نتانا موکی لکه چې رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته دډاکټرماما خوله ګوړی ګوړی شوه، ډیریې وخندل، اوزیاته یې کړه چې زه هم دپوهاند...په شان هرڅه ته یو دلیل راوباسم
دخوالی په اوږدوکی می ورزیاته کړه چې په افغانستان باندی دامریکی دیرغل په لومړیو وختونوکی دامریکی دملی امنیت دجرګی په بحثونوکی پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه«تش مشر»(فیګرهیډ) اوحامدکرزی«کوچنی مشر»(ماینرټرا یبَل لیډر) ګڼل شوی وو. امریکی غوښتل چې دافغانستان وګړواکثریت(پښتانه) د ظاهرخان اوکرزی په واسطه وغولوی اوله دی لاری په افغانستان کی دکلکی ملی ټولنی رامنځته کیدلوته پاټک واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه زما او د ډاکتر ماما وروستنی خواله. اوس نو پوښتنه دا ده چې ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري څه ډول سیاسي شخصیت و ؟

ډاکټر ماما ستوري هغه پښتون عالم وچې د نظر په کچه ډیر د عمل خاوند و. که په پیښور کې یې د پښتونخوا د پوهنې دیره توده ساتله، نو په جرمني کې یې د ملي سیاست دیره پالله. ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري د خپلې مړینې پورې د «پشتون سوشل دیموکراتیک پارټي» یانې د «پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند»[313] مشر واو د دې ګوند د بنسټ ایښودونکو مخکښانو چورلیز (محور) یې جوړ کړی و..

که د شاعرۍ په نړۍ کې په ډاکټر ماما ستوري باندې د اجمل خټک د ګل بڼ وږمه لګیدلې وه، نو په سیاست کې یانې د پښتنو دیووالی، خپلواکۍ او سوکالۍ لپاره ور باندې د باچاخان(فخر افغان) د نظر او عمل پیرزوینه شوې وه.

پښتو ژبه د ډاکټر ماما ستوري لیلا وه. په افغانستان کې د ملي ټولنې جوړیدل بې له ملي پیژاند (هویت) ناشونې کاردې، او ملي پیژاند په پښتو ژبه را منځته کیدلی او ټینګیدلی شي، نه په بل څه! په پښتو ژبه کې د افغانستان سره کلکه ژمنه خوندي شوې ده. د افغانستان نوري خوږې ژبې دغه تومنه نه لري. په افغانستان کې د ملي ټولنې د جوړیدلو په اړوند کې ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري هغه لار خپله کړې ده چې د افغانستان مفکر او فقیر وزیر محمد ګل مومند یې سپارښتنه کړې وه – هغه وزیر چې د کابل ښار په بریکوټ کې یې په یوه ختېن کرایي کوړکي ساوختله، په هغه ختېن کوړکي چې عبد العزیز خاوري به «پښتوارګ» ګاڼه

د ډاکټر ماما ستوري له برکته، پښتون سوشل دموکراټیک ګوند په یو ډول سیاسي دیره واوښت چې د هر ډول سیاسي یا دیني پښتون درناوي پکې کیږي. ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري په هډ پښتون، په پرګنه یوسفزی، او په ټبر میرداد خیل دی. ډاکټر ماما ستوري د بری پښتونخوا د کونړ په تنر نومې کلي کې زیږیدلی و او په جرمني کې یې د زیږ کال ۲۰۰۷ د اپریل په څلورمه نیټه چې د ګل دورځې سره سمون خوري له نړۍ سترګې پټې کړې. هسک څښتن دې پرې ورحمیږي. زه د ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري درنې کورنۍ

او د پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند پاتې مشرتابه ته خواخوږي او تسلیت وړاندې کوم. منلې ډاکټر ماما ستوري د ملي سیاست سترګور، زړه ور او نوښتګر شخصیت و. له هغه نه پښتنو ته ډیر څه په میراث او ارمان ورسیدل. زما په اند، اوس د پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند مسؤلیت دی چې د خپل جرګه مار مشر اروا ښاد ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري په کړنلار وخوځیږي.

ډاکټر رحمت ربي زیرک یار

313 - PSDP

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کليفورنيا ايالت، د توزند اُکس (زرخيړۍ) ښار.
پ ای: ۲۹ اپریل ۲۰۰۲

ژب سـيـا سـت او ژب پـلان: مــلي او رســمي ژبــې

ننتــــــــوځ

« قوهٔ الانسان فی عقله و لسانه» د پوهنی دډاکتر او ستلر د پنډ کتاب سریزه په دغه عربی مقوله پیل شوی ده.[314] « ډاکټر ولستر په شپږويشت (۲۲) ژبو پوهيږي او کتاب يې «د نړۍ» دغټو ژبو لومړنی تاريخ دی.
پښتو بابا محمد گل مومند د افغانستان هغه ولسی او فقیرو زیرو چی د کابل د ښار د بریکوټ په سیمه کی یی په عادی ختېین کرایی کور کی په اتیا کلنی کی ساوختله (۱۳۴۳المریز ۱۹۲۴ زیییز کال). هغه د ژبی په اهمیت پوهیده، د ټول افغان د پیژاند (هویت) د ساتنی لپاره یی پښتو یو پوخ مورچل گاڼه، اوله دی امله یی د ملی ژبی پښتو په تعمیم او ترویج ټینگار کاوه.
مفکر محمد گل مومند په دی فکرو چی د یوه ملت د ژبی لری او بری د هغه د ژوند د بد مرغی او نیکمرغی سره تړاو لری: « که د یوه ملت ژبه د بل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نو مانا یی داده چی: «په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب او پردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خو افکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک او ژوند یی بشپړ لیا نیمگړی د پردی او د بل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چو کیږی تر څو چی محوه شی.» په «لـنډ» ډول: «ژبه د ملی موجودیت، هوساتوب او سعادت، دلوړوالی او جگوالی سته ده.» د دغـه اهمیت له امـله «ژبه بایـد و ساتـله شی، وپالله شی، وروزلـه شی، ارتـه کړلـه شی، علمــی شــی، ادبــی شــی، په هرحیث سـره د ملت درسـتوا ړيـنوته» ځواب وو ایی. د مفکرو زیر محمد گل موند په اند ، «پوه سړی خپل او د بل مال پـیژنی....غیرت، لوړهمت، روغه پوهه (عقل سلیم) دغه نه منی او نه پریږدی چی څوک خپل مال خوشې کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی او خلک یی ښکاره لیا په غلا یوسی او کورتنی لاندی کړی.»(محـمد گـل مـومند ،د پښتو ژبی لیاره لیا پښتو صرف او نحو. د بلخ شرکت[رښتیا] له خوا په لاهور کې چاپ شو ،بلخ ۱۳۱۷المریز= ۱۹۳۸ زیيز). تر او سه زمور پوهه داده چی انسانان له بل هرټولنیز موجود نه زیات سیاسی ژوي دي. پـه طبعیت کـی هرشی گټوره وظیفه لری، او انسانان یو اځینـی ژوی دی چی طبعیت وربـاندی دوینا پیرزوینه کړی

[314] - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. که ژبه نه وای، فکربه ځانله وای. که ژبه نه وای، تاریخ به چیری اوخه وای. دا ژبه وه چی تاریخ پکی خوندی شو، او دا ژبه وه چی فکر پکی څرګند شو.

دتاریخ یو پوهاند دا استاد انو په یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی او بنیادی دی»:[315] د ژبپوهنی یو استاد ورسره سروخوځاوه، خو یوه پخه پوښتنه یی هم وروتوغوله: «بی له ژبی به تاریخ څنګه ثبت او تفسیرشی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تثبیتید لی شی او نه یی تفسیرکید لی شی. ژبی دانسان په دی ظرفیت یا استعداد کی چی ځان و پیژنی او مجرد[316] فکروکړی لړترلړه اسانتیاراوستلی ده. دژبی منشأ لاترا وسه روغه نه ده معلومه، خودلرغون پوهنی شواهد دیته ګوته نیسی چی د ژبی پو اسطه پوهاوی[317] به نږدی دوه سوه زره (۲۰۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته شوی وی. بنایی له دی امله به ژبپوه روزین[318] له نن نه شپږکاله وړاندی په زییږکال (۲۰۰۲) کی ویلی وی چی «ژبه پیل دی او دهغه څه برخه ده چی موږڅوک یو»:[319]

له دینه چی «ژبه پیل دی» سرې داسی هم پوهیدلای شی چی ژبه نه یوائی د پوهاوی وسیله ده، بلکی دځان پیژندنی او هویت منشأ هم ده («دهغه څه برخه ده چی موږڅوک یو»).

که له یوی خوا ژبه لوښی (وسیله) ده دپوهاوی لپاره، نوله بلی خوا ژبه تړون دی او غوټه[320] ده د پیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانګړتیا هم ځان نشی خلاصولی. هغه دا چی له ژبی نه دټولنیزتوپیراو اتبارلوښی هم جوړیدلی شی.[321] د ژبی درسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په عملیه کی دټولنیزتوپیراوټولنیزمقام تومنه پرته ده. دبیلګی په ډول سینګاپوریوکوچنی ښاری دولت دی چی څلورنیم میلیونه وګړی لری (۲۰۰۷) او څلوررسمی ژبی لری. انګریزی، ملای[322] ماندارین (چینایی) اوتمیل. هغه سینګاپوریان چی په انګریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په سیاست او اقتصادکی دغتی برخی خاوندان دی:[323]

---

[315] - Universel and basic

[316] - Abstract

[317] - Communication

[318] - Rosen

[319] - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006,pp.1 and 375.

[320] - Tie

[321] - Social class differenciation

[322] - Malay

[323] - «English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law.» Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دی چی په سینګاپورکی چینایان ډیره کیان(۷۷ سلنی) دی ملای ژبه د دغه هیواد ملی ژبه ده، د سینګاپور یانو د پیژاند(هویت) او احساس ژبه ده. د اسر ییلو د دولت په جوړولو(می ۱۹۴۸) او د ملی احساس په پیاوړي کولو کی د عبری ژبی را ژوندی کولو ستر رول لوبولی دی، او د عبری ژبی په ساتنه کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سینګاپور او اسراییلو په ژب سیاست(لنګویج پالیسي)[324] به وروسته وږغیږم.

(الف)-ملي او رسمي ژبه

د ملی او رسمی ژبی ترمنځ په توپیر کی پخپله د امریکی سترڅارنوال او د بندیانو د عذابونو یوغټ پلوي حقوق پوه البرتو ګونزالیس[325] ښکیل شوی و(۲۲ می ۲۰۰۲). او س په امریکه کی ځینی خلک په دی پسی اړم شوی دی چی انګریزی ژبه د اساسی قانون د تعدیل له لاری رسمی[326] ژبه کړی. د نورو هیوادونو د خلکو په شان، امریکایان ګډ قومی نیکونه او ګډ تاریخی احساس نلری. د ګډ دین احساس هم پکی غښتلی نه دی. ښایی له دی امله د خپل پیژاند لپاره انګریزی ژبی ته مخ وراړوی. د امریکی سترڅارنوال ګوانزالیس تیروت او په خپله توضیح کی یی ملی ژبه د رسمی ژبی په ځای وکاروله. ګوانزالیس راپورترانو ته وویل چی«ولسمشر(ډبلیو جورج بوش) هیڅکله د دی ملاتړنه دی کړی چی انګریزی دی ملی ژبه شی».[327] په همدغه ورځ(۲۲ می ۲۰۰۲) لږ وروسته سپینی ماڼی خپل سپیناوی وکړ:[328] هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړکړی، رسمی ژبه نه لری، خو په مقابل کی یی ملی ژبه لری. که یو ولس د خپلواکی په جګړه یوه ژبه کارولی وی، همغه ژبه یی چی بالعمل د ملت کیدنی هویتی چینه ده، د خپلواکی په ګټلو سره او د خپل ملت په جوړولو سره د رسمی ژبی وظیفه هم په غاړه اخلی. د بیلګی په ډول دوه هیوادونو ته ګوته نیسم: د امریکی په اساسی قانون کی د ملی یا رسمی ژبی په اکله هیڅ نه شته. خود خپلواکی اعلامیه(جولای ۱۷۷۶) او دوه اساسی قوانین یی په انګریزي ژبه لیکل شوي وو(د کنفیډریشن مادي په نومبر ۱۷۷۷ کې، او اساسي قانون چی ترنن پوری چلیږی په ۱۷۸۷ زییزکال کی). له دې امله انګریزی په امریکه کی طبعاً ملی او بالعمل رسمی ژبه ده. بل مثال په افریقاکی د تازه جوړشوی دولت دی. په ایریتریا[329] کی چی نهه قومونه پکی ژوندکوی دیونیسف[330]

[324] - Language policy
[325] - Gonzales
[326] - Official language

[327] -« Never supported making English the national language.»
[328] - « The attorney general[Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took 'nationa l' language to mean what we describe as ' official' lauayge. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita(22 May 2006).
[329] - Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۴) د معلوماتو له مخې د (تیګریګنا)[331] قوم پکې ترټولو ډیر وګړي لري. خو هلته د یوه قوم ژبه هم رسمي ژبه نه ده ګڼل شوې، ددې لپاره چې د ژبو کړکیچ رامنځته نشي. ددې په مقابل کې کیسواهیلي[332] د دغه هیواد ملي ژبه منل شوې ده، دلیل یې دا دی چې کیسواهیلي د خپلواکۍ په جګړه کې د سیاسي سروالي پټې دراشي درشي ژبه وه.[333]

رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت پرې چلیږي او په حکومت کې چلیږي. رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت رسمي اعلان کړې وي، او یا یې عملاً د خپلو وظیفو او مسولیتونو په ادا کولو کې کارولې وي (لکه په ترونونو کې، په قوانینو کې، په محکمو کې، په ګډو اعلامیو کې، او په سیاسي دریځونو کې). رسمي ژبه هغه ژبه ده چې د دولت د شتون په حالت کې رامنځته کیږي، یانې حکومت یې اعلاموي او یا په یوډول ښیي چې دغه ژبه د هغه ملت ژبه ده چې د دولت د حاکمیت لاندې وي.[334]

په تاریخ کې یوه استثنا هم شته. په داسې حال کې چې یهودانو په فلسطین کې دولت نه لاره، د یوې سیاسي ډلې[335] په ټینګار د هغوی ژبه عبري[336] په فلسطین کې د انګریزي او عربي ژبو به شان د برتانوي واکمنانو له خوا رسمي اعلان شوه. په زیږدیز کال (۱۹۲۲) کې فلسطین د ملتونو د ټولنې[337] د پریکړې له مخې د برتانیې په حاکمیت (قیمومت)[338] کې ورغی:[339]

رسمي ژبه د حکومت په ورځنې فعالیت کې کارول کیږي او یو اورګاڼي ته ورته ده چې له یو بندر نه یو ښار ته مالونه رسوي؛ یولوښې (وسیله) ده چې د حکومت کارونه سرته رسوي (په پارلمان کې قوانین، په محکمه کې د قوانینو تفسیر او تطبیق، دفورمو او لایحو جوړول، د اساسي قانون تعدیل، د اساسي قانون تفسیر، عسکري او ملکي اداره، عسکري او ملکي تعلیم او تربیه، ترونونه ... او اعلامیې).

د دولت شتون د یوې ژبې د رسمیت لپاره عموماً اساسي شرط دی. وړاندې له دولت نه رسمي ژبه نشته، خو ملي ژبه

---

330 - UNICIF
331 - Tigrigna
332 - Kiswahili

333 - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in" Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea". By Chefena Hailemariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.
334 - declared by a government to be the language of the governed nation.
335 - entity
336 - Hebrew
337 - mandate
338 - League of Nations
339 - " All ordinances, official notices and official forms of the government….. shall be published in English, Arabic and Hebrew"

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته. د یوه دولت په رسمي سند کې چې رسمي ژبه نه وي ښودل شوې، ملي ژبه یې رسمي ژبه ده لکه په اندونیزیا کې. په اندونیزیا کې له پنځه نیم سوه نه زیاتې ژبې او لهجې شته. بهاسا اندونیزیا[340] په اساسي قانون کې داندونیزیا «ملي ژبه» ده چې په تجارتي، تربیوي او حکومتي چارو کې چلیږي.
ملي ژبه هغه یوه ده چې د یو ملت ډیرکیان پرې غږیږي او د ملت لپاره د اصالت[341] او پیژاند (هویت) ارزښت لري. ملي ژبه له تاریخي احساس او ویاړ ډکه تیره زمانه منعکسوي. ملي ژبه د ملي بیرغ او ملي ترانې په شان د سمبول مقام لري. ملي ژبه د همغه ملت کلتوري ماهیت او اتبار ښیي. ملي ژبه د خلکو په منځ کې د ملي تړون احساس او ژمنه منعکسوي. ملي ژبه په خلکو کې د واحد ملت احساس غښتلی کوي. ملي ژبه خلکو ته خوندورکوي او زړونه کوشیروي، او په اوږده ډګرکې د ملي ټولنې په را منځته کیدلو کې اسانتیا راولي. ملي ژبه د «ویلي کیدلو بټۍ» ده. امریکې ته[342] د ویلي کیدا بټۍ وایي. زما په اند، په ټولنیز لحاظ امریکې ته «د سلاتي کنډولي» ویلي شو ځکه چې ټول ټال امریکه د بیلا بیلو نژادونو د سلاتي کنډولي ته ورته ده. خو پخپله انګریزي ژبه پکې هغې بټۍ ته ورته ده چې بیلا بیل نژادونه په ښوونځي او پوهنځي کې په کلتوري لحاظ ویلي کوي او راتلونکي تړون او بریالیتوب ته یې سیخوي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، د ملي دولت په کفایت کې به یې شک وي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، ملت به یې د یتیم احساس کوي. پردۍ ژبه ملي ژبه کیدلی نشي، خو رسمي ژبه کیدلی شي. ملي ژبه عمومي تړونکې او کوشیرونکې ژبه ده. ملي ژبه اصلاً د ملي کلتور برخه ده، نه ددفتري کلتور. ملي ژبه د ولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه غوره کوي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې په ولس ګرانه وي، یانې ملي او رسمي ژبه یې یوه وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې په خدمت او پالنه کې وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې په رسمي ژبه کې یې د بل دولت لاس نه وي. هغه دولت بد مرغه دی چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې سره په ټکر کې کوي.
په کامرون کې انګریزي او فرانسوي دواړه رسمي ژبې دي، او پاتې نورې د هیواد خپلې ژبې ملي ژبې دي. که د یوه هیواد په اساسي قانون کې یوه ژبه ملي ګڼل شوې وي، مطلب ورنه رسمي ژبه هم ده. په سعودي عربستان کې په یوه مشخص سند کې لیکل شوی اساسي قانون نشته، خو عملاً عربي د هیواد ملي، رسمي او دیني ژبه ده. د ایران د اسلامي جمهوریت په اساسي قانون (۱۹۸۹) کې راغلي دي: «زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید به این زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنې (۵۰٪) ایرانیان په فارسي غږیږي. بله نیمایي یې په ترکي، عربي، کردي، او بلوڅي ژبو غږیږي. عربي سره له دې چې د سپیڅلي قران او مبارکو حدیثونو ژبه ده، د ایران په اسلامي جمهوریت کې رسمي ژبه نه ده.

---

[340] - Bahasa Indonesia
[341] - authencity
[342] - melting pot

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپايي اتحاد[343] درويشت(۲۳) رسمي ژبې لري. فنلنډ دوه(۲) ملي ژبې لري: سوامي (فيني ژبه)اوفينلند ز سوينسکا[344] ياني فنلنډي سويډني. په فنلنډ کې سويډني ژبه چې شپږسلنې (۶٪) ويونکي لري، ددغه هيوادپه هرځای کې اتبارلري. په مقابل کې يې فنلنډي ژبه چې دوه نوي سلنې(۹۲٪) ويونکي لري، په ارته کچه کارول کيږي، خو هلته هرچيرې قانوني اتبارنلري. په فلنډ کې ځينې پوهنتونونه يوازې په فنلنډي ژبه چليږي. ټول زده کوونکي بايد سويډني زده کړي. ځوک چې د سويډني ژبې برې ليک ونلري، دولتي ماموريت به يې په برخه نشي. ورته شرايط په اقليتي سويډنيانو باندې چې فنلنډي ژبه زده کړي، په لږه اندازه ايښودل شوي دي.

په مالټاکې مالټايي ژبه چې اکثريت پرې پوهيږي، ملي ژبه ګڼل شوې ده، اوداانګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په فلپين کې فلپينو ملي ژبه ده، اود انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په پاکستان کې اردو ژبه چې اته سلنې(۸٪) وګړي پرې غږيږي، ملي ژبه ده او لارې چارې بايد مينده شي چې اردو رسمي ژبه شي. انګريزي چې په پاکستان کې د سروالي پټې(نخبې) ژبه ده، هلته رسمي ژبه هم ده (د اپريل ۱۹۷۳ اساسي قانون، ۲۵۱ ماده: اتر ۲ بندونه).په پاکستان او پښتونخوا کې د ژبو د بحث لپاره د دې کتاب اتم فصل ولولئ. دهند په اساسي قانون يا بل کوم قانون کې کومې ملي ژبې ته ګوته نه ده نيول شوې، خو هندي په اساسي قانون کې د هيواد رسمي ژبه ګڼل شوې ده. ايالتونه کولای شي چې يو يا څو ژبې دخپلو ايالتي حکومتي چارو لپاره رسمي معرفي کړي، لکه پنجابي، بنګالي، اردو .... سانسکريت. که د مرکزي حکومت کوم ليک د هند ايالاتو يا سيموته په انګريزي ژبه استول کيږي، بايد هندي ژباړه يې ورسره مل شوې وي. دلته وينو چې انګريزي ژبه هم د هند رسمي ژبه ده. د ژبني سياست له نظره، فلپين او هنديو بل ته ورته دي. په فلپين کې هم سيمه ييزو ژبو ته اجازه ورکول شوې ده چې په خپلو اړوندو سيمو کې د رسمي ژبو په څير وکارول شي. دتاجکستان رسمي ژبه تاجکي ده. دازبکستان رسمي ژبه ازبکي ده، اود حکومت ماموران بايد په دغه ژبه وپوهيږي. دترکمنستان رسمي ژبه ترکمني ده. د زيمبابوې[345] رسمي ژبه انګريزي ده.

دمالیزيا رسمي ژبه بهاسا ميلايو[346] ده چې اکثريت پرې غږيږي. په کمبوډيا کې خمير[347] قوم ستر اکثريت(۹۲٪) لري او ژبه يې چې خميرنوميږي، رسمي ژبه ده. دولسي چين په شان، ماندارين[348] چايني ژبه د تايوان رسمي ژبه ده.

---

[343] - EU
[344] - Finlands svenska
[345] - Zimbabwe
[346] - Bahasa Melayu
[347] - Khmer
[348] - Mandarin

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ب)-ولې ژبني ټکرونه؟

اوولس(۱۷) کلونه وړاندې د زیږېږ کال(۱۹۹۱) پورې په سهیلي ترکیه کې په کُردي ژبه سندرې ویل منع شوي وو.
شپږ کلونه وړاندې په زیږېږ کال(۲۰۰۲) کې هغه پوهیدونکي(محصلین) د پولیس له خوا ونیول شول چې په پوهنتون کې یې په کردي ژبه د تدریس غوښتنلیکونه[349] د پوهنتون مسولینو ته وړاندې کول
په ولسي چین کې د «تام او جیري»[350] په نوم تلویزیوني کارتون ډېر مینه وال لرل
دغه تلویزیوني کارتون په جنګي پیشو او موږک را څرخیده. د ۲۰۰۴ زییز پورې به(تام او جیري) د ولسي چین په سیمه ییزو ژبو(لهجو) غږیدل. خو ورپسې مرکزي حکومت په سیمه ییزو ژبو(لهجو) کې ذکر شوي کارتوني پروګرام منع کړ. یاني نور یې نه غوښتل چې تلویزیوني پروګرامونه دې په لهجو کې خپاره شي. د دې پرځای تلویزیوني پروګرامونه د ولسي چین په رسمي ژبه یاني ماندارین[351] کې پیل شول. له دې لارې ولسي چین غوښتل چې
ماندارین(پوتونګهوا) ژبه د ملي پیژاند د سمبول په څېر پیاوړې کړي او د یو بل سره سیمه ییزې ژبنۍ سیالۍ د ملي پیژاند د کلک سمبول په قالب کې ویلې کړي. په ولسي چین کې لهجې له یو بل سره غټ توپیرونه لري.
پوتونګهوا په ماندارین لهجه ولاړه ده، او ماندارین د ولسي چین په مرکز بیجن(پخواني پیکینګ) کې چلیږي.
یاني د پایتخت لهجه ماندارین رسمي اتبا رلري.
شپږ کلونه وړاندې په زیږېږ کال(۲۰۰۲) کې د سینګاپور حکومت په یوه کمیډي فلمي لړۍ باندې د «اِن سي-۱۷»[352]
برغولی کیښود، یاني څوک چې اوولس(۱۷) کلن شوي نه وي، د دغې لړۍ فلمونه نشي لیدلی. په دغه کمیدي فلمي لړۍ کې کوم بدخه نه وو چې ځوانان په اخلاقي لحاظ بې لارې کړای شي. د سینګاپور د حکومت دلیل دا و چې په دغه فلمي لړۍ کې «بد ګرامر»[353] کارول شوی و. پورتنۍ درې بیلګې موږ د دې پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف --ولې د ترکیې حکومت ته ارزښت لري چې کومه ژبه دې په پوهنتون کې وکارول شي؟
ب --ولې د سینګاپور حکومت د «بد ګرامر» مخه نیسي؟
پ --ولې د ولسي چین حکومت د دې سره علاقه لري چې کارتوني پیشو او موږک (تام او جیري) د ې څنګه

---

349 - Petitions
350 - Tom and Jerry
351 - Mandarin (Putonghua)
352 - NC- 17
353 - bad grammar

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغږېږي؟

ددغــو دريـو واړوپوښـتنو جـواب په يوه ټکي کي پروت دی: پيژاند (هويـت) !: «ژبه پيـل دی».[354]

(پ)-د ژبې معياري کول: ژب سياست

د ژبو معياری کولو[355] ته ژب سياست (لنګويج پاليسي)[356] هم ويلی شو. هغه څه چی پاس می ورته په ترکيه، سينګاپور او ولـسی چين کی ګوته ونيوله، د ژب سـياسـت دريـو بيـلګی ښيـی.

د ژبی معياری کول يو سياسی حکومتی ځواب دی چی د ژبی يوی خورا مهمی ځانګړتياته ورکول کيږی: ژبه ولاړه نه ده، بلکی «بدليږی او اوړی»:[357] د مثال په ډول په ولسی چين کی له ډيرو لهجونه د هيواد د پايتخت(بيجينګ) لهجه ماندراين درسمی ژبی به څير غوره شوه. ځينو هيوادونو د ژبی د معياری کولو لپاره علمی موسسی رامنځته کړی دی چی د ژبو پرمختګ او بدلون وڅيږي، لکه دفرانسوی ژبی اکاډمی، دهسپانوی ژبی اکاډمی، په جرمنی ژبو هيوادونو کی دليکدود جرګه[358] په اسراييلو کی دعبری[359] ژبی اکاډمی او دعربی ژبی اکاډمی(دعربی ژبی اکاډمی نږدی څلورمياشتی وړاندی د۲۰۰۷ زيږديز کال په ډسمبر کی پرانيستل شوه)، په شاهی دوره کی پښتو ټولنه په کابل کی، پښتو اکاډمی په پيښور کی، ملـی کيسو اهيلی جرګه په تانزانيا کی، دکيسو اهيلی انسټيټيوټ په تانزانيا کی... او کويچوا[360] اکاډمی په پيرو کی.

په دی ډول حکومتونه د ژبی د معياری کولو پريکړی کوی او د ژبی سياست ټاکی او چلوی. هو، وګړی او شخصی سکټور هم د يوی ژبی په معياری کولو کی رول لوبوی. ورځپاڼی، مجلی، خبری اژانسونه، او بريښنايي يزی خپرونی عموما د مطالبو د خپرولو لپاره مقررات[361] لري. انګريزی خپروونکی ويليم کاکسټن[362] د پنځلسمی زيـزی پيـړی په دوهمه نيمايي کی يوه چاپخونه لرله او د خپل چلوونکی کنټرول[363] له لاری يی د هغه مهال په خپرونو کی خپل اغيزخوندی کړاو په دی ډول د راتلونکی انګريزی په معياری کولو کی د مټ خاوند شو. دوه(۲) نورو وګړو ډير مهم

[354] - " Language is the beginning , it is part of who we are." (Rosen).
[355] - Standardization
[356] - Language policy
[357] - it varies and it changes
[358] - Der rat fuer Rechtschreibung
[359] - Hebrew
[360] - Quechua
[361] - editorial guidelines
[362] - Coxton
[363] - editorial

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګریزي سیندونه(قاموسونه= ډیکشنرۍ) رااوویستل: ډاکټر ساموېل جانسن[364] (۱۷۰۹تر۱۷۸۴) په انګلستان کې، اونواه وېبستر[365] (۱۷۵۸تر۱۸۴۲) په امریکه کې. وېبستر په امریکایي انګریزي کې داسې املا وکاروله چې په انګلستان کې د مروجې املا سره یې یوڅه توپیر لاره، لکه د[366] (معیاري کول) او[367] (سلوک، چلن) ټکي په امریکایي انګریزي کې. دغه شان ایلیزر بن یهودا[368] (۱۸۵۸تر۱۹۲۲زیږیز) هغه زړه عبري[369] ژبه راژوندۍ اونوې(مودرن) کړه چې دوه زره کلنې دورې پرې پریوتلې وې اوچاپه ورځنی عادي ژوند کې نه کاروله(په دې اکله به وروسته وغږیږم).
وروسته له روغ پام نه سړی وینې چې معیاري کول د ژبنیو نوسانونواو اوښتنود چنهولو اویوشکل کولو عملیې ته ویل کیږي[370]. هغه مهال سړی وینې چې معیاري کول یوډول رسمي(تشریفاتي)[371] ژبه رامنځته کوي. ډیرځلې خلک فکرکوي چې معیاري(رسمي، تشریفاتي) ژبه دعلمي موسسو، دلیکدود دکتابونو، سیندونو(قاموسونو) اوغټوخپرونو ژبه ده. په معیاري ژبه کې نه یواځې دیوه ټکي املایي ځیره اهمیت لري، بلکه ګرامري مقررات اود ستورونه هم مهم دي. دمثال په ډول، په یوه جمله کې دوه(۲) منفي کارول بې خونده وېناده: هغه نه غوښتل چې ښوونځۍ ته لاړ نشي. په روغه پښتو(هغه غوښتل چې ښوونځۍ ته لاړ شي).
د ژبې دمعیاري کیدلو موخه داده چې ژبه عمومي شي، یانې هرڅوک پرې په اسانۍ سره پوه شي. دلته باید زیاته کړم چې مسلکي تخصصي ژبې حتماً عمومي ژبې نه دي. معیاري ژبه عموماًپه اداري، کلتوري او اقتصادي مرکزونو کې را پورته کیږي. پښتانه چې کلتوري ملت دي، خوملي دولت نلري، باید دخپلې ژبې دپالنې او معیاري کولولپاره یوه بریښناییزه جرګه ولري، دبیلګې په ډول[372] (پښتوعمل جرګه) ! ددغې جرګې یوه موخه باید داوي چې دپښتو لغاتونو بریښناییز بانک[373] جوړکړي.
مخکې د زیږیز کال ۱۹۹۲له انقلاب نه، انګریزي د سومالیې په حکومتي او تعلیمي اداروکې برلاسې وه اوله دې امله دبرلاسې اوچتې پټې ژبه وه چې له نږدې لسو سلنو(۱۰٪) نه جوړه شوې وه. شپږدیرش (۳۶) کلونه وړاندې په زیږیز کال(۱۹۷۲) کې سومالي په لاتیني توروکې ددغه هیواد رسمي ژبه شوه. یوڅوکلونه وروسته د(۱۹۷۰) کلونو په وروستیوکې په سومالي کې کافي موادبرابرشول چې سومالي له پوهنتون نه په ټیټو تعلیمي موسسوکې د زده کړې

[364] - Johansen
[365] - Webster
[366] - Standardize
[367] - behavior
[368] - Eliezer ben - Yehuude
[369] - Hebrew
[370] - Sorting through the variation
[371] - Formal
[372] - Pashto Action Council
[373] - Pashto terminological databases

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښوونې ژبې ته ځگه کړې. عربي په لومړنيو او منځنيو زده کړو کې کارول کيدله. د سومالي ژبې په معياري کولو کې ګړندی ګامونه پورته شول: د دغې ژبې ليکدود ، ويي پانګې (دلغتونو ذخيرې) ، تلفظي نظام ، او لاتيني پتۍ (الفبا) ته کلک پام وشو ، او په (۱۹۷۲) کې لومړی ځل غټ سيندونه (قاموسونه) راووتل. د دې لپاره چې د خپلې رسمي ژبې اړتياوې پوره کړي ، د سومالي چارپوهانو په غټه کچه له نوې ويي پانګې (نيولوجيزم)[374] نه کار واخيست. په سومالیا کې په ۱۹۹۰ کلونو کې کورنې جګړې زور وميند او مرکزي حکومت ړنګ شو ، خو بيا هم سومالي ژبه د بېلابېلو سيمه ييزو وکمنيو رسمي ژبه يا ملي ژبه پاتې شوه.

ژبسياست[375] (ت)ـ

ډېرهيوادونه له ژبسياست نه کار اخلي چې له يو لړ ژبو نه عموماً ديوې ځانګړې ژبې په پلو يتوب او ملاتړ راځرخي يا د هغې په کمزورولو او منع کولو کې لګياوي. د تاريخ په اوږدو کې دولتونو عموماً ديوې ژبې د رسمي کولو لار غوره کړې وه. خو اوس ځينې دولتونه هڅه کوي چې سيمه ييزې ژبې له مړينې نه وساتي. ژبسياست هغه څه ته وايي چې حکومت يې د ژبې په اکله کوي: د قانون له لارې ، د محکمې د پريکړو له لارې ، او د حکومتي مقرراتو[376] له لارې ، حکومتونه غواړي چې د ژبې استعمال وټاکي ، د ملي اړتياو د پوره کولو لپاره د ژبې په زده کولو کې اسانتياوې ، يا د اقليتي ژبو په ساتنه کې اغيزمن شي.
اوس د ژبني او کلتوري تنوع ساتنه پوهانو ، ليکوالانو ، واکوالانو (سياستمدارانو) ، او د اقليتي ټولنو مشرانو ته اهميت لري. اټکل دا سې دی چې په يوويشتمه (۲۱) پيړۍ کې به د شپږزره ژبو نيمايي برخه د مړينې د خطر سره مخامخ شي. ديوې ژبې په خوبيالي کيدا او مړينه کې ډېر لاملونه کواند رول لوبوي. د محلي ژبې د ويونکو شمير کچه ، د دولت په رسمي راشه درشه[377] کې د هغې استعمال ، د هغې د ويونکو جغرافيايي تيتوالی ، او د هغې د ويونکو ټولنيز - اقتصادي وزن. ملي ژبسياست يا د غه شرايط مهارولی شي ، يا د هغوی اغيزمنتوب پړسولی شي او د يوې ژبې د مړينې عمليه ګړندی کولای شي. د ژبسياست طريقې په لاندنيو غټو ردو بنديو (کټيګوري) راځرخي:
۱ – د[378] ادغام پاليسي په هغو حکومتي اقدامونو لاړه وي چې د يوې ژبې يا ژبو د ادغام او ورکيدلو عمليه ګړندی کړي او په دې ډول يوه مسلطه ژبه را منځته کړي. د ادغام سياست په پاکستان ، اندونيزيا ، سوريه ، عراق ، ايران

---

[374] - negologism
[375] - Language policy
[376] - Official lanauge act
[377] - Formal communication
[378] - assimilation

(c) ketabton.com: The Digital Library

....او او سنی نیول شوي افغانستان کی لیدل کیږي. د امریکي د ښکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲ – د نه مداخلې سیاست[379] ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی دغه ډول حسن تفاهم یوې برلاسې (مسلطی) ژبی ته لاراواروی چی نوری ژبی سوکه سوکه وخوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړی. بیلګی یې په انګولا، جرمنی، برتانیه، سعودی عربستان، سینیګال، بنګلادیش... او جاپان کی لیدل کیږی

۳ – د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست[380] د یوې ژبی په ځانګړي قانونی مقام را تاویږی. د لته اکثریت ټول ژبنی حقوق لری. او د لږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږ و ډیر د حفاظت او حمایت و زرونه غوړیدلی وی. بیلګی یې د امریکې په کلیفورنیا ایالت، ولسی چین، اروپایی جرګه، ګواتیمالا،.... او د کاناډا په اونتاریو او کوبیک ایالتونو کی لیدل کیږی.

۴ – د رسمي ژبې د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست[381] په دی فکرولاړ دی چی د یوې ژبې سره دې مینه او نازولتیا وښودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا[382] را څرخی. کله د یو هیواد ملي ژبې ته د رسمی مقام پټکی و رپر سر کیږي، او کله په استعماری ژبه دغه ډول پیرزوینه کیږی. د لته کله ناکله د اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږی. کله ناکله داسی پیښیږی چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لو مړۍ ژبه وی. بیلګی یې دادی: فرانسه، الجزایر، برازیل، مراکش، شمالی کوریا، اسراییل، ایټالیه، ایران، مصر، کمبودیا، تونس، لبنان، هند...او ویتنام. په افریقا کی انګریزی په شپاړس (۱۶) هیوادونو کی، فرانسوی په اووه لس (۱۷) هیوادونو کی، پرتګالی په پنځه هیوادونو کی، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرګ ډول د تونس، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وګورئ بر ښنا ییزه چینه[383]

د یوی ژبی په تعمیم (عمومی کیدلو) کی یو شو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه، ملی ژبه، د تدریس ژبه، تعلیمی ژبه، مطبوعاتی ژبه، تجارتی ژبه... او دینی ژبه. د یهودانو د ژبې (عبري) په ساتلو کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سانسکریټ په ساتلو کی هندویت ستر رول لوبولی دی، او د عربی په ساتلو کی اسلام ستر رول لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره دوه هیوادونه بیلګه کوم: سینګاپور او اسراییل.

---

[379] - non - intervention

[380] - Differentiated legal status policies

[381] - Valorization of the lanauge policy

[382] - unilingalism

[383] - Language policy – Wikipedia,electronic

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مثال - سینګاپور

په سینګاپور کی ژب سیاست په ښایسته ښه کچه په اغیزمن ډول اداره کیږی. په جنوب ختیزه اسیا کی سینګاپور یو کوچنی ښاری دولت دی چی څلور (۴) رسمی ژبی لری: انګریزی، مَلې[384]، ماندارین، اوتمیل. مَلې په عین حال کی ملی ژبه هم ده. هره ژبه په بیلی بیلی ژبنۍ کورنۍ پوری تړلی ده. په سینګاپور کی ژب سیاست کوم هدفونه لری؟ هلته ژب سیاست په دی موخو راڅرخی:

۱ – په یو کوچنی دولت کی چی نه طبیعی منابع لری او نه له ساحل نه شاته زمکه لری، ژب سیاست باید ګړندۍ اقتصادي ودې ته زمینه برابره کړی

۲ – ژب سیاست باید په یوه غیرمتجانسه ټولنه کی دپوهاوی راپوهاوی وسیله را منځته کړی

۳ – په هیوادکی د سترچینی قوم په غټو لهجوکی چی دیو بل سره پوهاوی پکی مشکل دی، ګډه وسیله راوباسی.

۴ – ژبنۍ او کلتوری ټولپالنې[385] ته رسمی پټکی وروپرسرکړی

۵ – ژب سیاست باید په سینګاپوریانو کی وفاداری وپالی او پیژاند (هویت) یی غښتلی کړی – هغه هویت چی دجنوب ختیزی اسیا په میراث ډک شوی دی.

۶ – ژب سیاست باید سینګاپورپه هغه سیمه کی همرنګی کړی[386] چی په ستره کچه په مَلې[387] ژبه غږیږی، او ژب سیاست باید

۷ – بین المللی پیوندکلک اوګړندی کړی

سینګاپورولی انګریزی ژبه خپل اساسی رسمی ژبه کړه؟ لاملونه یی دوه دی:

۱ – انګریزی د تخنیک، معلوماتو او تجارت ژبه ده، او دغه شان انګریزی د جنوب ختیزی اسیا د ملتونو د ټولنی[388] رسمی ژبه هم ده.

۲ – انګریزی د دريو نورو قومی – رسمی ژبو په منځ کی «ناپییلې»[389] ژبه ده. په سینګاپور کی د دوه ژبتیا سیاست[390] داسی دی چی په ښوونځی کی به هرزده کوونکی دوه رسمی ژبې زده کوی: یوه به یی انګریزی وی او بله به یی مورنی ژبه وی. سینګاپوریان کلکه هڅه کوی چی مورنی ژبه او انګریزی ژبه روغه زده کړی، ځکه چی د ژبود زده کړی کنډه

384 - Malay
385 - Pluralism
386 - integrate
387 - Malay
388 - Association for South East Asian Nations
389 - neutral
390 - bilingual policy

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلو ړو زده کړو او پوهنتوني تحصيلاتو لپاره اهميت لري.[391]
دجنوب ختيزې اسيا د قومونو پنځه نورې ژبې هم د پوهنې او ښوونځيو په سيستم کې زده کيږي: هندي، اردو، بنګالي، پنجابي او ګجراتي. دلته وينو چې د دوه ژبتيا د سياست له مخې، بايد هر سينګاپوري انګريزي زده کړي او هر سينګاپوري بايد د هيوادپه يوه بله رسمي ژبه(معمولاً مورني ژبه) وپوهيږي. په دې ډول په سينګاپورکې د زده کړې نظام د دغه هيواد په پرمختګ را تاويږي او په ټولو هيوادوالو (اتباعو) کې ملي احساس او ملي تړون غښتلي کوي، او د ملي تړون د جوړولو عمليه ګړندۍ کوي. ياني تعليمي نظام هلته د اقتصادي ودې او ملي تړون په خدمت کې دی. سينګاپوريان په دې پوهيږي چې انګريزي د يوه عملي انتفاعي لوښي په څير کاروي، نه د يو احساسي هويتي هدف او تړون په څير.[392]
په سينګاپورکې د مورنۍ ژبې او انګريزي ژبې په زده کړه نږدې يو اندازه وخت لګيږي.

د ښوونځي ډول	مورني ژبه هره اوني	انګريزي هره اوني
لومړی ښوونځی Primary School	لس، نيم ساعته دوري= پنځه ګينتې	دولس، نيم ساعته دوري= شپږګينتې
دوهمی ښوونځی secondary School	شپږ، څلويښت دقيقه يي دورې= څلورګينتې	شپږ څلويښت دقيقه يي دوري= څلورګينتې
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلويښت دقيقه يي دوري= څلورګينتې	شپږ څلويښت دقيقه يي دوري= څلورګينتې

[391] - "the constant desire to upgrade" both lanauges " is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondry school to junior college and from junior collage to university entrance." Georagetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.
[392] - " In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم مثال: اسراییل

دشلمی پېړی په اوږدو کی دعبري ژبې[393] د راژوندی کولو[394] او وطني[395] کولو لپاره ژبنۍ مفکورې(ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیا وه. دلومړئ نړیوالې جګړی په پای سره، فلسطین دانګریزانو دحاکمیت لاندی راغی. شپږ اتیا کلونه وراندی په زیږیږ کال(۱۹۲۲) کی دملتو ټولنی[396] فلسطین دانګریزانو حاکمیت[397] ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانو خپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه(عبري) دانګریزی او عربی ژبو په شان دانګریزانو له خوا رسمی اعلان شوه. دا یوه استثناوه چی د یوه بې هیواده اوبې دولته ډلی ژبه دې رسمی ژبی ته لوړه شی:[398]

د اسراییلو دولت نږدی شپېته کلونه وړاندی د زیږیږ کال ۱۹۴۸ په می کی دلوید یزی نړی دقوی اړی په څیر په منځنی ختیزکی رامنځته شو. ددغه دولت په خصلت کی یو یهودي عالم ایلیزربن یهودا[399] سازونکی رول لوبولی دی، بن یهودا د صیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کی یوه وتلې څیره وه. ډیرخلک ورته دنوې یهودي ژبې (عبري) پلار[400] وایی.

یوه سړي ایلیزر بن یهودا (۱۸۵۸تر۱۹۲۲) هغه زړه عبری ژبه راژوندی اوغنی کړه چی دوه زره(۲۰۰۰) کلنی دوړی پری پریوتلی وی او څوک پری په ورځنی عادی ژوند کی نه غږیدل. د ایلیزربن یهودا له ژبنی فعالیت نه وړاندی یهودی ژبه یوائې په دینی وعظونو اودعاګانو راچاپیره وه. هغه د یهودی هیواد په اکله خپل فکرونه په یهودی ژبه (عبري)[401] کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندی شوی وو چی د یهودانو دخپلواکۍ، ملی هیواد اوملی ژبې درې ګوټی (مثلث) یی جوړ کړی و. د روسیی اوترکیی جنګ(۱۸۷۷تر۱۸۷۸) اودبالکان دولسونو د خپلواکی جګړو په ایلیزر بن یهودا کی یهودی ملی شعور راپورته کړ(ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و). ایلیزربن یهودا په خپل یونامکمل ژوند لیک[402] کی چی دلومړئ نړیوالې جګړې په وروستیو کلونو(۱۹۱۷تر۱۹۱۸) کی یی په امریکه کی لیکلی وه، داسی کاږی چی د یهودي ملت جوړیدا په دوه ستنو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چې می د ملي بقا په اکله فکروکړ، هغومره پوه شوم چی یوه ژبه د ولس د یووالي لپاره څه کولی شي.» بن یهودا وایی چی هغومره چی یهودان د خپلې ژوندي ملت کیدا لپاره خپل «لرغوني هیواد»

[393] - Hebrew
[394] - Revitalization
[395] - Vernacularization
[396] - Leauge of Nations
[397] - mandate
[398] - " All ordinances, official notices and official forms of
[399] - Eliezer Ben- Yehudal
[400] - Father of modern Hebrew
[401] - Hebrew

[402] - unfinished autobiography

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د راستنیدا اړتیا لري، هغو مره دیته هم اړتیا لري چی د «خپلو پخوانیانو ژبې» ته راستانه شي، یانې د هغوي ژبه را ژوندی او اباده کړي[403]

ژبه د ایلیزربن یهودا لپاره دپاڅون وسیله وه او دتړون سمبول. ایلیزربن یهودا د هغه اصلی نوم نه وه، بلکې اصلی تولدی نوم یې ایلیزرییڅاک پرلمن[404] و. هغه غوره ګڼل چی(نګه) سوچه یهودی نوم ولری: بن یهودا یی[405] نوی نوم شو. بن یهودا په لیتوانیاکی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و(۱۸۵۸). روسی، جرمنی، فرانسوی اوعربی یی زده کړی وی. بن یهودا دری غټ عملیاتی پلانونه لرل: « لومړی، عبری ژبه په کورکی، دوهم، عبری ژبه په ښوونځی کی، اودریم، لغات، لغات، لغات».

لکه چی وینود بن یهودا نشنلیزم(ملی ګري) په ژبه ولاړه وه. نوموړی په دوه ویشت(۲۲) کلنی کی په زیږیږکال ۱۸۸۱کی له روسی نه فرانسی اوورپسی فلسطین ته کډه وکړه. هغه له خپلی میرمنی نه ژمنه اخیستلی وه چی زوزات به یی په – یهودی یانی عبری ژبه کی روزل کیږی. دیبورا[406] اصلاً په روسی ژبه غږیدله ، خود خپل میړه سره دکلکی ژمنی له مخی یی خپله ژبه یانی عبري[407] زده کړه

لومړی ځوی یی بن زاین بن یهودا[408] ونوماوه. بن زاین لومړی یهود وه چی دخپلی ژبی[409] په تغرلوی شوی و. په دی ډول بن یهودا اومیرمن یی دیبورا لومړئ یهودی کورنی وه چی په عبری ژبه ګړیدله

ایلیزربن یهودا په جیروزالم(القدس) کی دوه سازمانونه رامنځته کړل: (تخیات اسراییل)[410] د اسراییلو بیا ژوندی کیدل، او «سفابراور»[411] روغه ژبه یانی نګه اوروانه ژبه. په مهالیزوکی به بن یهودا ددخپلو لیکنو لپاره نوی لغات راویستل، ځکه چی پخوانئ عبری ژبی د نوې زمانې اړتیاوې اوواقعیتونه نشول منعکسولی. ایلیزربن یهودا یوه ژبنی ټولنه جوړه کړه، په دی نوم[412] (دعبری ژبی څانګه). موخه یی دا وه چی دعبری ژبی پرمختګ غښتلی او اداره

---

403 - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor... - just likeevery other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things withoutwhich the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.

404 - Eliezer Yitzhak perelman

405 - Ben - Yehuda

406 - Deborah

407 - Hebrew

408 - Ben – Zion Ben - Yehuda

409 - Hebrew

410 - Rebirth of Israel

411 - Clear Tongue

412 - Hegrew language council

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی. پخپله ایلیزربن یهودا دعبری ژبی دجرګی مشرو (دغه ټولنه دا سراییلو د دولت له جوړولو (۱۹۴۸) نه وروسته په (۱۹۵۳م) کی دعبری ژبی اکاډمی[413] ته جګه شوه). دعبری ژبه په جرګه کی به ایلیزربن یهودا په ورځ کی اتلس (۱۸) ګینټی لګیا وچی «دپخوانئ او اوسنئ عبري ژبی بشپړ سیند»[414] راوباسی.

څه کم سل (۱۰۰) کلونه وړاندی په (۱۹۱۰) کی یی د خپلو شپږو ټوکونو لومړی ټوک خپور کړ. دهغه له مړینی (۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکرشوی قاموس اووه لس (۱۷) ټوکونه دا یلیزربن یهودا د دوهمی میرمنی اود وهم ځوی ایهود[415] په زیارخپاره شول. په دغه سیند (قاموس) کی ټول لغتونه خوندی شوی دی چی د حضرت ابراهیم (ع) له زماې نه ترنوې زمانی پوری په عبری ژبه کی کارول شوی دی. ایلیزربن یهودا دلغتونو دراویستلو لپاره بیلا بیلې نسخی وڅیړلی اوله هغوی نه یی هغه لغات غوره کړل چی دنوي ورځني ژوند اودروانی ژبی لپاره ګټورو. هغه یوه اونیزه[416] راویستله. په هغې کی به یی خپل روڼ اندیز فکرونه خپرول اونوی لغاتونه به یی پکی معرفي کول. نوی لغتونه به یی په ډیرولیکنو کی تکرارول اوپه دی ډول به یی دخپلی خپرونې دلوستونکو په مغزو کی خوندی کول. ایلیزربن یهودا دنوې عبري ژبی لپاره سیفردیک تلفظ[417] غوره وګاڼه(سفردي هغه یهودان وو چی عموماً په هسپانیه، پرتګال، اوشمالی افریقه کی اوسیدل). په دی ډول ایلیزربن یهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطین کی د لویدیز په مټ نوی یهودي دولت دا سراییلو په نوم جوړ شوچی په خپله پخوانئ، خو د خپلې زمانې د اړتیاوو لپاره په ارته شوې او معیاري شوې عبري ژبه چلیږی.

له نن نه نوی (۹۰) کلونه وړاندی د زیبږکال (۱۹۱۸) په اوړی کی صیهونستانو[418] د برتانیی په توافق سره په جیروزالم (القدس) کی دیوې غونډی یوه برخه را ونیوله، اودنړیوال صیهونیستی سازمان مشرډاکټرخایم وایځمن پکی دعبري پوهنتون[419] د بنسټ ډبره کېښوده. جیمس ارتربلفور[420] چی دانجیل په ټغرلوی شوی و، دبرتانیې لومړی وزیر (۱۹۰۲تر۱۹۰۵) وچې بیا وروسته دلومړئ نړیوالې جګړې په مهال دبرتانیی دبهرنیو چارووزیر (۱۹۱۲تر۱۹۲۱) شو. بلفورچی د یهودانو د «ملي هیواد» پلوي و، فلسطین یی لومړی ځل په (۱۹۲۵) کی ولیداوپه القدس کی یی عبري پوهنتون پرانیست. دا سراییلو په اکله دزیاتو معلوماتو لپاره ولولی: زیرک یار، دنوی سیاست الجبره: دامریکې دامپراتوری لپاره فکرونه، ستراتیجی، پلانونه، عملیات، ډنډورې اوغولونې (۱۹۸۹تر۲۰۰۲)، خپرندوی: د پښتنی کولتوردودې اوپراختیاټولنه–جرمنی، چاپ ځای: ددانش خپرندوی ټولنه، پیښور، ۲۰۰۲،

---

[413] - Hebrew lanauge Academy
[414] - Complete Dicionary of Ancient and Modern
[415] - Ehud
[416] - Zvi
[417] - Sephardic
[418] - Zionists
[419] - Herbrew university
[420] - Balfour

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه ۴۲۲تر ۴۷۲.

دشلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې یانې داسراییل د دولت دجوړولو دکال(۱۹۴۸) پورې، عبري یوژبتیا دومره غښتلې شوې وه چې دفلسطین اتیا سلنو(۸۰٪) یهودانو دعبري ژبې دپوهیدلو ادعاکوله. دغه شان هلته څه دپاسه پنځوس سلنو(۵۰٪) یهودانو ادعاکوله چې عبري یې یوا ځینۍ ژبه وه. دغه شمیرنې ښیي چې دفلسطین یهودان په ځومره لنډه، پنځوس(۵۰) کلنه، موده کې له ګڼ ژبتیا[421] نه ایډیالوژیک یو ژبتیا[422]ته واوښتل. داسراییلو ددولت دجوړیدلو(می ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انګریزي عملاً دوهم مقام ته راټیټه شوه، خوپه عین حال کې دوهمه اغیزمنه ژبه پاتې شوه. په اسراییلو کې عربي ژبه هم رسمي ژبه پاتې شوه خو عملاً یې مقام له انګریزي ژبې نه ځټ ته شو. په بله وینا عبري[423] ژبه لومړۍ درجه رسمي ژبه شوه، انګریزي ژبه ته دوهم درجه مقام ورپه برخه شو، اوپه عربي ژبه باندې د دریمې درجې رسمي ژبې پیرزوینه وشوه.

په اسراییلو کې عبري ژبه په نږدې ټولو عامه(دولتی) اوشخصي فعالیتونو کې یوا ځینې برلاسې مقام ته جګه شوه: عبري[424] دحکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکری، روغتیا، راډیو، تلویژن.. اوکور ژبه شوه. له نورې نړۍ نه چې یهودي کډوالان اسراییلو ته راورسیدل، دعبري ژبې د زده کړې پروګرام به یې تعقیباوه چې په(۱۹۴۹) کې د الپان[425] په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون او حکومت سره د نوو کډوالانو تماس په هغوی زوروا چاوه چې زرترزره عبري ژبه زده کړي. دډاکټرۍ دعلمي درجې دلاسته راوړلو تحقیقي څیړنې[426] باید په عبري ژبه کې ولیکل شي. عرب اسراییلیان دلوړو پوهنو[427] لپاره مجبوردي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چې عبري ژبه په اسراییلو کې رسمي او کلکه شوه، هلته له(۱۹۹۰) کلو نوراهیسې څو ژبتیا[428] ته دمطلوبې موخې(هدف) په څیرپام وشو، بې له دې چې دعبري[429] ژبې برلاستیا زیانمنه شي. په دې ډول، هلته عربي ژبه اود یهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په یهودي برخه(سکټور) کې عبري دتدریس ژبه ده، او په عربي سکتورکې عربي دتدریس ژبه ده(په نږدې شل سلنو ۲۰٪ ښوونځیو کې). په عربي ښوونځیو کې باید عبري[430] د دوهمې ژبې په څیر زده شي، او په یهودی

---

[421] - Plurilingualism

[422] - Ideological monolingualism

[423] - Hebrew
[424] - Hebrew
[425] - ulplan
[426] - dissertations
[427] - higher education
[428] - Multilingualism
[429] - Hebrew
[430] - Hebrew

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځیو کی باید عربی ژبه خلورکاله تدریس شی. په بین المللی ژبو کی انگریزي لومړی مقام لری چی باید د لومړئ بهرنئ ژبې په خیرزده شي. وروسته فرانسوي ده. چی د انګریزي یا عربي په ځای یاددوهمی بهرنی ژبی په خیرتدریسیږی. د ژبی نوی سیاست نوي یهودي کډوال دیته هڅوی چی په مورنئ ژبه ورته تدریس ورکړل شي، او په عین حال کی په دې ټینګار شوی دی چی د ژبود زده کړی لپاره ځانګړي ښوونځي جوړشي. عملاً په یهودي ښوونځیوکی د عربي ژبې تدریس کړکیچو(مات ګوډ) دی. د عربي ژبې د تدریس لپاره د یهودي ښځونځیو نیمایی برخه په اقلي پروګرام[431] چلیږي.[432]

اسراییل چی د دولت په خیرپه(۱۹۴۸) کی په فلسطین کی رامنځته شو، په لومړیو پنځوس(۵۰) کلونوکی یی ژب سیاست «یواځې عبري» ته خدمت کاوه یانې یواځې په عبري ژبه[433] را چاپیرو. د دغه ژب سیاست په اوږدوکی د عبري ژبی هویتي او سمبولیک وظیفه غښتلې شوه. وروسته له دې چی عبري[434] د ملی هویتی چینی په خیرپخه، ارته اوبرلاسی شوه، اسراییلی دولت نورې ژبې لکه عربي، روسي، او ییدیش[435] د پوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهیم) دوسیلوپه خیرګټوري وګڼلې اوهغوی ته یې د[436] ملي ژبني ظرفیت په خیرپاملرنه وکړه. په بله وینا، کله چی اسراییلوخپله یهودي ژبه یانې عبري د خپل ملت د هویت د ساتنې لپاره غښتلې اوبرلاسې کړه، نو بیا یی ګڼ ژبتیاته په خپل سیاست کی ځای ورکړاوله دې اصل نه چی عبري ژبه«لومړی» ده د ژبني تنوع په خوا وخوځید« زماژبه ستاسې د ژبې په څنګ کې»[437]

(ت)- ژب پلان[438]

د ژبوتماسونه د یرغل اونیواک (اشغال)، د کډوالتیا، د نویوملتونورد جوړولو،...او تجارت له لارې له لارې منځته کیږی. یوه پوښتنه اهمیت لري: ژبــه کــوم مشــکلات لري؟

431 - minimum program
432 - " barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school." Berard spalsky at Bar-Ilan university, "Lanauge in Israel: Policy, Practice, and ideology", Georaetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.
433 - Hebrew – only approach
434 - Hebrew
435 - Yiddish
436 - national language capacity
437 - from " mylanguage first" to " my language alongside yours" ibid
438 - Language planning

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه سیاسي واحد کی د ګډې ژبی نشتوالی، دلیکلود نظام نشتوالی یاکموالی، د تخنیکی او علمی لغتونونشتوالی...د درسي کتابونونشتوالی یاکموالی. هرګڼ ژبي سیاسی واحد ته چی یوه یاځو ژبې پکی قوي وي اونورې پکی کمزورې وي، د ژبنیو مشکلاتو سیمه ویل کیږی. دغه ډول سیمه ژب پلان ته کلکه اړتیالري. ژب پلان په ملی سویه د ژبی د پرابلمونو(مشکلاتو) دحل کولو «منظمې پالنې»[439] ته ویل کیږی. په بله وینا ، ژب پلان په ملی سویه د ژبی د مشکلاتو منظم حکومتی فعالیت ته وایی(کارل ایرلند ګاډیلي د آیو بمګبوزې په حواله)[440] زه له دی اثرنه د ژب پلان په اکله غټې ټکی راخلم اولنډوم یی.

ژب پلان دوه برخی لري: لومړئ برخه یی د شان یامقام ژب پلان نومیږی[441] چی په ژب سیاست راڅرخی، لکه د ژبی توزیع یاویش په بیلابیلو قلمرونوکی(د ژبې رسمي مقام په حکومت کی، په تجارت، په زده کړه اوپوهنه کی، او دروغتیاپه چاروکی).

دوهمه برخه یی جسمي پلان[442] نومیږی چی د ژب سیاست په پلی کولو(اجرأ) راڅرخی. په جسمی پلان کی د ژبی جسمی شتون راځی، لکه ګرامر، املا ، سیندونو(قاموسونو) د درسی کتابونو....او دلیکلو یاخطی نظام تولید. په بله وینا ، د شان یامقام پلان ته رسمی پریکړې هم ویلی شو ، او جسمی پلان ته د رسمی پریکړی پلی کول ویلی شو چی د ژبی په مشخصو جسمي موادو راتاویږي. د یوې ژبې د مقام پلان ګټه نلري، خو داچی عملی شی یانی په جسمی پلان واوړي. بې له مقام پلان یا ژب سیاست یارسمي پریکړې نه، جسمي پلان ډیرلږ امکان لري چی ګټورشي

په یو هیواد کی د یوی ژبې د غښتلتیا (تقویې) لپاره مهمه ده چی څومره وګړي پرې غږیږي، په کومه کچه د ملي احساس اوملي تړون مرستندوی ده، اوپه ملي تاریخي ځانګړتیا(پیژاند) کی څومره رول لوبولی شي، یانی ولس ورته دخپل مال په سترګه کسي که د بل چامال یی ګڼي. ژب پلان لاندینیو سریزو فعالیتونوته اړتیالری:

۱ –غونډی(کنفرانسونه)

۲ـ ژب ټولنیزې سروې ګانې[443]

---

[439] - Organized pursuit

[440] - Karl Erland Gadelii, Language planning:
Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division(Education sector) of UNESCO

[441] - Status planning

[442] - Corpus planning

[443] - Socialinguistic surveys

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –ازمایښتي پروژې (پایلټ پراجېکټونه)[444]
۴ –حکومتی کمیسون
۵ –خپلواک کمیسون
۶ –د ژبی په اړوند کی دبین المللی کنفرانسونو پریکړې

دیوې ژبې دمقامي پلان کولو لپاره لاندیني ټولنیز قلمرونه ارزښت لري:
حکومت، پارلمان(ولسی جرګه اومشرانوجرګه) ، محکمې، اداره، دروغتیاچارې، دښوونې اوپوهنې وزارتونه، تجارت، او وګړیزې رسانې (ماس میډیا). په یوهیواد کی چی دوه یاځو رسمي ژبې مني، ډیرارت اودقیق ژب پلان ته اړتیاده. په ژب پلان کی د زده کړې اولوړوپوهنو قلمرو زښت ډیراهمیت لري، ځکه دلته دنوي اوراتلونکي نسل په زړه اوفکر کی د ملي تړون زړې کرل کیدلی شي. د زده کړو او لوړو پوهنوپه وزارتونو کی غښتې مفکورې په ورځني ژبني سلوک اوورځني متقابل احترام اوړي چی په خپل وارسره ملي تړون ته لاراواروي[445] هغه ژب پلان چی لاندیو حالتونوته ځواب ووایی، دبریالیتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات:
۱ –دوګړوشمیر
۲ –داکثریت(له نیمایي نه زیات ویونکو) ژبه
۳ –داقلیت ژبه
ب: د ژبی قانوني مقام:
۱ –رسمي ژبې
۲ –نورې ژبې چی مقام یی ټاکل شوی وي
۳ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی(د اساسی قانون ماده یامادې، د ژبو قانون، د محکمې پریکړه/پریکړې).
پ: په قانون سا زی کی د ژبو استعمال:
۱ –د ژبو استعمال په پارلمان کی(وینا ، لیکنه)

---

[444] - Pilot projects
[445] - "Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – د قوانینو په لیکلو کی د ژبو استعمال

۳ – د قانون په اعلامولو کی د ژبو استعمال

۴ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی.

ت: په قضایی نظام کی د ژبو استعمال:

۱ – مجاز ژبی

۲ – هغه ژبی چی معمولاً استعمالیږي

۳ – د قضاوت (پریکړې) ژبې

۴ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ټ: په اداره کی د ژبو استعمال:

۱ – د اجرایې ژبې

۲ – ولایتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرایې د رسمي مکتوبونو ژبې

۳ – بهرنیو هیوادونو ته د مرکزی حکومت د رسمي مکتوبونو ژبې

۴ – هغه ژبې چی په ایالتي او محلي ادارو کې استعمالیږي

۵ – د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبې

۶ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ث: د زده کړی او پوهنې ژبې

۱ – د وړکتون او روزنتون ژبې

۲ – د ښوونځي ژبې (لومړنی، دوهمی، لیسه)[446]

۳ – د لوړو زده کړو (پوهنتونو ژبې)

۴ – د غټانو لپاره د لیک لوست د کورسونو ژبې

۵ – هغه ژبې چی په ښوونځي (لومړنی، دوهمی او لیسه کی) او پوهنځي کی زده کیږي باید وښودل شي چی په کومه موضوع کی حتمي دي که اختیاري.

۶ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ج: په تجارت کی د ژبو استعمال:

۱ – هغه ژبې چی په تجارتي اعلانو کی کارول کیږي

۲ – هغه ژبې چی په اداري اطلاعیو یا اعلامیو کی کارول کیږی

---

[446] - په کوم ټولگی او په کوم مضمون کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – هغه ژبې چې د اموالو په نومونې[447] کې کارول کیږي
۴ – هغه ژبې چې د مقرراتو او د زده کړې لارښود و نه پرې لیکل شوې وي[448]
۵ – هغـــــه ژبې چې په تجارتي چاپ پاڼو[449] کې کارول کیږي
۶ – هغــــه متن چې د ژبو استعـمال تاکي

چ: په مطبوعاتو کې د ژبو استعمال:
۱ – هغه ژبې چې په چاپي خپرونو کې کارول کیږي (د غټو مهالیزو د نوموونو لیست باید مل شي او په هغه کې وښودل شي چې څوځلې او په څو مره شمیر خپریږي.)
۲ – هغه ژبې چې په راډیو کې کارول کیږي (په اونۍ کې څو ګینټې)
۳ – هغه ژبې چې په تلویزیون کې کارول کیږي (هره اونۍ کې څو ګینټې)
۴ – هغه متن چې د ژبو استعمال تاکي
ح: رسمي ژبې په عمل کې
۱ – کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟
۲ – عملاً کومې ژبې په کومو کچو (څو سلنې٪) رسمي ژبې دي؟

---

[447] - Labelling
[448] - Policy and instruction manual
[449] - Printed matter

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــــــــنډيـز

انسان يوا ځنی ژوی دی چی د وينا پيرزوينه پرې شوېده. کـه له يوې خوا ژبه لوښی(وسيله) ده د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهيم) لپاره، نو له بلې خوا ژبه تړون دی او غوټه[450] ده د پيژاند(هويت) لپاره.

هغه ولس چی خپل دولت يې نه وي جوړ کړی، رسمي ژبه نلري خو ملي ژبه لري. عموماً ملی ژبه دولتونه زيږوي، او دولتونه رسمي ژبه ټاکي. داچې ژبه ولاړه نه ده، معياري کولو ته يی اړتيا ده. د ژبی په معياري کولو کی دواړه دولت او شخصی سکتور رول لوبوي. د ژبی د معياری کولو موخه دا ده چی ژبه عمومی شی، يانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. خو مسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دي. ګڼ ژبتيا ارت او دقيق ژب پلان ته اړتيا لری. کـه دوه ژبې يا ډيرې ژبې رسمي وي، بايد ټولې روغې زده شي او بايد د زده کړې کچه(اندازه) يې دلوړو زده کړو او پوهنتوني تحصيلاتو لپاره اهميت ولري

د ژب پلان موخه دا ده چی خلکو ته د خپلې ژبې د کارولو امکان برابر کړي او ګڼ ژبتيا تشويق کړي. يوا ځې قانوني احکام نشي کولی چی يوه اقليتي يا کمزوري ژبه وساتي او غښتلې يې کړي، بلکې په ژب ساتنه او ژب پرمختيا کی نور عوامل هم کواند رول لوبوي. بيلګې يې دا دي: د ژبی دوېونکو شمير، په يوه ټرلی سيمه کی د هغوی تيتوالی، د خپلی ژبی سره د هغوی مينه، د هغوی اقتصادی وزن، د هغوی سياسی تنظيم، د هغوی د ژبی اتبار، يانې د ژبې سره مثبت پيوندلکه دولتمندي، کارمندي، تعليم،...او داصالت احساس. د يوې محرومې شوې او غفلت زپلې ژبې په ژوندي کولو او پرمختياکې څلور پړيکړې روغ رول لوبولی شي:

- يو دا چې په ژب سياست کې يې مناسب حق په برخه شي
- دوهم دا چې ژب سياست پلی شي
- دريم دا چې د هغې لپاره ټولنيزه اړتيا خلقه شي
- څلورم دا چې ملي تړون او غبرګون ته لاراوار ه شي. يانې په ټولو ټولنيزو قلمرونو کې(اجراييه، قضاييه، قانونيه، معارف، تجارت...او مطبوعاتو کې) په دې بسنه ونشي چې«يا زما ژبه يا ستا ژبه»، بلکې پرځای يې د تړون او غبرګون د ريغ پياوړی شي: «دواړه زما ژبه او ستا ژبه»[451]

په ژب پلان کې درې ټکی کوټلی رول لوبوي:

[450] - Tie

[451] - " It is not a question of either **A** or **B** but of both **A** and **B**."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – هغه ژبه چې پلان يې جوړيږي، بايد رسمي مقام يې منل شوی وي.
۲ – محرومه شوې او غفلت وهلې ژبه بايد له ښوونځي نه تر پوهنځي پورې د تدريس ژبه وي ، او څوک چې يې برې ليک ونلري او ليکل، لوستل او ويناپرې نشي کولی، بايد لوړ رتبه دولتي او علمي مقامونه ورته ونه سپارل شي.
دلته بايد دواړه ملي کفايت او مسلکي کفايت ديو بل سره څنګ په څنګ غبرګ روان شي. پښتانه بايد (د پښتو عمل جرګه)[452] جوړه کړي چې مايې په ۱۹۹۷کال کې او بيا په کال ۲۰۰۰کې وړانديز کړی و. د دغې جرګې يوه موخه بايد دا وي چې د پښتو لغتونو بريښنايي زبانک[453] راوباسي. په دغه اکله ډاکټر نبی مصداق هم دوې مياشتې وړاندې څه ناڅه ورته اوګټوروړانديزکړی دی(ايينه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸، دلوه ۱۳۸۶، مخ ۷۷). د دغه کار لپاره دې د سريزوچاروکميټه[454] جوړه شي او د مثال په ډول لاندينې اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زيب نياز، پوهاند محمد همايون هما، ډاکټر راج ولي شاه خټک،ډاکټر اکبراکبر، ډاکټر ببرې ګل وزير، ډاکټر محمد اکبرورډګ، ډاکټره ثرياخادم، منلی عبد الباري جهاني، منلی پلوال، منلی شپون، منلی عبد الله بختانی خدمتګار، منلی ننګ يوسفزی، پوهندويه کبرا مظهري، منلی سيدصابر شاه صابر، منلې بارکزۍ، منلی حدادفرهاد، منلی وطنپال دياني، منلی حبيب الله رفيع، پوهندوی اسماعيل يون، منلی زرين انځور، منلی محمد معصوم هوتک، ډاکټر نبی مصداق، ډاکټر عثمان روستا ترهکي، پوهاند مجاور احمد زيار، پوهاند ګل جانان ظريف، پوهاند سرزمين کيمور، پوهاند محمد حسن کاکړ، ډاکټر عبد القيوم کوچی، ډاکټر عبد القيوم مومند، منلی محمد اصف صميم، ډاکټر بسم الله امير، منلی غلام محی الدين زرملوال، منلی غلام محمد زرملوال، منلی ننګيال، منلی محمد اصف وردک...(او نوري خوينديورونه). د تماس مزي دې د ډاکترنبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کې د شاهي دورې په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳المريز= اکتوبر ۱۹۶۴م) راغلي وو چې د افغانستان د نورو ژبو له منځ نه«پښتو او دري رسمي ژبې» دي. (دريمه ماده). د همدغه اساسی قانون په پنځه دېرشمه ماده کې پښتو ملي ژبه ګڼل شوې وه او دولت موظف شوی و چې د هغې د پالنې، پرمختيا او زيات استعمال لپاره «اغيزمن» پروګرام راوباسي او عملي يې کړي. له دې نه يوکال وروسته(تله ۱۳۴۴ياني اکتوبر ۱۹۶۵) پارلمان ته د هغه مهال لومړي وزير ډاکټر محمد يوسف ورغی. د حامد کرزي پلار عبد الاحد کرزي چې د ولسي جرګې غړی و په ډاکټر يوسف نيوکه وکړه چې ولې يې د اساسي قانون د پنځه ديرشمې مادې سره د ملي ژبې پښتو د پرمختيا او ترويج لپاره پروګرام نه وجوړ کړی. ډاکټر محمد يوسف ورغبرګه کړه چې د ژبو قانون به جوړکړي او پارلمان ته به يې وليږي

---

[452] - Pashto action council
[453] - Pashto terminological databases
[454] - Task force

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۱ زيييز په اکتوبر کې د امريکې په مشرۍ د لويديزې امپرياليستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان يرغل وکړ او خپله وحشي تنده يې د ټول(لر او بر) پښتون په وينه ، ژبه او سياسي کلتور ماته کړه.د امريکې مرکزي استخبارات(سي.آې.أئ) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زيييز(۱۳۷۰ لمريز) پورې ، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړيو پنځوس سلنې(۵۰٪)جوړولولې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شوې ده.خو يو کال وروسته ،د سي آې أئ په ذکر شوي کتاب کې(۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمير آته دېرش سلنې(۳۸٪)او د پښتو ژبې برخه يې پنځه دېرش سلنې(۳۵٪)معرفي کړل.له دېنه دوه مياشتې وړاندې(اپريل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱)شمالي ټلوالې په کابل کې سرک الطوايفي پيل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهيسې امريکې د روسيې، ايران او پاکستان د خوښۍ لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل،او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې يې د ډيورنډ ليکې وويستلې. او س پوښتنه داده چې جلالت چپن حامد کرزی به د خپل پلارپوښتنې ته(چې له صدر اعظم ډاکټر محمد يوسف نه يې کړې وه) څه ډول ځواب ووايي؟ !ـ

زرڅېړۍ ،کليفورنيا ، امريکا

اپريل ۸ ، ۲۰۰۸=۲۰وری ۱۳۷۸

ډاکټر زيرکيار

۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

«په اردو یې ګټم او په پښتو یې خټم»: د ژبې سیاسي اقتصاد

پورتنی سرلیک می له کومه کړ؟ پوهاند محمد همایون هما په پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبی تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یی راته په ټلیفون کی (۲۰۰۱م) د پښتو د وضعی په اکله خپل احساس په پورتنی سرلیک کی څرګند کړ. د پوهاند هما په دغه کوټلی جمله کی د پښتو ژبی سیاسی اقتصاد ځلیږي چی په دې لیکنه کی به پرې د پښتونخوا په مثال وګړیږم

انګریزانو نږدی ۲۱ کلونه وړاندی د ۱۹۴۷ زیږیز کال په اوړی کی ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» وویشه او په دی ډول یی دواړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاو لری. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چی دوه الفونه یکی افغانستان او افغانیه (صوبه سرحد) تمثیلوی. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لوید لی و. انګریزانو د پاکستان په نوم دولت د یوه جبهیی دولت په څیر را وتوږه چی د کمونیزم نفوذ ته پاټک واچوی.
الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کی لیکی چی برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چی «د مسلمانانو لپاره یی یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چی که محمد علی جناح ته «د پاکستان د پلار په سترګه کتل کیږی، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري.»[455]
د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ (۱۹۰۵ تر ۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵ تر ۱۹۵۸) په مشری د جګ پوړه مسلمانانو یوې ډلګۍ د هند د ویسرا سردار مینټو سره وکتل. (۱/اکتوبر/۱۹۰۲). له دینه درې میاشتی وروسته (۳۰ د سمبر ۱۹۰۲) د نواب وقار الملک په مشری د مسلم لیګ ګوند جوړ شو، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو.
د انګریزو اکمنانو دغی سیاسی جادوګری ته پخپله یو انګریز «د تاریخ معجزه» وویله، او ملي شاعر محمد امین ملنګ جان (۱۹۰۸ تر ۱۹۵۷م، ۱۲۸۷ تر ۱۳۳۲ المریز) ورته په خپل شعر کی «د مکر ګوډی» وواېه. ولولی: زیرک یار (راویستونکی)، ملنګ جان د بی درباره ملی ژبی ملی شعر، کب ۱۳۷۳ المریز، فبروری ۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹.
په دی ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکر ګوډي» په راتوږلو سره د پښتنو دا حق چی خپل برخه لیک په خپله وټاکی، غصب شو.
مخکی له برتانوی هند نه، په هند کی مغلی واکمنی چی په اردو او فارسی ژبو چلید له، د الیګر د خوځښت لپاره هویتی چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کی اردو ژبی غښتلی مقام لاره، او دغه مقام یی د خپل راتلونکی مغل ډوله سیاسی نظام لپاره مناسب ګاڼه. همزمان د برتانوی هند په اوتارپرادیش او بیهار سیمو کی د هند یانو د ژبنی

---

[455] - Winston Churchil " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanzelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي کړي (لنګویچ نیشنلیزم) احساس راوټوکیده چې په مغلی هند کې داردو ژبې د امتیاز سره په ټکر کې شو. د هند ژبنیو ملي ګرانو غوښتل چې په هند کې د مغلي اردو امتیاز پای ته ورسوي، او پرځای یې خپله هندي غښتلی کړي چې په «دیوانګری» پټې (الفبا) او له سانسکریټ نه په راوتلو الفاظو به ودانه وي. په دې هندی – ژبنی خوځښت کې دا احساس هم غلی شوی و چې هند دې د هندیانو لپاره وي. دغه احساس د مسلم لیګ مفکران دې ته لاز یات وهڅول چې اردو ژبې ته دغتې هویتي چیني یانې «د مسلمانانو د ژبې» په سترګه وکسي (لنګویچ اف مسلیمز). که د مسلم لیګ د مشرانو لپاره داردو ژبې ملي کولو «دیني اهمیت» (ریلیجس زیګنیفیکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهمیت ته د هند د ویش نورو پلویانو (ختیزو بنګالیانو) سرنه ټیټاوه. هغه مهال ختیز بنګالیان په ټول پاکستان کې ډیرکیان وو (۵۶٪). [456]

داچې پاکستان د بنګالیانو لپاره «څه مفهوم لاره» ، الیسا ایریس په یو لمن لیک (فوټ نوټ) کې سپارښتنه کوي چې دفیلیپ اولډینبورګ لیکنه ولولو: [457]

دغه سپارښتنه موږ ته په ګوته کوي چې د ژبې مسلې په دې کې یوغټ رول ولوباوه چې ختیزپاکستان (ختیز بنګال) له پاکستان نه په ۱۹۷۱ زیږیز کال کې جلاشي. په
پاکستان کې د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن لیکي چې د بنګالي ژبې خوځښت (۱۹۴۸ تر ۱۹۵۲) په ختیز پاکستان کې د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله. [458]

د مسلم لیګ مشرانو اردو ژبه چې د ډیرکوچنی اقلیت یانې او وه اعشاریه دری سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملي اسلامی ژبې په څیر په پاتې ټول ولس وروتپله (مهاجر هغه څوک وو چې له هیند نه پاکستان ته کډوال شوي وو او په غټه کچه په کراچۍ او حیدراباد کې میشت شوي دي).

الیسا ایریس لیکي چې د ژبنی پیژاند (هویت) په سرکړکیچونه «ځانله» د ژبې په موضوع نه را څرخي، بلکه د دغو کړکیچنو سره هغه مبارزې هم غبرګیږي چې قدرت په رسید لو را چاپیره وي. په اوسنی پاکستان کې د قوم له مخې جګ پوړه دولتی – اداری مقامونه په دې ډول اټکل شوی دی: پنجابیان (تقریبا ۴۹٪)، پښتانه (نژدې ۸

---

456 - " According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan`s population counted Bengali as their mother tongue." Alyssa Ayres, " The politics of language policy in Pakistan", in Michael E. Brown and Sumit Ganguly(eds.), Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.

457 - Philip Oldenburg, " < A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971", Journal of Asian studies, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.

458 - " The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971." Tariq Rahman, "language, power and ideology", JSTOR : Economic and political weekly, Vol. 37, No.44(Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٪) ،مهاجر(۳۰ عشاریه٪۲۹) ، سیندي(دوه نیم ٪) ، بلوڅ(صفر عشاریه٪۲۵) ، بنګالی(نهه عشاریه ٪۳۵) :[459]
دپاکستان دخپلواکۍ له اعلان(۱۴اګست۱۹۴۷) نه څه کم دوه میاشتی وروسته، محمدعلی جناح د «شمال لویدیزسرحدی صوبې» ایالتی اسامبلی شنډه کړه –ددی لپاره چی دپښتنود زیاتی خودمختارۍ غوښتنی ته پاټک واچوی. دلته یوځل بیاوینو چی د ژبې هویتی رول اهمیت لری ! په دی اړه الیسا ایریس داسی کاږی:[460]
د ۱۹۵۲ په جنوری کی چی په ختیزبنګال کی اردو رسمی ژبه اعلان شوه ، سمدلاسه یې دپوهیدونکو(محصلینو) مخالفت او مظاهره راوپارول. له دې امله دشپې قیودات وضع شول. دهمدغه کال دفبروری په ۲۱ نیټه چی پوهیدونکود پولیسوله امرنه سروغړاوه ، دپولیسوله خوا په ډزوکی څلورپوهیدونکي ووژل شول. دغه ورځ په بنګلادیش (په پخوانی ختیزبنګال=پخواني ختیز پاکستان) کی «د ژبې ورځ» په څیرنمانځل کیږی.[461]
ختیزبنګال چی په ۱۹۷۱ کی خپلواک بنګلادیش(دبنګالینو هیواد) شو ، پخوانی لویدیزپاکستان په اوسنی پاکستان واوښت. دپاکستان په پایتخت اسلام ابادکی د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن د ملي او رسمي ژبې په اړه داسی نظر لری: دپاکستان په بین المللی الوتنوکی اعلان سربیره په اردو ژبه، په انګریزی ژبه هم کیږی. په سړکونوکی دتجارتځایونو لوحی په انګریزی او اردوژبو لیکل کیږی. دی وایې چی اردو دپاکستان ملی ژبه ده، او انګریزی یې رسمی.
دپاکستان دلیکلی اساسی قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳) په ۲۵۱ ماده کی هم په څرګندو الفاظو راغلی دی چی اردو یې «ملی ژبه» ده او انګریزی یې «درسمی هدفونو» لپاره کارول کیږی(یانی: انګریزی رسمی ژبه ده).[462]
دپاکستان اووه نوی سلنی(٪۹۷) وګړي مسلمانان دي چی په ۷۲ ژبو غږیږی. اردو په ښارونوکی دغښتې راشې درشې ژبه ده، او انګریزی په پاکستان کی د سروالي پټې(ایلیټ) درسمي او غیر رسمي راشې درشې ژبه ده. په رسمی راشه درشه(کمونیکشن) کی شخصی خبری اتری، تفریحی موضوعګانی، لوستل او سفرکول شمیرل کیږی. انګریزی ژبه دپخواپه کچه(دانګریزانو دپیرپه کچه) ، نن ډیرزیات چلن لری:[463]

---

459 - Punjabi (48.89%), Pashtuns(8.12%), Mahjir(30.29%), Sindhi(2.50%), Baluchi(0.25%), Bangali(9.35%).
460 - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools.(p.57)

461 - "This event has been memoralized in Bangaladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).
462 -Article 251
"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements sha"be made for its being used for official and other purposes…"
"2. Subject to clausel, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."
463 - " It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, " The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند طارق رحمن په پښتو نخواکی «پښتو ژبه او هویت سازي» په مشخص ډول د څېړنې لاندې نیولې دی:[464]
مخکې له دې چې د دې لیکنې د مهمو ټکو سره لوستونکې اشنا کړم، د پاکستان د اساسي قانون(۱۰اپریل ۱۹۷۳)
د۲۵۱ مادی د ریم بند ته د هغوی پام راګرځوم: «بې له دې چې د ملي ژبې موقف ته زیان ورسیږي، ایالتي اسمبلي
(جرګه) اجازه لري چې سربیره په ملي ژبه د قانون له لارې د یوې ایالتي ژبې د تدریس، غښتلتیا او کارولو لپاره
اقدامونه وټاکي»:[465]
د اسې بریښي چې د ۱۹۷۳ اساسي قانون به له هغې ژبنۍ ویرې نه الهام اخیستلی وي چې په ۱۹۷۱ کې یې په
ختیز بنګال کې د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله
ماد پاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسي قانون د۲۵۱ مادې د ریم بند د پوهاند طارق رحمن د پورتنې لیکنې تلې ته وا چاوه:
سره له قانوني اجازې او وعدې، پښتو په پاکستان کې د قدرت په قلمرو (اداره، عسکرې، قضایي، تجارت،
تحصیلات، تعلیمات، او تحقیقات = ریسرچ) کې د دې وس ونه مېند چې پاچې واخلي. د مغلوله برکته اردو چې
ډېر کوچنی اقلیت(او وه عشاریه ۳٪) ژبه وه هم ملي شوه او هم اسلامي.
د پښتو ژبې د خوځښت لاربښود د خدایي خدمتګار سازمان وچې غړو یې ځانونه د لیکنو ، شعرونو ، غونډو ،
ډرامونو ، ښوونځیو او خپرونو له لارې د خپل قوم او ژبې خدمت ته چمتو کړي وو. په ۱۹۲۸م کې یې د «پښتون» په نوم
مجله راوویستله. د غه مجله د «انجمن اصلاح الافاغنه»(۱۹۲۱م) د ترجمان په څېر پیل شوه. د باچاخان (فخر افغان)
د مشرځوی عبدالغني غني لومړی شعر به په پرله پسې ډول د پښتون مجلې په تندي خپریده:
چې خازې شنې مې په قبروي ولاړې که غلام مړشوم راځئ توکئ پرې لاړې
چې په خپلو وینو نه یم لمبید لې موږې ماپسې په کوم مخ به بیا زاړې
د ۱۹۴۲ په اپریل کې عبدالغنی غنی د «زلمی پښتون» په نوم یو تنظیم جوړ کړ. د باچاخان خورزی پوهاند جهان زیب
نیازلیکي چې د دغه تنظیم د جوړولو «هدف د شیرشاه سوري او احمد شاه ابدالي په تګ لاره د عمل تابیا کول وه.»
په بنوکې د لویې جرګې پریکړه (۲۱جون ۱۹۴۷) په پښتو ولیکل شوه. په دغه پریکړه کې کوټلي سیاسي مطالب
خوندي شوي وو. د دغه حقوقي او تاریخي سند د اصل د کوپۍ (فکسیمیلي) لپاره ولولئ دا لمن لیک:[466]

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

464 - Tariq Rahman, " Pashtu language and identity – formation in Pakistan," Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

465 - " without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language." (Article 251,3)

466 - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته به را وګرځم د پوهاند طارق رحمن څیړنې ته: دی لیکي چې په «پاکستان کې پښتو دولتي(رسمي) ژبه نه ده. او په شمال غربي سرحدي صوبه کې هم ډېر کوچنی رول لوبوي.» که څه هم پاکستان په ګڼ ژبتوب(مالتي لینګوالیزم) سترګې نه پټوي په د۱۹۷۱ م په وګړشمیرنه کې د ژبې په اکله پوښتنه «نه وه خوندي شوې».[467]

پاکستان کې د حاکمې طبقې(«سالاریت») جګ پاړکي انګریزي استعمالوي، او د دې لپاره چې لږه پر مختللې صوبايي(ایالتي) حاکمه طبقه («پروونیشل «سالاریت») په خپله ولکه کې وساتي، د حکومت له لارې اردو ژبه نیغه نیغه کوي. هغه ازاد ښوونځي(ازاد سکولز) چې باچاخان جوړ کړي وو، په پښتو چلیدل. د باچاخان مشرځوی او د پښتو ژبې وتلی فیلسوف شاعر عبدالغني غني وايي[468] چې هلته د پیل کوونکو شاګردانو لپاره د تدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچاخان هم د ملت کیدنې لپاره د ژبې په اهمیت پوهیده.

عبدالغفورخان په(سیدو) کې په ۱۸۵۴ کې لومړی ضد امپریالستي اخبار د اسلام په نوم راوویست چې په پټه به چاپیده او ویشل کیده. په دې اخبار کې به د امپریالیزم په ضد، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دې چینه حواله ورکوي: سلطان صابر، پشتو صحافت(په اردو ژبه کې)...[469]

یوه څوارلس ورځنۍ مهالیزه هم د «انګار» په نوم خپریدله چې زیاته برخه به یې پښتو او لږه برخه به یې په اردوژبه کې وه. چلونکې یې خدايي خدمتګار امیرنواز خان جالیه و(د سلطان صابر ذکرشوی اثرچې په پورتني ۴۷۰ لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ۱۸۹). طارق رحمن لیکي چې په ټولو کې اغیزمن ارګان د «پښتون» خپرونه وه چې د پښتو ژبې لپاره د ژب پلان په موضوع یې ټینګار کاوه. د لته به په پښتو ژبه د پښتون قوم د هویت د غښتلې کیدلو لپاره ټینګار کیده، او دغه شان پښتنو او ادارو ته به یې سپارښتنه کوله چې پښتو دې په رسمي او غیری رسمي ساحو کې وکاروي. باچاخان د پښتون مجلې په دوه ګڼو کې (اګست او سپتمبر ۱۹۲۹م) د انګریزانو په تعلیمي نظام نیوکه کړې وه چې خلک «اجنبي» کوي او خپل حاکمیت «دایمي» کوي. دغه شان د باچاخان غوښتنه دا وه چې پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړو کې د «تدریس» وسیله وي[470]

دغه شان یو بل چا هم وړاندیز کړی و چې هرڅوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوې وه چې یوه «پښتو اکیډیمي» دې جوړه کړي او هرکال دې ورته څلویښت زره روپۍ لګښت حواله کړي. دغه شان غیری پښتون خلک هم د پښتو زده کړې ته رابلل شوي وو، «خاصتاً که هغوی غواړي چې شمال غربي سرحدي

---

[467] - " ..... the census of 1971

[468] - دغنی خان سره دطارق رحمن مرکه په اتمانزوکی(۲ / نومبر/ ۱۹۹۳)

[469] - Sultan Sabir, " Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paehli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua(Urdu: A collection of papers on the first linquistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshewar: Pashto Academy, 1986), p.186.

[470] - According to Tariq Rahman, pashtun magazine " gaineal widest popularity .... Badshah Khan criticized the Britsh school system for "alienating" the people and :perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479(NDC)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوبه کی کاروکړي.» پوهاند رحمن په دی چینه حواله ورکوی.[471]
ډاکټرخان صاحب(دباچاخان مشرورور) هم غوښتل چې پښتون ماشومان دی په پښتو زده کړه وکړي(د رای بهادر ایشارداس او رای بهادر مهرچند خاننا ویناګانې، د صوبې د قانون سازی اسمبلی بحثونه[472]
په ۱۹۳۸م کی دډاکټرخانصاحب حکومت په دی بریالی شوچې دپښتنی سیمو په ښوونځیو کی لمړنۍ زده کړې(پرایمري ایجوکیشن) په پښتو شی.[473]
خو عملاً دغسی ونشول. یانی پښتو تدریس ژبه نشوه، بلکې پښتو به دیو مضمون په حیث ښودل کیدله.
پوهاند رحمن په لاندی چینه حواله ورکړی ده[474]
زما په اند ،انګریزانو غوښتل چې پښتو ژبه دې دپښتو دپیژاند(هویت) په غښتلی کولو کی رول ولوبوي.
ښکیلاکګرحکومت په ۱۹۰۱ کی په پښتونخوا بې خونده نوم (شمال غربی سرحدی صوبه) وروتاپه چې د اصلي هیواد افغانستان سره یی دخپلوی، اوورورولی، مزي غوځ کړي او دبې هویتی، په سیند یی لاهو کړي. ولې به ښکیلاک ګره برتانیه دومره لیونی شی چی دپښتو ژبی دپرمختګ په واسطه دې دپښتنو هویت تأمین کړي.
پښتو خولاځه کوئ چې انګریزانو فارسي ژبه هم په قضایی محکمو کی نشوه زغملی –ښایی په دې دلیل چې دافغانستان دربار خیلو پښتنو خپل دربار په فارسی چلاوه؟ ښکیلاک ګروانګریزانو پښتو ژبه یواځې په غیر مهمو ، دطارق رحمن په وینا په «څنګونو ساحو کی» زغملی شوه چې«تمثیلی ارزښت» یی لاره. «نه به د قانون سازې اسمبلۍ قوانین په پښتو کی چاپیدل» اونه به یې دهغې هغو غړوته « دپښتو اجازه ورکوله چې په انګریزی پوهیدل »
دسوات میاګل عبدالودود چې دیوسفزو مشرو ، په ۱۹۲۶ کی دانګریزانولخوا دوالي په حیث په رسمیت وپیژندل شو. هغه دپښتو لپاره دپام وړژب سیاست غوره کړ:
۱ – پښتو یی په سوات کی رسمی حکومتی ژبه اعلان کړه. خاصی فورمی او لیسنونه یی په پښتو چاپ کړل چې په دفترونو او محکمو کی به استعمالیدل.
۲ – ولس او مامورین باید ساده لیکلی ژبه په خپله ورځنۍ وظیفه کی وکاروي، او په لنډ ډول دې خپل اصلي تکي معرفي کړي.
۳ – د سوات دوالی عبدالودود په هڅه یو څو کتابونه دبیلابیلو ژبو نه په پښتو وژباړل شول. خو د نورصوبه سرحد په شان، په سوات کی هم دتدریس ژبه اردو او انګریزي پاتی شوې.
په ۱۹۴۷ کی د مسلم لیګ ګوند مشرانو غوښتل چې په پښتونخواکی دی ریفرنډم په پاکستان او هندوستان وشي.

---

[471] - M. Mosharaf Babar, " Zamung Jaba o Mung" (Pashto: We and our language), Pakhtun)1 Nov. 1945) pp. 17 - 18
[472] - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman
[473] D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle(Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.
[474] - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 – 41(Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې په ضد ، باچا خان غوښتل چې دغه ریفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن د باچاخان په کتاب («مای لایف انډ سټرګل» ، نویږډیلی ، ۱۹۶۹ ، مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.

نصرالله خان نصرد «ادبي ټولي» منشی وچی په زییز ۱۹۴۳ کی جوړشوی و. دی په دې کې لګیا وچی پښتو دې دژوند په ټولو ساحوکی عملي شي. نصرالله خان نصر «دپښتو شهید» نوم ګټلی دی (مارټراف پښتو) له جنوبی وزیرستان نه د سیاسی ایجنټ له خوا دصوبه سرحد د حکومت مشر سکرټری ته لیک ، ۱۹جنوری ۱۹۵۰ ، ډی او نمبر۱۲/ایس۸ / ۴۹ ، نیشنل ډاکیومنټیشن سنټر – دپوهاند رحمن په حواله

په ۱۹۵۰ کی دصوبه سرحد قانون سازي اسمبلۍ چی دعبد القیوم خان مسلم لیګ ډله پکی برلاسی وه ، په محکموکی دانګریزی ژبی په ځای داردو ژبی داستعمال وړاندیزوکړ. خواردوژبه په لومړیو (ټیټو) محکموکی کاریدله ، اولوړې محکمې د پخوا په شان په انګریزی ژبه چلیدلې. دپوهنی وزیرمیاجعفرشاه کاکاخیل په اسمبلۍ کی داسی دریځ ونیو: دپښتني سیموپه ټولولومړنیو او منځنیو ښوونځیوکی او په پوهنتون کی دې دپښتو مضمون درس ورکول کیږي.

خو واقعیت دا وچی پښتو ژبه دمعتبروښوونځیو انګړته نشوه ورننوتلی:[475]

دغه شان په حکومتی ښوونځیوکی چی پښتو پکی په لومړی او دوهم ټولګی کی د تدریس ژبه وه او تر پنځم ټولګی پوری حتمی مضمون و ، پښتو پکی «سمه نه ښودل کیدله» (ډیډ ناټ ټیچ پښتو ویل). کله به د ښوونکوکمښت و او کله به زده کوونکي دېته نه تشویقیدل چی په خپله خوښه دپښتو مضمون په لوړو ټولګیوکی (شپږم تر لسم) تعقیب کړي.

لیکوال پوهاند طارق رحمن کاږی چی پښتو د تدریس دوسیلې (میډیم اف اینسټرکشن) په څیر حتی په لومړیو ښوونځیوکی (۱-۴ ټولګیو) هم د ۱۹۸۴ کال پوری نه وه استعمال شوی. داهغه وخت چی دشوروي فوځونو په ضد دافغانانو دجهاد چیغه توده وه او په میلیونونو افغانان پښتونخواته کډوال شوي وو. که دپښتو وضعې ته په پاکستان کی کلک پام وکړو ، دې پایلې ته به ورسیږو چی دپښتو مشکل د ژبې په سیاسي اقتصاد کی پروت دی: دا واقعیت چی کارپه انګریزي او اردو ژبو کی میندل کیږي ، کورنۍ ولې دخپلو ماشومانو او ځوانانو وخت په پښتو ضایع کړي. په بله وینا ، په پښتو کی زده کړه او دپښتو زده کړه د قدرت او اقتصاد قلمروته نشي ورننوتلی او مولده او ګټوره وظیفه نه لري. په پاکستان کی دپښتو ژبی د پرمختګ هڅو سینګاری (کاسمیټک) جنبه لرله ، نه واقعی وظیفوی. دپوهاند طارق رحمن په وینا:[476]

ډاکټر طارق رحمن په خپله څیړنه (پښتو لنګویج اینډ ایډینټیټي –فورمیشن اِن پاکستان) کی دی پایلی ته رسیږي:

---

[475] - Actually, "Pashto could not be introduced in the elite schools at all.....Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula."

[476] - "Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English."

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچی دپښتو «خوځښت دامپریالیزم په ضد و ، برتانویانو یی د بریالیتوب مخه ونیوله.»[477]

پاکستان هم چی دلوید یزدګټو لپاره دجبهې دلیکې هیواد (فرنټلاین کنټري) دی، دپښـتنو اود دوی د ژبې په ضدهغه لار خپله کړې ده چی انګریزان پرې روان وو.

زرڅیړی (تو زند أکس) ،کلیفورنیا ، ۲۵جولای ۲۰۰۸. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

477 - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــا یـــله

له ډېر پخوا راهیسې انسانانو د غوره(کمال مطلوب) ټولنو په اکله بشپړ خوبونه لیدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې رښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عیبه نه ده. نسبتا کلکه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چلیږي او مساوات په حساب. په حساب کی د یوې ټولـنې وګړي، شتمني او عایدات، د سیاسي قدرت مقامونه،ټولنیز اتبار، او د کلتوري هویت اسانتیـاوې او امتیازونه راځي.

نـن د نړۍ د وګړو ستر اکثریت خپله راشه درشه په هغو هیوادونو کې چلوي چې څو قومونه پکې ژوند کوي او ګڼ ژبتیا پکي بر لاسې ده . په بله وینا ، د نړۍ خورا ډېر هیوادونه ګڼ ژبي دي، او په مقابل کی یې یو څو ګوتې په شمار یو ژبي دي

افغـانستان هم د نړۍ په هغـو ګـڼ شمـیر هیوادونـو کی راځي چې په قـومي لحـاظ نامتجانس دي(د افغانستان خلک په څه د پاسه دیرش ژبو/لهجو غږیږي). افغانان هم باید د نـړۍ د ګڼ شمیر نامـتجانسو ټولنو په شان لار وباسـي او د خـپلولرې او نږدې ګاونډ یا نو نــه زده کـــړه وکـړي.

ژبه له ډېره ډېره ده چې یواځې او یواځې د افهام او تفهیم(پوهاوي راپوهاوي) په وظیفه کې رالنډه شي. ژبه یوه «معـجزه» ده چې په وینا کې نه ځاییـږي، توپیر نه لري چې له کـومې ځنډې نه ورته وګـورو.

که ژبه نه وای، دینونه به ناشونی وای او انسانان به یو بل ته پردیان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپیوټر نیټ(کمـپیوټري جال) نن سبا یوه اریانوونکې پرمختیاده او د پخواني بې جسمه واقعیت(ژبې) سیوری دی

ژبه هغه بې وسلې او بې لښکره امپراتوري ده چې په ټوله نړۍ یې د خپل حاکمیت وزرې خپرې کړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړیواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معنوي کلتور دیره یې توده ساتلې ده او احساس یې ټکوروي.

ژبه یواځې د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهیم) لوښی نه دی، بلکې د هویت چینه هم ده، او له همدې امله ده چې هیوادونه ملي او/یا رسمي ژبې لري. د بریښنا ییزې ټکنالوجی په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظیفه اسانه شوې ده، خو د هویت سازۍ وظیفه یې لا تر اوسه د هیوادونو او ملتونو په اوږو بار ده. ګډه خاوره، ګډه ژبه، ګډ دین او ګډ تاریخ د قبیلوي ملاتړ او ملي–سیاسي تړون په رامنځته کولو کې اغیزمن رول لوبولی شي. هر څـومره چې د ملت کـیدا عناصـر ګڼ او غښتلي وي، هغـومره د ملي- سیاسي تـړون بنسـټ کلک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانوي پاکستان د خپلې هویت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (اردو) مناسبه وګڼله چې د یوه غیر قابل ملاحظه اقلیت(اووه عشاریه د رې سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې یې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پاپې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانیه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې «په اردو یې وګټي او په پښتو یې وخوري». په غټ ګمان سره اروا ښاد ګل پاچا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغېړنې وضعې ته ګوته نیولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ورننوتلی:

سر او کار د خلکو دی د ژبې له سرکار سره

کله به غریبه پښتو ژبه د سرکار شي

دېته د ژبې سیاسي اقتصاد (پولیټیکل ایکانُمي آف لنګویج) ویل کېږي.

دا ناشونې ده چې په نړۍ کې د نړۍ د شپږ زره ژبو/لهجو له مخې دې بېل بېل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبیعي ډول (د ژبو په چاپېریال کې) زده کړي. اوسني افغان نسل او راتلونکو افغان نسلونو ته باید په ورکتون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمینه برابره شي چې دوه غټې ملي/رسمي ژبې او لږ تر لږه یوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غټې ګټې لري: یوه ګټه یې ملي ده، په دې مانا چې د دوه غټو ملي/ رسمي ژبو زده کول ملي نړدې والي ته لار پرانیځي. دوهمه ګټه یې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږ تر لږه په یوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بېلابېلو سیمو کې کار مېندلی شي او هم مهال خپل مسلکي کفایت عملا په خپل ملي کفایت غښتلی کولی شي. دې ته ژمنه ویلی شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصادي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنیو محلي مورنیو ژبو کې د رس ورکړي، په داسې حال کې چې د دوه غټو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د انډ ول لپاره کوم تدبیر نه لیدل کېږي.

په اوږده ډګر کې به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کې دې د درې(۳) ژبو نصاب پلی شي: دوه غټې ملي/رسمي ژبې او یوه بهرنۍ ژبه (لکه انګریزي او/یا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د بېلتون په ځای د غبرګون لوبنی (وسیله) شي، بویه دا چې د ژبې سیاسي اقتصاد دې د عدالت په ستنو ودرېږي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې دې په لومړي پړاو کې جګ پوړي دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ور وسپارل شي چې په دواړو رسمي ژبو کې ليکل، لوستل او ويل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظيفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفايت او مسلکي کفايت د يو بل سره اوږه په اوږه روانيږي، او په دې ډول د ژبې سياسي اقتصاد د عدالت په ستنو دريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ملــــــــونـــــه

(الف) د هغو هیوادونو د نومونو لړۍ چې په اساسي قوانینو کی یې د ژبې په اکله مقررات خوندي شوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan Barbados Burundi

Albania Belarus Cambodia

Algeria Belgium Cameron

Andorra Belize Canada

Antigua and Barbuda Benin Cape Verde

Argentina Bolivia Central African Republic

Armenia Bosnia & Herzegovina China

Austria Botswana Comoros

Azerbaijan Brazil Congo (Democratic Republic of)

Bahamas Brunei Darrusalam Costa Rica

Bahrain Bulgaria Croatia

Bangladesh Burkina Faso Cuba

Cyprus Iraq Mauritania

Djibouti Ierland Mauritius

Mexico Italy Dominica

Micronesia (Federated States of) Ivoray Coast East Timor

Moldova Jamaica Ecuador

Monaco Jordan Egypt

Mongolia Kazakstan El Salvador

Morocco Kenya Equatorial Guinea

Mozambique Kiribati Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

Namibia Estonia Korea(People's Democ Republic)

Nauru Kuwait Ethiopia

Nepal Kyrgeyzstan Fiji

New Zealand Laos Finland

Nicaragua Latvia France

Niger Lebanon Gabon

Nigeria Liberia Georgia

Norway Libya,Arab Jamahiriya Germany

Oman Liechtenstein Greece

Pakistan Lithuania Grenada

Palau Luxembourg Guatemala

Macedonia(Former Yugoslav Rep of) Panama Guinia

Papua New Guinea Madagascar Guyana

Paraguay Malawi Haiti

Peru Malaysia Honduras

Philippines Maldives Hungary

Poland Mali India

Portugal Malta Inndonesia

Qatar Marshall Islands Iran

Romania

Tuvalu Russian Federation

Uganda Rwanda

Ukraine Saint Lucia

United Arab Emiraets Saint Kitts and Nevis

Uzbekistan Saint Vincnet and the Grenadines

(c) ketabton.com: The Digital Library

Samoa

Saudi Arabia

Senegal

Seychelles

Singapoe

Slovakia

Slovenia

Solomon Islands

Somalia

South Africa

Spain

Sri Lanka

Sudan

Suriname

Sweden

Switzerland

Syrian Arab Republic

Tajikistan

Thailand

Togo

Tunesia

Turkey

Vanuatu

Venezuela

Viet Nam

Yemen

Yugoslavia

Zambia

Zimbabwe

(ب) د هغو هيوادونو د نومونو لړی، چی اساسي قوانين يا د ژبې په اکله مقررات پکې نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

(c) ketabton.com: The Digital Library

Swaziland

Angola Tonga

Australia

Bhutan

Chile

Czech Republic

Denmark

Dominican Republic

Guinea Bissau

Iceland

Israel

Japan

Korea (Republic of)

Myanmar

Netherlads

San Marino

Trinidad and Tobago

United Kingdom

United States of America

Uruguay

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

- - - - - - - - - - - - - - د کتاب پای - - - - - - - - - - - - - - -

LARAWBAR

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library